

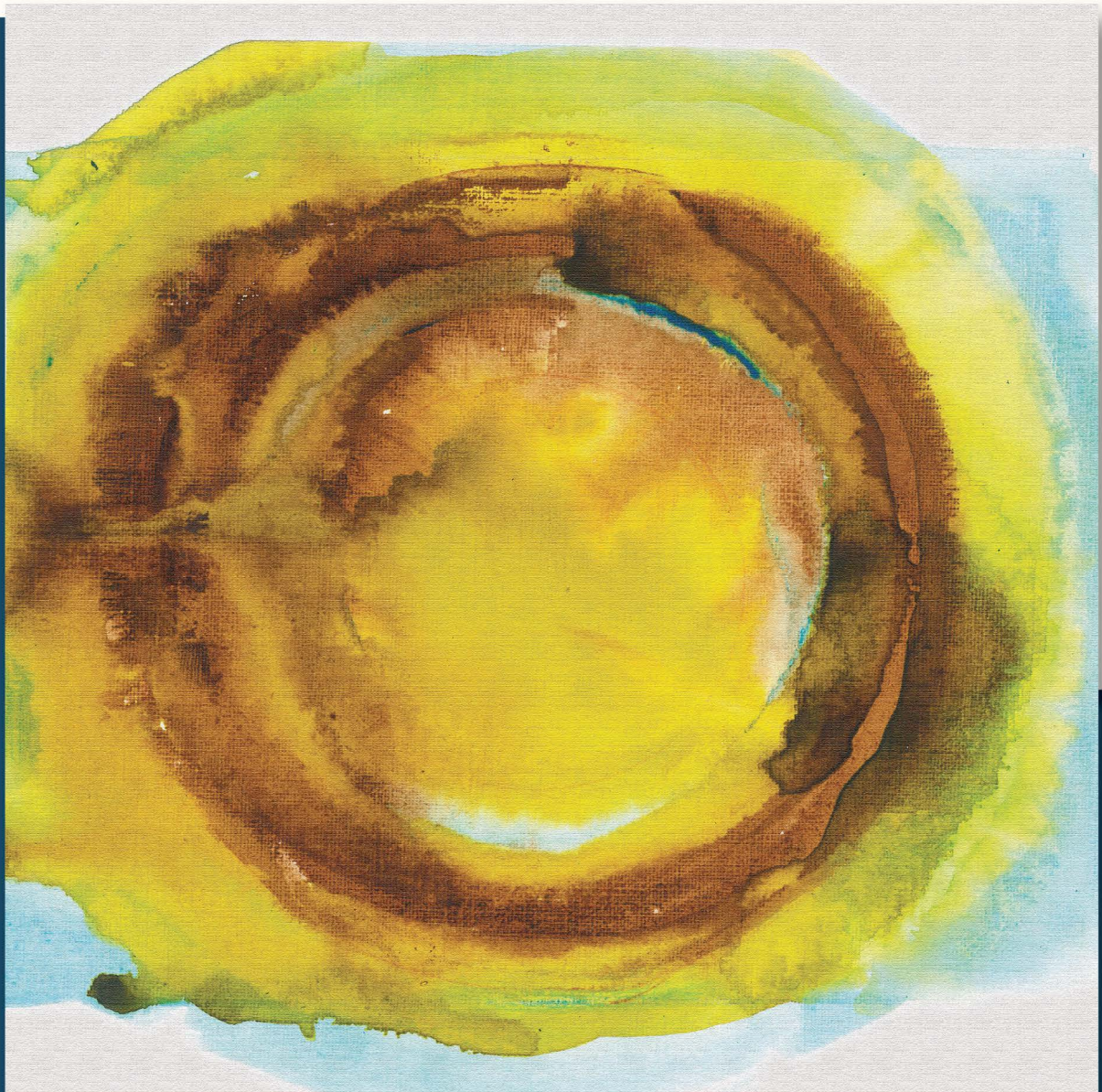
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου
Γενικής Παιδείας

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

5^ο τεύχος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος Γ΄

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Γούτσος Διονύσιος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Βενούτσου Μαριάννα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Σύρμαλη Κυριακή

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Καλλονιάτης Αντώνιος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Θεοδωράκη Αλεξάνδρα

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ
ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος Γ΄

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **24** γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

**Επιστημονική
υπεύθυνη**

Μαρία Ξέστερνου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα,
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Ειδήμων γνωστικού
αντικειμένου**

Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Συγγραφική Ομάδα

Θεόδωρος Βάσσης, Φιλόλογος (ΜΔΕ στη Νεοελληνική Φιλολογία)

Ειρήνη Γαμβρού, Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Επιστημών Αγωγής)

Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Δήμητρα Κιούση, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (ΜΔΕ Ειδική Αγωγή,
ΜΔΕ Διεθνείς Σχέσεις, υπ. Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά
μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Παιδαγωγική επικύρωση
αντικειμένου**

Μαρία Ξέστερνου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα,
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Τεχνική επικύρωση
αντικειμένου**

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

**Συντονισμός ομάδας
σχεδιασμού και ανάπτυξης**

Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

**Γλωσσική-φιλολογική
επιμέλεια**

Πολυξένη Μοίρα, Φιλόλογος

**Συντονισμός και επιμέλεια
έκδοσης**

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού
στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

**Επιστημονική υπεύθυνη
ψηφιακού εμπλουτισμού,
παιδαγωγική τεκμηρίωση**

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού
στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Εικονογράφηση

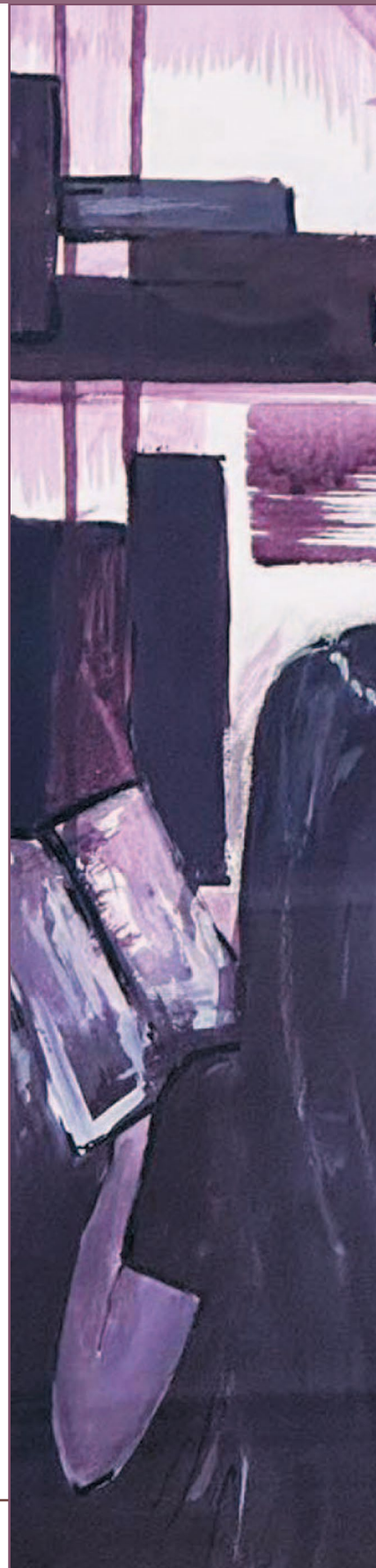
Helena Patsiamanis, Εικαστικός

**Σελιδοποίηση,
γραφιστική επιμέλεια,
σχεδιασμός εξωφύλλου**

24 γράμματα

Κωνσταντίνος Βγενής

Ταυτότητα του Βιβλίου	6
Εκτενής ταυτότητα (ΨΜΑ)	7
Καλωσόρισμα	9
Η εξέλιξη της Παγκόσμιας και της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (χρονογραμμή)	10
Ευχαριστίες	12
1. Τι είναι λογοτεχνία;	15
 2. Διλήμματα του/της λογοτέχνη	45
3. Κειμενικές διαδρομές: από την έμπνευση στη σύνθεση και στη λειτουργία της λογοτεχνίας	69
4. Προσλαμβάνοντας τη λογοτεχνία... ..	95
Βιβλιογραφία	115
Παράρτημα	119

Ταυτότητα του Βιβλίου

Το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Λύκειο επιδιώκει να φέρει τη λογοτεχνία στη σχολική πράξη ως ένα διδακτικό αντικείμενο, το οποίο προϋποθέτει την ενεργό εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών στο μάθημα. Στο πλαίσιο αυτό προκρίνεται η διαμόρφωση ενός δημιουργικού μαθησιακού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις αρχές της συνεργατικής και βιωματικής-διερευνητικής μάθησης, με τεχνικές συν-ανάγνωσης και με τη σταδιακή μετατροπή της σχολικής τάξης σε κοινότητα αναγνωστών/αναγλωστριών.

Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού βιβλίου υπακούει στον παραπάνω προσανατολισμό, κάνοντας πράξη το ειδικότερο περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Λύκειο, που προβλέπει: α) την οργάνωση του γνωστικού αντικείμενου με βάση τις «συστάδες κειμένων», μικρό, δηλαδή, αριθμό λογοτεχνικών κειμένων που σχετίζονται στενά ως προς το θεματικό περιεχόμενο· β) τη συγκρότηση των συστάδων με θεματικά κριτήρια, τα οποία, για την Α΄ Λυκείου, καλύπτουν τέσσερις περιοχές: i) Με τη λογική ή με το συναίσθημα; ii) Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις), iii) Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος; και iv) Λογοτεχνικά κείμενα για τη Λογοτεχνία· γ) τον ευεργετικό συνδυασμό εγχειριδίων του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Λύκειο (Βιβλίου Μαθητή/Μαθήτριας, Συγγραφικού Σημειωματαρίου, Εγχειριδίου Δημιουργικής Γραφής)· δ) τη συνειδητοποίηση της διαχρονικής, εθνικής και ευρωπαϊκής/παγκόσμιας πορείας της λογοτεχνίας από τους/τις μαθητές/μαθήτριες του Λυκείου.

Στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού, το βιβλίο, που αποτελείται από τρία τεύχη, εκκινεί με ανά τεύχος χρονογραμμή της εξέλιξης της Νέας Ελληνικής και της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας, όπου εντάσσονται τα προς μελέτη κείμενα, ενώ σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο φιλοξενείται συναφής εκτενής χρονογραμμή-περιοδολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ακολούθως, προσφέρονται για διδασκαλία δεκατέσσερις συστάδες κειμένων (μία από τις οποίες σε μορφή Ψηφιακού Μαθησιακού Αντικείμενου στο τεύχος β΄), κατανεμημένες στα τρία τεύχη, ανάλογα με τις θεματικές ενότητες που προτείνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Κάθε συστάδα αποτελείται από τέσσερα έως πέντε κείμενα και είναι σχεδιασμένη για 4 ή 5 διδακτικά δώρα. Συνολικά, έχουν επιλεγεί εξήντα ένα κείμενα από την ελληνική και ξένη λογοτεχνία, τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό άνωμα. Πρόκειται για ποιήματα, αυτοτελή ή σε αποσπασματική μορφή διηγήματα, αποσπάσματα από νουβέλες, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα, καθώς και έντεχνα τραγούδια, που ανταποκρίνονται στα κριτήρια της ποιότητας του διδακτικού υλικού, της αντιπροσωπευτικότητας λογοτεχνών, σχολών και τεχντροπιών, και προσφέρονται για την απόκτηση «γνώσεων για τον κόσμο» και «γνώσεων για τη λογοτεχνία». Η επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων υπακούει στα προβλεπόμενα από το Πρόγραμμα Σπουδών κριτήρια, αλλά είναι ενδεικτική. Κάθε συστάδα ολοκληρώνεται με προτάσεις κειμένων, που καταλογογραφούνται μέσα στο έντυπο βιβλίο και προσφέρονται στην αναλυτική τους μορφή ως ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα. Τα κείμενα επέκτασης μπορούν είτε να αντικαταστήσουν κείμενα της συστάδας είτε να αποτελέσουν μια νέα συστάδα, με σκοπό να προσαρμοστούν στις ανάγκες, δυνατότητες και επιθυμίες των μαθητών/μαθητριών.

Η διδακτική προσέγγιση διεξάγεται στο πλαίσιο του «ερμηνευτικού κύκλου» (όλο-μέρη-όλο) και σε τρεις φάσεις –«πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση» – καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει δραστηριότητες προς επιλογήν από τον/την εκπαιδευτικό με βάση τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα της τάξης. Οι δραστηριότητες ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/μαθητριών και υποστηρίζουν την ανάπτυξη των μαθησιακών δεξιοτήτων και της κριτικής σκέψης, τη διαφοροποιημένη μάθηση αλλά και την αισθητική καλλιέργεια των παιδιών. Ανάμεσα στα λογοτεχνικά κείμενα κάθε συστάδας υπάρχουν εργοβιογραφικά σημειώματα για τους/τις συγγραφείς με υπερδεσμούς (links) για πρόσθετο πληροφοριακό υλικό. Επιπλέον, σε ό, τι αφορά στη χρήση της μεταγλώσσας, αξιοποιούνται κατατοπιστικά λήμματα για τους λογοτεχνικούς όρους που διδάσκονται σε κάθε συστάδα, προερχόμενα είτε από τη σχετική βιβλιογραφία είτε από τη Συγγραφική Ομάδα με βάση τη βιβλιογραφική αναδίφηση. Κάθε συστάδα εκκινεί με κειμενική προμετωπίδα και εικόνα αφόρμησης που «συνομιλούν» μεταξύ τους και με τα κείμενα της συστάδας άμεσα ή υπόρρητα, ενώ προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, σύντομο εισαγωγικό σχόλιο για τον θεματικό προσανατολισμό της συστάδας και σχετικές λέξεις-κλειδιά λειτουργούν ως προοργανωτές της αναγνωστικής εμπειρίας. Στο

τέλος κάθε συστάδας παρατίθενται αποσπάσματα θεωρητικών κειμένων/αναφορές σε λογοτεχνικούς όρους για περαιτέρω προβληματισμό, καθώς και σύντομοι πίνακες αυτοαξιολόγησης της κατανόησης και της αισθητικής εμπειρίας των μαθητών/μαθητριών. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται η βασική δικτυογραφία και βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε κατά την εκπόνηση του εγχειριδίου.

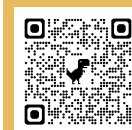
Τέσσερις από τις δεκατέσσερις συστάδες κειμένων – μία για κάθε θεματική περιοχή – παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο μαθησιακών δραστηριοτήτων σε ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Σε αυτές προβλέπεται η διαίρεση της τάξης σε τέσσερις ή πέντε ομάδες και προσφέρονται διαφορετικά φύλλα εργασίας για κάθε ομάδα, κοινό φύλλο εργασίας και ενδεικτικές ερωτήσεις για την οργάνωση του διαλόγου και την παρουσίαση των συμπερασμάτων στην ολομέλεια, ενώ υφίσταται η πλαισίωση από προαναγνωστικές και μετααναγνωστικές δραστηριότητες, όπως και στις λοιπές συστάδες.

Το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας έχει εμπλουτιστεί με συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό (Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα), που ενισχύει τις διδακτικές επιλογές, και έργα τέχνης που δεν περιορίζονται στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύοντας την πανανθρώπινη διάστασή της. Το ψηφιακό υλικό περιλαμβάνει εκτενέστερα λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, σύντομα γλωσσάρια, οπτικοακουστικό υλικό, ψηφιακά εργαλεία για ασκήσεις δημιουργικής γραφής και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης, καθώς και παιγνιώδεις δραστηριότητες μάθησης και αναστοχασμού. Σε Παράρτημα προσφέρονται, ακόμα, ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα, με στόχο την εύχρηστη αξιοποίηση και την εμπέδωση των λογοτεχνικών όρων που παρουσιάζονται στις συστάδες.

Συνολικά, το περιεχόμενο και η δομή του βιβλίου έχουν σχεδιαστεί με φιλικό τρόπο για τον/τη μαθητή/μαθήτρια (αλλά και για τον/την εκπαιδευτικό). Εναλλάσσονται ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες, από τις οποίες οι πρώτες είναι διατυπωμένες σε β' ενικό πρόσωπο, ενώ οι δεύτερες σε β' πληθυντικό, στοχεύοντας αφενός στην ατομική ενασχόληση, αφετέρου στην εφαρμογή των αρχών της συνεργατικής μάθησης.

Επιπροσθέτως, το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας Α' Λυκείου «συνομιλεί» τόσο με το Συγγραφικό Σημειωματάριο των μαθητών/μαθητριών όσο και με το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα, οι συστάδες του Βιβλίου Μαθητή/Μαθήτριας «συναντούν» τα τέσσερα πρότυπα αυτοτελή έργα του Συγγραφικού Σημειωματάριου στη βάση των κοινών θεματικών, ενώ το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής εφοδιάζει τον/την εκπαιδευτικό με το θεωρητικό πλαίσιο που το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας αλλά και το Συγγραφικό Σημειωματάριο υλοποιούν.

Με αυτήν την πλαισίωση οι μαθητές/μαθήτριες προάγουν την αναγνωστική εμπειρία και την κουλτούρα συνεργασίας που έχουν αποκτήσει από τα βιβλία της σειράς του Γυμνασίου, αξιοποιώντας το Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και δημιουργώντας κοινότητες αναγνωστών/αναγνωστριών.

Εκτενής ταυτότητα

Συνομογραφίες και συμβολισμοί

Αναζήτησε/ Αναζητήστε [...]	Οι αγκύλες περιέχουν λέξεις-κλειδιά για διευκόλυνση της διαδικτυακής αναζήτησης που γίνεται στην τάξη με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού
[1886] (2023)	[έτος πρώτης έκδοσης του λογοτεχνικού έργου στη μητρική του γλώσσα] (έτος έκδοσης που χρησιμοποιήθηκε)
βλ.	βλέπε
Μτφρ.	μετάφραση
ΨΜΑ	Ψηφιακό Μαθησιακό Αντικείμενο
	Αναστοχαστική δραστηριότητα
	Συστάδα με αποκλειστικά ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Τα έργα του γ' τεύχους

- (1873) Ντίκινσον, Έμιλυ. [Ατίτλο. J1263/Fr 1286]
- (1899) Καβάφης, Κ.Π. «Το πρώτο σκαλί»
- (1912) Παλαμάς, Κωστής. «Τα βιβλία». *Η Πολιτεία και η Μοναξιά*
- (1913) Προυστ, Μαρσέλ. *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*. τ. 1ος - *Από τη Μεριά του Σουάν I*
- (1914) Καβάφης, Κ.Π. «Ζωγραφισμένα»
- (1921) Πιραντέλλο, Λουίτζι. *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα*
- (1925) Παλαμάς, Κωστής. «Οι Πεντασύλλαβοι. 14». *Οι Πεντασύλλαβοι και τα Παθητικά Κρυφομιλήματα*
- (1925) Παλαμάς, Κωστής. «Στον ποιητή που έγινε κριτικός μου» = «Οι Πεντασύλλαβοι. 11». *Οι Πεντασύλλαβοι και τα Παθητικά Κρυφομιλήματα*
- (1927) Προυστ, Μαρσέλ. *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*. τ. 7ος - *Ο ανακτημένος χρόνος*
- (1930) Πολυδούρη, Μαρία. «Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο για Κείνον...»
- (1933) Κοστολάνι, Ντέτζο. *Ο κλεπτομανής μεταφραστής*
- (1940) Πατρικίου Ιακωβίδη, Λιλή. «Των ονείρων μου πηγή». *Κορυδαλοί*
- (1941) Λαπαθιώτης, Ναπολέον. «Ποιητής»
- (1945) Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. *Αστροφεγγιά. Η ιστορία μιας εφηβείας*
- (1946-1947) Σικελιανός, Άγγελος. «Προς την Ποίηση-Πράξη». *Λυρικός Βίος. Γ': Πρόλογος στη Ζωή*
- (1948-1949) Ρίτσος, Γιάννης. *Καπνισμένο τσουκάλι*
- (1954) Σαμαράκης, Αντώνης. «Ξανθός Ιππότης». *Ζητείται ελπίς*
- (1959) Αλεξάνδρου, Άρης. «Το βιβλίο». *Ευθύτης οδών*
- (1959) Ελύτης, Οδυσσέας. [Ανοίγω το στόμα μου] - άσμα ιβ'. *Τα Πάθη. Το Άξιον Εστί*
- (1959) Σωτηρίου, Διδώ. *Οι νεκροί περιμένουν...*
- (1966) Ευαγγέλου, Ανέστης. «Είναι πολλοί». *Μέθοδος Αναπνοής*
- (1966) Σεφέρης, Γιώργος. «Θερινό ηλιοστάσι Η'». *Τρία κρυφά ποιήματα*
- (1970) Αναγνωστάκης, Μανόλης. «Κριτική». *Ο Στόχος*
- (1979) Παππά, Λένα. «Ο ποιητής». *Σκοτεινός θάλαμος*
- (1982) Χαραλαμπίδης, Κυριάκος. «Ο θυμωμένος ήλιος». *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα*
- (1987) Κύρου, Κλείτος. «Η Ποίηση». *Εν όλω. Συγκομιδή 1943-1997*
- (1991) Καρβέλης, Τάκης. «Το ποίημα I. και II.» *Αλλαγή σκηνικού*
- (1997) Λάσκαρης, Χρίστος. «Διαβάζοντας ένα ποίημα». *Τέλος [του] προγράμματος*
- (1998) Καραγεωργίου, Τασούλα. «Ποιητική Τεχνολογία». *Ποιητική Τεχνολογία*
- (2001) Παυλόπουλος, Γιώργος. «Ο Άλλος»
- (2004) Κουτσουρέλης, Κώστας. «Βιβλιοθήκη». *De arte amandi*
- (2009) Μπουκάλας, Παντελής. «Ανέφικτο». *Ρήματα*
- (2010) Έκο, Ουμπέρτο. *Το κοιμητήριο της Πράγας*
- (2012) Πατρίκιος, Τίτος. *Σε βρίσκει η ποίηση*. VIII
- (2022) Λουκίδου, Ευτυχία-Αλεξάνδρα. «Και πώς ξεκινάτε να γράφετε;». *Ο θυρωρός των ημερών*
- (2023) Ντιούδης, Σιδέρης. «Απόδραση». *Η σελίδα έξι κι άλλες μικρές ιστορίες*

Καλωσόρισμα

Αγαπητά μας παιδιά,

Επιθυμία μας είναι να σας προσφέρουμε ένα διδακτικό εγχειρίδιο που θα αποτελεί ελκυστικό «κέντρο» συνάντησής σας με την ανάγνωση, με τους κόσμους της λογοτεχνίας και, φυσικά, με τα υπόλοιπα μέλη της τάξης σας στο πλαίσιο μιας κοινότητας αναγνωστών/αναγνωστριών. Και επειδή πιστεύουμε βαθιά στην απελευθερωτική δύναμη της λογοτεχνικής γραφής και στη μεταμορφωτική εμπειρία του διαλόγου με αφορμή τα λογοτεχνικά κείμενα, σχεδιάσαμε το βιβλίο με τρόπο που, κατά τη γνώμη μας, συμβάλλει προς αυτές τις κατευθύνσεις.

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, στα βιβλία της Λογοτεχνίας μελετάτε κείμενα όχι μεμονωμένα, αλλά σε σχέση με άλλα κείμενα, οργανωμένα δηλαδή σε συστάδες. Οι συστάδες κειμένων του βιβλίου σας είναι δεκατέσσερις, μία από τις οποίες έχει τοποθετηθεί σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο στο τεύχος β'. Για κάθε συστάδα, έχουν επιλεγεί τέσσερα έως πέντε λογοτεχνικά κείμενα που έχουν κοινό θεματικό κέντρο. Πρόκειται για κείμενα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών (ποιήματα, αυτοτελή ή σε αποσπασματική μορφή διηγήματα, αποσπάσματα από νουβέλες, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα, καθώς και έντεχνα τραγούδια) από τη νεοελληνική και ξένη μεταφρασμένη παραγωγή, έργα παλαιότερων και σύγχρονων δημιουργών.

Το βιβλίο σας, που αποτελείται από τρία τεύχη, ξεκινά με ανά τεύχος χρονογραμμή της εξέλιξης της Νέας Ελληνικής και της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας, όπου εντάσσονται τα προς μελέτη κείμενα. Σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο φιλοξενείται εκτενής χρονογραμμή-περιοδολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Με τον τρόπο αυτόν αντιλαμβάνεστε τη θέση των κειμένων στη διαχρονική πορεία της λογοτεχνίας, τους συσχετισμούς τους με κείμενα που επηρέασαν ή από τα οποία επηρεάστηκαν, τη σύνδεσή τους με την ευρύτερη λογοτεχνική παραγωγή αλλά και με το ιστορικοκοινωνικό περιβάλλον της εποχής που τα «γέννησε».

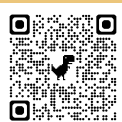
Η οργάνωση των συστάδων αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις: «πριν από την ανάγνωση», «κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης» και «μετά την ανάγνωση». Σε κάθε φάση έχετε στη διάθεσή σας ποικιλία δραστηριοτήτων για επιλογή, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό. Επιπλέον, σε καθεμία από τις τέσσερις θεματικές περιοχές του βιβλίου υπάρχει μία συστάδα σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να την προσεγγίσετε αποκλειστικά με ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Τέλος, για την επέκταση κάθε συστάδας προτείνονται σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο και άλλα λογοτεχνικά κείμενα, στην περίπτωση που επιθυμείτε να δημιουργήσετε μία νέα συστάδα με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού ή να αντικαταστήσετε κάποιο από τα κείμενα της συστάδας του βιβλίου.

Βιοεργογραφικά σημειώματα για τους/τις δημιουργούς, λήμματα για τους λογοτεχνικούς όρους, έργα τέχνης και πρόσθετο ψηφιακό υλικό σάς εφοδιάζουν ή/και σας ψυχο-αγωγούν στον «δρόμο» για τον βασικό στόχο: να γίνουν τα λογοτεχνικά κείμενα ο «τόπος» όπου θα γνωρίσετε ουσιαστικότερα τον εαυτό σας και θα συναντηθείτε με τον άλλον/τους άλλους, για να εκφραστείτε δημιουργικά, να προβληματιστείτε από κοινού για θέματα σημαντικά και να απολαύσετε τη λογοτεχνική μετουσίωση των θεμάτων αυτών.

Η Συγγραφική Ομάδα

Η εξέλιξη της Παγκόσμιας και

	Μεσαιωνική Περίοδος 500-1500	Αναγέννηση 1500-1670	Διαφωτισμός 1700-1800		
ΠΕΡΙΟΔΟΙ				Ρομαντισμός 1790-1830	
				Υπερβατισμός 1830-1865	
	Βυζαντινή Κληρονομιά: 1000-1204	Η περίοδος της Φραγκοκρατίας: 1204-1453	Από την Άλωση της Πόλης μέχρι την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους: 1453-1669	Από την πτώση της Κρήτης μέχρι την Επανάσταση: 1669-1821	Η Νεοελληνική Λογοτεχνία μετά τον Αγώνα και μέχρι τη γενιά του 1880: 1821-1880
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ / ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ	Δημώδης Λογοτεχνία Δημοτικό τραγούδι	Ευρωπαϊκή Αναγέννηση Η Κρητική Αναγέννηση Ο Πετραρχισμός στην Κύπρο (16ος αιώνας) Θρησκευτικός Ουμανισμός στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα του 16ου αι. Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός	Οι διδάσκαλοι του Γένους νεοελληνική ρητορική, εκκλησιαστική ρητορεία Νεοελληνικός Διαφωτισμός	Νεοκλασικισμός Ρομαντισμός	
ΓΕΝΙΕΣ/ ΣΧΟΛΕΣ				Ο πνευματικός κύκλος των Φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη	Επανησιακή Σχολή Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή (Αθηναϊκός Ρομαντισμός)

Γραμματολογική Ταξινόμηση και Περιοδολόγηση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας

Βικτωριανή περίοδος
1837-1901

Μοντερνισμός
1900-1945

Μεταμοντερνισμός
1950-σήμερα

Υπαρξισμός
1850-σήμερα

Ρεαλισμός
1820-1920

Γενιά Μπίτνικ
1950-1960

Νατουραλισμός
1870-1920

Η νεότερη περίοδος
της Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας:
1880-1930

Η Μεταπολεμική Λογοτεχνία:
από τα τέλη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου
έως τα τέλη του 20ού αιώνα
Η Λογοτεχνία στις αρχές του 21ου αιώνα

Παρνασσισμός
Αισθητισμός
Συμβολισμός
Ηθογραφία
Ρεαλισμός
Νατουραλισμός
Μοντερνισμός
Υπερρεαλισμός

Υπαρξισμός
Μοντερνισμός
Εξηρσειονισμός
Παράλογο
Μεταμοντερνισμός
Νέο μυθιστόρημα (nouveau roman)
Πρωτοποριακές τάσεις

Γενιά του 1880
(Νέα Αθηναϊκή Σχολή)
Γενιά του 1920
Γενιά του 1930

Μεταπολεμική ποίηση
Μεταπολεμική πεζογραφία
Α΄ μεταπολεμική γενιά
Β΄ μεταπολεμική γενιά
Ποιητική γενιά του 1970
Ποιητική γενιά του 1980
Νεότεροι Δημιουργοί

Ευχαριστίες στους ακόλουθους φορείς και πρόσωπα των οποίων τα έργα αξιοποιήσαμε στην έντυπη/ ψηφιακή μορφή αυτού του σχολικού βιβλίου:

Γιάννης Αγγελάκας, Ανέμη-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών, Ανοικτή Βιβλιοθήκη, Αρκάς, Βιβλιοθήκη Αετοπουλείου Δήμου Χαλανδρίου, Βιβλιοθήκη Σπάρτης και Αρχείο Νικηφόρου Βρεττάκου, Βιβλιονet, Γνωμικολογικόν, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών Κυπριακής Δημοκρατίας, ΔΕΘ, Δήμος Ελευσίνας, Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Εθνικό Θέατρο, Εκδόσεις Άγκυρα, Εκδόσεις Άγρα, Εκδόσεις Αιώρα, Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας Α.Ε., Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Εκδόσεις Γιαλός, Εκδόσεις Γιωβάνης, Εκδόσεις Γκοβόστη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Εκδόσεις Διόπτρα, Εκδόσεις Δίφρος, Εκδόσεις Δόμος, Εκδόσεις Δωδώνη, Εκδόσεις Δωρικός, Εκδόσεις Γ.Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε., Εκδόσεις Ελληνική παιδεία Α.Ε., Εκδόσεις επικαιρότητα, Εκδόσεις Ερμής, Εκδόσεις Gutenberg, Εκδόσεις Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, Εκδόσεις Ηριδανός, Εκδόσεις Θεμέλιο, Εκδόσεις Ιανός, Εκδόσεις Ίκαρος, Εκδόσεις Κάκτος, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Εκδόσεις Καστανιώτη, Εκδόσεις Κατσάνος, Εκδόσεις Κέδρος, Εκδόσεις Κίχλη, Εκδόσεις Κοντύλι, Εκδόσεις Λέσχη, Εκδόσεις Λιβάνης, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Εκδόσεις Μπιλιέτο, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Εκδόσεις Νεφέλη, Εκδόσεις Νίκας, Εκδόσεις Ολκός, Εκδόσεις Παρατηρητής (Θεσσαλονίκης), Εκδόσεις Παρουσία, Εκδόσεις Πατάκη, Εκδόσεις POLARIS, Εκδόσεις Πόλις, Εκδόσεις Σμίλη, Εκδόσεις Σοκόλης, Εκδόσεις Στιγμή, Εκδόσεις Ταξιδευτής, Εκδόσεις της Σχολής ΙΜΠ [Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου], Εκδόσεις Το Ροδακίό, Εκδόσεις Τρία Φύλλα, Εκδόσεις ΥΠΑΙΘ-ΙΕΠ-ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, Εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία, Εκδόσεις Ψυχογιός, Εκδοτική Αθηνών, ΕΚΠΑ, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ), ΕΜΣΤ, Ένωση Προφορικής Ιστορίας (ΕΠΙ), ΕΡΤ, Εστία, Εταιρεία Ελλήνων Συγγραφέων, Εταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων, Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας-Ίδρυμα Σχολής Μωραΐτη, εφημερίδα Αυγή, εφημερίδα Η Καθημερινή, εφημερίδα Ριζοσπάστης, Τάσος Ζιάκκας, Ισίδωρος Ζουργός, ηλεκτρονικό περιοδικό Roeticanet, ηλεκτρονικό περιοδικό Χάρτης, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίτας Γουλανδρή, Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Ίδρυμα Ονάση (ψηφιακό αρχείο Κ.Π.Καβάφη), Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Κάλλιπος (Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις), Κάπα Εκδοτική, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ), Γεώργιος Κόρδης, Αθηνά Κοροούλη, Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος [=ΚΘΒΕ], Κώστας Λιόντης, Λυδία Μάγου, Κώστας Μαζάνης, Ανδρέας Μαΐμαριδης και Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Μ.Ι.Ε.Τ.), Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Μουσείο Ν. Καζαντζάκη, Μουσείο Καποδίστρια, Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης Δήμου Ρόδου, Μυριόβιβλος, Νεοελληνική Βιβλιοθήκη-Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών, Λίνα Νικολακοπούλου, Αντώνης Ξένος και Θέατρο Βήματα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου-Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων-Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Πάρις Παρασχόπουλος, Παρατηρητήριο για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, Σάββας-Αλέξανδρος Παυλίδης, περιοδικό Ελληνικός Πολιτισμός, περιοδικό Ελί-τροχος, περιοδικό Μετρονόμος, περιοδικό Σύγκριση, Μαρίνα Περίδου, Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας, Ποιείν/Επιθεώρηση Ποιητικής Τέχνης, Κατερίνα Πολέμη, Βαγγέλης Ραπτόπουλος, Βασιλική Σελιώτη, Γιάννης Σμαραγδής, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Στέγη Βιτσέντζος Κορνάρος, Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων [=Σ.Δ.Ω.Β.], Τηλεοπτικός Σταθμός της Βουλής των Ελλήνων, Υπουργείο Πολιτισμού, Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, Φωτόδεντρο, Γιώργος Χαρώνης, Μαρία Χατζηγεωργίου, Χορός της Ιεράς γυναικείας αδελφότητας του Ιερού Σταυροπηγιακού-Πατριαρχικού Μετοχίου Ευαγγελισμού της Θεοτόκου της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας Ορμυλίων Χαλκιδικής, Σταύρος Ψηρούκης, Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών, Ateneum, Birmingham Museums, BLOD-Bodosaki Lectures on Demand (Ιστότοπος Ιδρύματος Μποδοσάκη), bookpress.gr, CNN-Greece, diastixo.gr, europeana, Finnish National Gallery, Fitzwilliam Museum, fractalart.gr, Gallerie dell'Accademia/Venice, Getty Museum Collection, goodreads.com, in.gr, Library of Congress, LiFO, Los Angeles County Museum of Art (LACMA), Lost Bodies (μουσικό σχήμα), mixanitouxronou.gr, Musée du Louvre, National Galleries of Scotland, National Gallery of Art (Washington), New Britain Museum of American Art, Slovak National Gallery (webumenia), Smithsonian American Art Museum, Statens Museum for Kunst (National Gallery of Denmark), State Russian Museum/St.Petersburg, The Art Institute of Chicago, The Cleveland Museum of Art, The Metropolitan Museum of Art/The Met Museum (New York), The Rijksmuseum (Amsterdam), The Walters Art Museum, Tretyakov Gallery, Uffizi Gallery, Van Gogh Museum, Vaticano Museo, Wellcome Collection, Wikimedia Commons, wordpress.com, Yale Art Gallery Collection (Mary Gertrude Abbey Fund), Yale Center for British Art/ D.C. Paul Mellon Fund, Yale University Press.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Λογοτεχνικά κείμενα
για τη Λογοτεχνία

Λυδία Μάγου (2024). Στη βιβλιοθήκη.
2ο «Καζούλλειο» ΓΕΛ Ρόδου

Jean Honoré Fragonard (περ. 1769).
Νεαρό κορίτσι που διαβάζει
(*Young Girl Reading*).
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

Είναι παιδιά πολλών
ανθρώπων τα λόγια μας.

Γιώργος Σεφέρης,
Τρία Κρυφά Ποιήματα

Κάποιος που διαβάζει ζει
χίλιες ζωές προτού πεθάνει
[...]. Εκείνος που δε διαβάζει
ποτέ ζει μόνο μία.

Τζορτζ Ρ.Ρ. Μάρτιν,
Ο χορός των δράκων
(Μτφρ. Αλεξάνδρα Λέτσα)

Κι οι ποιητές τι χρειάζονται
σ' ένα μικρόψυχο καιρό;

Φρήντριχ Χέλντερλιν, «Brot und
Wein» VII («Άρτος και Οίνος» VII)
(Μτφρ. Γιώργος Σεφέρης)

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Τα κείμενα που ακολουθούν, σχετίζονται με την επίπονη διαδικασία της συγγραφής και την εύρεση ενός ουσιαστικού ορισμού για τη λογοτεχνία. Μπαίνοντας στο εργαστήρι του συγγραφέα αλλά και στη συνείδηση του αναγνώστη, προσπαθούν να αποτυπώσουν τους προβληματισμούς γύρω από το ταξίδι της δημιουργίας. Επιπλέον, συσχετίζουν με ενδιαφέροντα τρόπο τη λογοτεχνία με άλλες μορφές τέχνης, προσπαθώντας να εντοπίσουν τα κοινά μέσα που χρησιμοποιούν οι τέχνες.

Τα κείμενα της συστάδας

Πατρικίου Ιακωβίδη, Λιλή [1940]. «Των ονείρων μου πηγή». **Ποίημα**.

Κύρου, Κλείτος [1987] (1997). «Η Ποίηση». **Ποίημα**.

α. Προυστ, Μαρσέλ [1913] (2011). *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*.

τ. 1ος – *Από τη Μεριά του Σουάν Ι*. (Π.Α. Ζάννας, Μτφρ.) (απόσπασμα).

Μυθιστόρημα.

β. Προυστ, Μαρσέλ [1927] (2018). *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*.

τ. 7ος – *Ο ανακτημένος χρόνος*. (Π. Πούλος, Μτφρ.) (απόσπασμα).

Μυθιστόρημα.

Παυλόπουλος, Γιώργης [2001] (2017). «Ο Άλλος». **Ποίημα**.

Έκο, Ουμπέρτο [2010] (2011). *Το κοιμητήριο της Πράγας*. (Ε. Καλλιφατιδή, Μτφρ.)

(αποσπάσματα). **Μυθιστόρημα**.

Λέξεις – κλειδιά

αναγνώστης,
αυτοαναφορικότητα,
εαυτός,
εσωτερικός μονόλογος,
ζωγραφική,
ιμπρεσιονισμός,
λογοτεχνία, μεταφορά,
όνειρα, όρια,
πεζόμορφο ποίημα,
ποίηση, ρομαντισμός,
συγγραφέας

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- ανιχνεύεις τη σχέση των λογοτεχνικών κειμένων με την κοινωνία της εποχής τους και με τις φιλοσοφικές-ηθικές αναζητήσεις για το τι είναι λογοτεχνία, για τη δημιουργία και για την πρόσληψή της
- αντιλαμβάνεσαι τους όρους *ποιητικό υποκείμενο*, *πεζόμορφο ποίημα*, *αυτοαναφορικότητα*
- αξιοποιείς μέσα και τρόπους άλλων τεχνών στην προσέγγιση και κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων: ζωγραφικής, φωτογραφίας, μουσικής, κινηματογράφου
- δημιουργείς δικά σου κείμενα με τη συνδρομή προφορικού, γραπτού ή ψηφιακού λόγου, αξιοποιώντας την αναγνωστική σου εμπειρία
- ερμηνεύεις και να κρίνεις, προφορικά ή/και γραπτά, τα λογοτεχνικά έργα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Ποίηση,
έργο τέχνης

Παλαμάς,
Οι στίχοι στην
πατρίδα μου

Φαντασία
και λογοτεχνία

1. «Τι είναι λογοτεχνία;» Απάντησε αυθόρμητα και κατάγραψε την απάντησή σου σε ένα συνεργατικό αρχείο ή στον πίνακα, μαζί με αυτές των συμμαθητών/συμμαθητριών σου. Στη συνέχεια γράψε έναν ορισμό της ποίησης στο τετράδιό σου και παρουσίασέ τον στην τάξη.
Εναλλακτικά: συζήτησε τη σχέση της λέξης *ποίημα* με το αρχαίο ρήμα *ποιώ*. Πώς συνδέεται, κατά τη γνώμη σου, η σημασία του ρήματος με την ποίηση ως μορφή τέχνης; Παρατήρησε πώς άλλες τέχνες παριστάνουν την ποίηση (βλ. ΨΜΑ).
2. Να διακρίνεις τι σημαίνει ποίηση για τον Κωστή Παλαμά (βλ. ΨΜΑ). Συμφωνείς ή διαφωνείς μαζί του;
3. Σημαίνει κάτι για σας η λογοτεχνία και, αν ναι, τι; Τι προσδοκάτε – αν προσδοκάτε κάτι – από αυτήν; Για να απαντήσετε, αξιοποιήστε στην τάξη τη διδακτική τεχνική της ιδεοθύελλας ή της χιονοστιβάδας.¹
4. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού [ΕΞΙΛΕΩΣΗ HAPPY ENDING] το κινηματογραφικό τέλος του μεταφερμένου στη μεγάλη οθόνη βιβλίου του Ίαν Μακ Γιούαν *Εξιλέωση (Atonement)*², όπου η συγγραφέας -ηρωίδα του έργου μιλά για την «εξιλέωση» που προσφέρει η λογοτεχνία. Στην ταινία η συγγραφέας γίνεται αιτία, σε μικρή ηλικία, για τον βίαιο χωρισμό της αδελφής της από τον αγαπημένο της στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι δύο ερωτευμένοι σκοτώνονται στον πόλεμο και μόνο το βιβλίο της δίνει ένα φανταστικό αίσιο τέλος («happy end») στην περιπέτειά τους. Πώς πιστεύεις ότι λειτουργεί γενικά η λογοτεχνία; Πώς συνδέεται με την «εξιλέωση» του έργου;
5. Ποιος έχει πρώτος λόγο στη λογοτεχνία; Μα φυσικά... η φαντασία, γιατί χωρίς φαντασία δεν υπάρχει λογοτεχνία. Δες το ΨΜΑ *Φαντασία και λογοτεχνία* και κάνε τη δραστηριότητα απολαμβάνοντας την παρουσία της φαντασίας στην τέχνη.

¹ Ιδεοθύελλα ή καταιγισμός ιδεών: «μια στρατηγική κατά την οποία οι μαθητές ενθαρρύνονται να συμβάλουν με όποια ιδέα έχουν στο ερώτημα ή στα ερωτήματα που τους θέτει ο καθηγητής. Η διαδικασία αυτή γίνεται μέσα σε ένα φιλικό κλίμα έτσι ώστε οι μαθητές να μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα την άποψή τους χωρίς να έχουν την αίσθηση ότι θα κριθούν αρνητικά αν πουν κάτι που δεν ισχύει. [...]». (Πηγή: [Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#)).

χιονοστιβάδα: εκπαιδευτική τεχνική που αποσκοπεί αρχικά στον ατομικό στοχασμό και ακολούθως στην ανταλλαγή απόψεων σε δυάδες, τετράδες και, τέλος, στην ολομέλεια, με στόχο την προώθηση του προβληματισμού γύρω από ένα ζήτημα (βλ. και: [Επιμορφωτικό Πρόγραμμα](#)).

² Wright, J. (Σκηνοθέτης). Mc Ewan, I. & Hampton, C. (Σεναριογράφοι) (2007). *Atonement*. T. Bevan, E. Fellner, P. Webster (Παραγωγή). Working Title Films.

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Λιλή Πατρικίου Ιακωβίδη, Των ονείρων μου πηγή

Των ονείρων μου πηγή, χρυσοπηγή,
με κρατάς αγέρινη κοντά σου.
Πώς της αρμονίας μου ο σκοπός
μίλημα είναι από τη γλώσσα τη δικιά σου!

Των μαγιάπριλων τις χάρες, των ερώτων
τα παλιά μου εσύ μου φύλαξες μεδήσια,
και στα στήδια χρυσοφτέρωτα μου σπέρνεις
τα τραγούδια μου, ω πηγή, τα παραδείσια,

τα τραγούδια μου π' ανθίζουν σαν τα λούλουδα,
κι' ομορφαίνουν της ψυχής αιώνια οι κήποι,
τα τραγούδια που τους δίνει η τέχνη το κορμί,
και, ω χρυσοπηγή μου, εσύ το καρδιοχτύπι.

Franz Anton Bustelli (περ. 1775-1785).
Τραγουδίστρια (Singer).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Λιλή Ιακωβίδη Πατρικίου (1900-1985)

Η Λιλή Ιακωβίδη το γένος Πατρικίου γεννήθηκε στην Αθήνα. Φοίτησε στο Αρσάκειο και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη και στη Βουλή των Ελλήνων. Παντρεύτηκε το Μικέ Ιακωβίδη, γιο του ζωγράφου Γεωργίου Ιακωβίδη (τη ζωή και το έργο του μελέτησε η Ιακωβίδη στο τελευταίο βιβλίο της, με τίτλο *Γεώργιος Ιακωβίδης, από τη ζωή και από την τέχνη του*), από τον οποίο χώρισε, κράτησε όμως το συζυγικό της επώνυμο. Στα γράμματα πρωτοεμφανίστηκε το 1918 με δημοσιεύσεις ποιημάτων της στο *Νουμά*, περιοδικό στο οποίο αργότερα έγινε συντάκτις, και από το 1927 ως το 1929 συνεργάστηκε ως ανταποκρίτρια με την ελληνόφωνη εφημερίδα της Νέας Υόρκης *Εθνικός Κήρυξ*. Το 1932 κυκλοφόρησε η πρώτη ποιητική συλλογή της, που είχε τίτλο *Φωτεινές ώρες*. Τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο ποίησης (1941 για τη συλλογή της *Κορυδαλλοί* και 1957 για την *Αναδρομή*) και το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (1973 για τα *Κοσμοείδωλα*). Ασχολήθηκε επίσης με φιλολογικές μελέτες, κυρίως για το έργο του Κωστή Παλαμά (με τον οποίο συνδεόταν με στενή φιλία), αλλά και το θέατρο. Για το θέατρο έγραψε οχτώ έργα. Πέθανε στην Κηφισιά.

Πηγή: [βιβλιονet](#)

1. Ποια θεωρεί ως πηγή της ποιητικής της δημιουργίας η Λιλή Ιακωβίδη Πατρικίου; Πώς αυτή η έμπνευση μετατρέπεται σε ποιητική πράξη;
2. Η ποιήτρια αποκαλεί επανειλημμένα τα ποιήματά της «τραγούδια». Γιατί πιστεύετε ότι το κάνει αυτό; Συνηγορεί η στιχουργία του ποιήματος υπέρ του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού;
3. Η Λ. Ιακωβίδη χρησιμοποιεί πλήθος σχημάτων λόγου στο ποίημα. Εντοπίστε τρεις περιπτώσεις χρήσης σχημάτων λόγου, αναγνωρίστε τες και παρουσιάστε τη συμβολή τους στη μετάδοση του ποιητικού μηνύματος.
4. **α)** Δεν είναι μόνον η Λ. Ιακωβίδη που θεωρεί τα ποιήματά της τραγούδια, αλλά πλήθος Ελλήνων και ξένων δημιουργών. Ο Κ. Παλαμάς τιτλοφορεί μια ποιητική του συλλογή *Τα τραγούδια της πατρίδος μου* (1886) και ο Γ. Σεφέρης αποκαλεί τα ποιήματά του «τραγούθκια»³ χρησιμοποιώντας τον σχετικό τύπο της κυπριακής διαλέκτου. Ποιες σχέσεις της ποίησης με τη μουσική αποκαλύπτει αυτός ο χαρακτηρισμός;
β) Ακούτε μελοποιημένη ποίηση; Κάντε ομαδοσυνεργατικά μια έρευνα για να εντοπίσετε ποιήματα που μελοποιήθηκαν. Ακούστε τις ηχογραφήσεις τους και επιλέξτε αυτά που σας άρεσαν. Κατόπιν, χωριστείτε σε δύο ομάδες, από τις οποίες η μία θα υποστηρίζει με επιχειρήματα ότι η μελοποίηση της ποίησης την ευεργετεί, ενώ η άλλη ότι την υποβαθμίζει.
5. Το ποίημα είναι γραμμένο σε παραδοσιακή ποιητική φόρμα. Τεκμηριώστε τη θέση αυτή, αφού συμβουλευτείτε το **ΨΜΑ Γλωσσάρι Λογοτεχνία/Λογοτεχνικά Γένη/Λογοτεχνικά Είδη** (στο Παράρτημα του τεύχους). Ακολούθως προσπαθήστε να το μελοποιήσετε σε μοντέρνους ρυθμούς της αρεσκείας σας. Πόσο κοντά σας έρχεται με αυτόν τον τρόπο ένα κείμενο που γράφτηκε 85 χρόνια πριν;
6. **α)** Ποια σχέση έχει η Λ. Ιακωβίδη με τη συγγραφή γενικά; Στην απάντησή σας αξιοποιήστε το ποίημα και το βιογραφικό της σημείωμα.
β) Η ποιήτρια δεν βιώνει διλήμματα ως προς τη συγγραφή. Ποια ατμόσφαιρα δημιουργείται συνακόλουθα στο ποίημά της και πώς συνδέεται με το νόημα που δίνει η Λ. Ιακωβίδη στην ποιητική σύνθεση;

³ Βλ. πρόχειρα, την επιστολή του στον Ευάγγελο Λουίζο της 30ης.7.1955 (Δούκα, 2011, τ. 2: 58).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Κλείτος Κύρου, Η Ποίηση

Απαγγέλλοντας ποίηση στον κήπο (Reciting Poetry in a Garden) (αρχές 17ου αιώνα).

Πηγή: The Met Museum

ΕΝΑΣ ΠΥΡΕΤΟΣ στο αίμα μια δηλιά στο λαιμό μηνίγγια⁴ που βροντοχτυπούν φωνές που σε προστάζουν κρύψου σ' ακούν τα θηλυκά⁵ φωνήεντα να στριγκλίζουν στο σκοτάδι διάττοντες ν' αργοπεθαίνουν χρώματα να στροβιλίζουν⁶ κι η διάγνωση κατηγορηματική ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ λέξεις διάφανες να συνωθούνται⁷ μέσα σου συνταιριάζονται πλέον σε μια θάλασσα φωτός φωτιάς ποτισμένες στο αίμα της καρδιάς σου καταγράφουν περιγράφουν κι ο Ποιητής η μόνη αληθινή αυδόρμητη γνήσια φωνή

Σ' έναν κόσμο συναλλαγών η Ποίηση δε συναλλάσσεται Σ' έναν κόσμο φθοράς η Ποίηση παραμένει άφθαρτη Είναι μια αρρώστια που σε σιγοκαίει όπως ο έρωτας και η δέρμη⁸ Συμπτώματα: συμπεριφορά παιδιού καθαρό μυαλό και μάτι που τρυπάει σκοτάδια και καπνούς Όπου Ποίηση και αλήθεια Φάρμακο για τη μοναξιά και τους πόνους της καρδιάς Δε χρειάζεται φίλτρο Χρήση εσωτερική Και προπαντός υπόθεση προσωπική

⁴ μηνίγγι: το τμήμα του ανθρώπινου προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στο μάτι και στο άνω τμήμα του αυτιού· κρόταφος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ θηλυκό: ο όρος χρησιμοποιείται για αντικείμενο που διαθέτει κοιλότητα, εγκοπή ή άλλου είδους υποδοχή στην οποία προσαρμόζεται η σχετική προεξοχή ενός άλλου αντικειμένου, του αρσενικού. Για τα φωνήεντα: αυτά που δημιουργούν κοιλότητα καθώς προφέρονται. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ στροβιλίζω: στρέφωμαι (με μικρότερη ή μεγαλύτερη ταχύτητα) γύρω από έναν πραγματικό ή νοητό άξονα, γύρω από τον εαυτό μου. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁷ συνωθούνμαι: σπρώχνω και σπρώχνομαι, πιέζοντας και πιεζόμενος από ένα πλήθος ανθρώπων που βρίσκονται σε ένα σχετικά μικρό χώρο και συνήθως σε κίνηση· συνωστίζομαι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ θέρμη: έντονο ενδιαφέρον, πυρετός (λαϊκότροπα). Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Μέσα σε πλήθη τυμβωρύχων⁹ φαραισαίων κι επιτήδειων κάτω απ' τους όγκους μολυσμένου περιβάλλοντος πίσω και πέρα και πάνω απ' τον ηλιοβόρο¹⁰ χρόνο πάντοτε θα ξεπροβάλλει η Ποίηση για την πιο μεγάλη αναμέτρηση του ανθρώπου

Κλείτος Κύρου

(1921-2006)

Ο Κλείτος Κύρου γεννήθηκε στις 13.8.1921 στη Θεσσαλονίκη και πέθανε στις 10.4.2006, σε ηλικία 85 ετών. Εργάστηκε στον τραπεζικό τομέα από το 1951 ως το 1983. Διετέλεσε γενικός γραμματέας του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος από το 1974 ως το 1976. Συνεργάστηκε με πολλά λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες. Ασχολήθηκε με την κριτική κινηματογράφου. Το 1988 του απονεμήθηκε το Β΄ Κρατικό βραβείο ποίησης, που δεν το δέχτηκε. Βιβλία: *Αναζήτηση* 1949, *Σε πρώτο πρόσωπο* 1957, *Κραυγές της νύχτας* 1960, *Κλειδάριθμοι* 1963, *Απολογία* 1966, *Απολογία Β΄* (έκδ. συμπληρωμένη) 1976, *Οι κατασκευές (1949-1979)* 1980, *Τα πουλιά και η αφύπνιση* 1987, *Περίοδος χάριτος* 1992, *Ο πρωθύστερος λόγος* 1995. Ασχολήθηκε επίσης με τη μετάφραση ξένης ποίησης (ιδιαίτερα των Έλιοτ, Πάουντ, Μακλής, Ώντεν, Κητς, Απολλιναιρ, Σαντράρ, Λόρκα, Νερούντα) και θεάτρου (Φορντ, Μάρλοου, Λόρκα, Σέλλεϋ). Έχει τιμηθεί με το βραβείο της Ελληνικής Εταιρείας Μεταφραστών για το έργο του Μάρλοου *Δόκτορ Φάουστους* (1991) και το κρατικό βραβείο μετάφρασης για το έργο *Οι Τσέντσι* του Σέλλεϋ (1994), και τα δύο στις εκδόσεις Άγρα. Τον Νοέμβριο του 2001 κυκλοφόρησε επίσης από τις εκδόσεις Άγρα το αυτοβιογραφικό βιβλίο του *Οπισθοδρομήσεις - αναδρομή ζωής*.

Πηγή: βιβλιονet

► Για τη ζωή και το έργο του Κλείτου Κύρου, μπορείτε να ακούσετε στο EPTecho τη συνέντευξή του στον Γιώργο Καλιεντζίδη, που πήρε τελικά τη μορφή βιβλίου στο: *Κλείτος Κύρου. Οπισθοδρομήσεις - Αναδρομή ζωής*. Αθήνα: εκδ. Άγρα & 9.58fm, 2001. Εκπομπή ΦΩΝΕΣ: «Κλείτος Κύρου "Εν όλω"» (εκπομπή 12η).

Επιμέλεια εκπομπής: Γιώργος Καλιεντζίδης. Μοντάζ: Ζωή Μούσιου. Παραγωγή: EPT 3 (21.10.2021 - α΄ μετάδοση: 2000)

⁹ τυμβωρύχος: αυτός που παράνομα ανοίγει ή καταστρέφει έναν τάφο, κακοποιεί το πτώμα ή αφαιρεί πολύτιμα αντικείμενα που συνοδεύουν τον νεκρό. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ ηλιοβόρος: λέξη σύνθετη. Αποτελείται από το ουσιαστικό ήλιος και το ουσιαστικό βορά, που σημαίνει: τροφή, λεία σαρκοφάγων ζώων (βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#)): αυτός που τρώει τον ήλιο.

► Πεζόμορφο ποίημα

Η νεοτερική ποίηση, όπως είναι γνωστό, δεν πειθαρχεί στους ποικίλους κανόνες (μετρικούς, αριθμού συλλαβών κατά στίχο, ομοιοκαταληξίας, ρυθμού, κατανομής των στίχων σε στροφές κτλ.), που διέπουν και χαρακτηρίζουν τη λεγόμενη παραδοσιακή ποίηση. Εντούτοις, και ο νεοτερικός ποιητής συνηθίζει να διατάσσει το ποιητικό κείμενο στους λεγόμενους ελεύθερους «στίχους» και να οικοδομεί την ποιητική γραφή σε συγκεκριμένα και συνήθως άνισα στροφικά σύνολα ή στροφικές ενότητες. Έτσι, και η εξωτερική εικόνα ενός νεοτερικού ποιήματος δίνει σε όλους μας σαφή την εντύπωση ότι πρόκειται για ποιητική γραφή. Πολύ σπάνια, όμως, ο νεοτερικός ποιητής ακολουθεί ένα διαφορετικό τρόπο διάταξης του ποιητικού κειμένου. Συγκεκριμένα, δεν το κατανέμει σε «στιχοποιημένες» στροφικές ενότητες αλλά το αναπτύσσει σε συνεχή λόγο, δίνοντάς του εξωτερικά τη μορφή και την εικόνα που έχει ο πεζός λόγος. Αυτά, ακριβώς, τα ποιήματα που η εξωτερική τους τουλάχιστον μορφή θυμίζει και δίνει την εντύπωση πεζού λόγου, τα ονομάζουμε πεζόμορφα ποιήματα (μετάφραση του γαλλικού όρου *roème en prose*). Βέβαια, όταν κανείς τα διαβάσει προσεκτικά, θα αντιληφθεί αμέσως ότι συγκεντρώνουν όλα τα στοιχεία που τα διαφοροποιούν ριζικά από τον πεζό λόγο: γλώσσα ποιητική, λόγος υπαινικτικός, εσωτερικός μουσικός ρυθμός, απόκρυψη του θέματος, σύντομη κειμενική έκταση.

Ο Γ. Σεφέρης, ο Α. Εμπειρικός και πολλοί άλλοι δημιουργοί πειραματίζονται με την πεζόμορφη ποίηση.

Πηγή: Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., χ.χ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#). Π

► Αυτοαναφορικότητα

Στη λογοτεχνία, ο όρος αυτός σημαίνει την αναφορά του καλλιτέχνη/λογοτέχνη στον εαυτό του (ως καλλιτέχνη/λογοτέχνη) ακόμη και την αναφορά του λογοτεχνικού κειμένου στον εαυτό του (π.χ. τα διάφορα ποιήματα ποιητικής). Ο λογοτέχνης στο (λογοτεχνικό) κείμενό του, στοχάζεται γύρω από το νόημα της τέχνης (και της λογοτεχνίας ειδικότερα), διατυπώνει τις απόψεις του για τη φύση της καλλιτεχνικής/λογοτεχνικής δημιουργίας κ.ο.κ. Ειδικά οι μοντερνιστές λογοτέχνες, ξένοι και Έλληνες, ασχολήθηκαν σε διάφορα λογοτεχνικά κείμενά τους (είτε πεζά είτε ποιητικά είτε θεατρικά) με το ζήτημα της καλλιτεχνικής/λογοτεχνικής έμπνευσης και γραφής. Εν ολίγοις, η (λογοτεχνική) αυτοαναφορικότητα ισοδυναμεί με την καλλιτεχνική/λογοτεχνική αυτοσυνείδηση, όπως αυτή έχει αποτυπωθεί γραπτώς σε ένα λογοτέχνημα.

Πηγή: Συγγραφική Ομάδα

1. Διάβασε και πάλι το κείμενο. Σε ποια σημεία έδωσες έμφαση κατά την ανάγνωσή σου, σε ποια σημεία έκανες παύσεις και για ποιους λόγους;
2. Αναζήτησε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ_ΕΝΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ_ΧΑΡΩΝΗΣ] και παρακολούθησε το ντοκιμαντέρ «Κλείτος Κύρου. Ένας ποιητής εντός των τειχών» (14.00-20.36) σε σκηνοθεσία του Γιώργου Χαρώνη και παρουσίαση Πάνου Τσιτούρα (Εκπομπή: *Τέχνη και Πολιτισμός*, ΕΡΤ - 30.6.1988), προς το τέλος του οποίου ακούγεται από τον ίδιο τον ποιητή η απόδοση του ποιήματος «Η Ποίηση», που παρατίθεται παραπάνω. Τι παρατηρείς συγκρίνοντάς την με τη δική σου ανάγνωση;
3. Συγκέντρωσε σε δύο πίνακες τις μεταφορές του κειμένου που δηλώνουν:
  - α) τι είναι ποίηση και
  - β) πώς γεννιέται ένα ποίημα.
 Τι εντύπωση σου δημιουργούν;
4. Προσπάθησε, δουλεύοντας συνεργατικά, να οπτικοποιήσεις (με όποιον τρόπο προτιμάς) κάποια ή κάποιες από τις μεταφορές που σημείωσες στην προηγούμενη δραστηριότητα. Για ψηφιακή χρήση μπορείς να χρησιμοποιήσεις μία πλατφόρμα της αρεσκείας σου ή όποιο εργαλείο της e-me ή της eclass σου είναι πρόσφορο (π.χ. εργαλείο e-me collage). Εναλλακτικά, μπορείς να σχεδιάσεις σε μπλοκ ζωγραφικής. Αφού ολοκληρώσεις τη δημιουργία σου, να την αναρτήσεις στον ψηφιακό χώρο της τάξης σου (περιβάλλον eclass ή e-me) ή σε πίνακα αναρτήσεων στη σχολική αίθουσα.
5. Λαμβάνοντας υπόψη τις πληροφορίες για το πεζόμορφο ποίημα, εντόπισε αντίστοιχα μορφικά χαρακτηριστικά στο κείμενο του Κλείτου Κύρου. Ακολούθως, δημιούργησε το δικό σου πεζόμορφο ποίημα, για να αντιληφθείς την ύπαρξη εσωτερικού ρυθμού σε ένα είδος ποίησης που δίνει την εντύπωση πεζού λόγου.
6.
  - α) Ποιο νόημα δίνει τελικά στην ποίηση ο Κύρου, ποια χαρακτηριστικά στον εαυτό του ως ποιητή και πώς τα συνδέει με την εποχή δημιουργίας του έργου του; **Βλ. και ΨΜΑ.**
  - β) Δες το **ΨΜΑ Καρούζος** για να «εμπλακείς» στον «διάλογο» δύο λογοτεχνών για τη λογοτεχνία.
7. Εστιάζοντας στην αυτοαναφορικότητα, με τη βοήθεια των παρακάτω συνδέσμων και με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού περιηγήσου με την ομάδα σου ηλεκτρονικά σε Μουσεία και αναζήτησε ζωγραφικούς πίνακες στους οποίους οι ίδιοι οι δημιουργοί αποδίδουν τους εαυτούς τους. Για παράδειγμα, στο μουσείο [Van Gogh](#) (Άμστερνταμ, Ολλανδία) ή στη βάση δεδομένων του [Μουσείου του Λούβρου](#) (collections, αναζήτηση με λέξη κλειδί «autoprotrait»). Επίσης, μπορείς να δεις Αυτοπροσωπογραφίες των Φώτη Κόντογλου και Νίκου Εγγονόπουλου σε ηλεκτρονικά δημοσιεύματα αντίστοιχα: [Σελιδοδείκτες](#) και [Wordpress.com](#).
8. Συζητήστε για τα ακόλουθα θέματα:
  - α) Υπάρχουν και άλλες μορφές τέχνης, εκτός από τη λογοτεχνία, στις οποίες θα εντοπίσαμε αυτοαναφορές;
  - β) Τι κάνει τους καλλιτέχνες να αναφέρονται στους εαυτούς τους μέσω της τέχνης τους;

Κρυπτόλεξο:
Ποίηση

Καρούζος

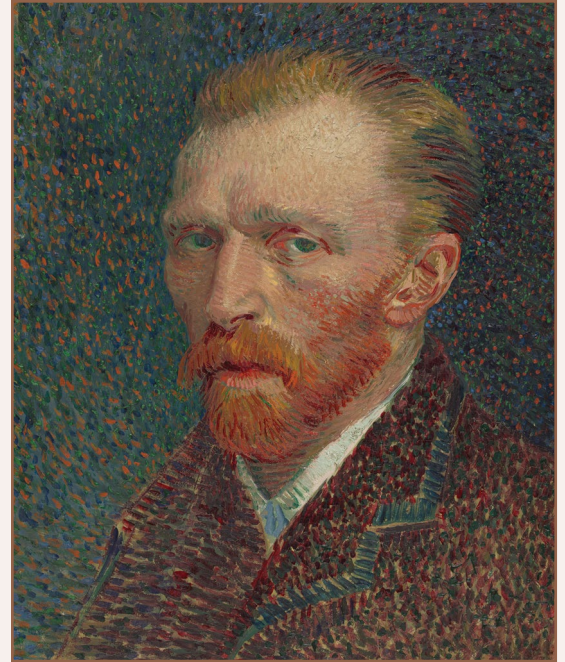

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μαρσέλ Προυστ, Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο (αποσπάσματα)

[Απόσπασμα 1ο - Μτφρ. Παύλος Α. Ζάννας]

[...] Η γιαγιά μου, καθώς έμαθα αργότερα, είχε αρχικά διαλέξει τα ποιήματα του Μυσσέ, έναν τόμο του Ρουσσώ και την *Ινδιάννα*¹¹· γιατί ενώ θεωρούσε τα φτηνά αναγνώσματα το ίδιο βλαβερά όσο τις καραμέλες και τα γλυκά, δεν πίστευε πως οι μεγάλες πνοές της μεγαλοφυΐας θα είχαν στο πνεύμα ενός παιδιού μian επίδραση πιο επικίνδυνη και λιγότερο τονωτική απ' ό,τι πάνω στο κορμί του το ύπαιθρο κι ο καθαρός αέρας. Όμως, επειδή ο πατέρας μου τη χαρακτήρισε σχεδόν τρελή σαν έμαδε τα βιβλία που ήθελε να μου χαρίσει, επέστρεψε η ίδια στο βιβλιοπωλείο του Ζουί-Λε-Βικόντ για να μην τύχει και χάσω το δώρο μου (ήταν μια ζεστή μέρα και γύρισε τόσο αδιάδετη, ώστε ο γιατρός προειδοποίησε τη μητέρα μου να μην την αφήνει να κουράζεται τόσο), κι έτσι περιορίστηκε στα τέσσερα αγροτικά μυθιστορήματα της Γεωργίας Σάνδη. «Κόρη μου», έλεγε στη μαμά, «δεν μπορώ να δεχτώ να δώσω σ' αυτό το παιδί κάτι κακογραμμένο».

Vincent van Gogh (1887). *Αυτοπροσωπογραφία*.
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Πραγματικά, δεν δεχόταν ποτέ ν' αγοράσει κάτι που δεν θα μπορούσε να προσφέρει μια πνευματική ωφέλεια, και κυρίως αυτήν που μας παρέχουν τα ωραία πράγματα καθώς μας διδάσκουν ν' αναζητούμε τις απολαύσεις μας έξω απ' τις ικανοποιήσεις του πλούτου και της ματαιότητας¹¹. Ακόμα κι όταν έπρεπε να προσφέρει σε κάποιον ένα δώρο καθώς λένε χρήσιμο, όταν έπρεπε να χαρίσει μια πολυδρόνα, ένα σερβίτσιο, ένα μπαστούνι, γύρευε να βρει «αντίκες»¹², λες και, αφού από την αχρηστία είχαν χάσει τον χαρακτήρα της ωφελιμότητας, ήταν στη διάθεσή μας πióτερο για να μας διηγηθούν τη ζωή των ανθρώπων μιας άλλης εποχής παρά για να εξυπηρετήσουν τις απαιτήσεις της δικής μας. Θα της άρεσε να 'χα στο δωμάτιό μου φωτογραφίες από τα ωραιότερα μνημεία και τοπία. Τη στιγμή όμως που ήταν να τις αγοράσει, και μόλο που το θέμα τους είχε αισθητική αξία, έβρισκε πως η χυδαιότητα¹³ και η χρησιμότητα έπαιρναν πάλι γρήγορα τη θέση τους στον μηχανικό τρόπο της αναπαράστασης, τη φωτογραφία. Προσπαθούσε να βρει ένα τέχνασμα ώστε, αν δεν μπορούσε να εξαφανίσει την εμπορική

¹¹ ματαιότητα: η ιδιότητα του μάταιου, προκειμένου να τονιστεί η προσωρινότητα των εγκόσμιων πραγμάτων. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² αντίκα: κάθε αντικείμενο (κυρίως κόσμημα, έπιπλο, εργαλείο ή σκεύος), του οποίου η αξία έγκειται τόσο στην τέχνη όσο και στην παλαιότητά του. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ χυδαιότητα: η συμπεριφορά ή τα λόγια χυδαίου ανθρώπου. Χυδαίος: που τον χαρακτηρίζει η έλλειψη ηθικής και ευπρέπειας, εδώ περισσότερο με την έννοια του απλοϊκού και ευτελούς, χωρίς καλλιτεχνική αξία, λόγω της μηχανικής αναπαράστασης της πραγματικότητας. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

χυδαιότητα, τουλάχιστον να την περιορίσει, να την υποκαταστήσει, σε μεγάλο ποσοστό, πάλι με την τέχνη, να προσφέρει επάλληλα «στρώματα» τέχνης: αντί για φωτογραφίες με τον καθεδρικό της Σαρτρ, τα σιντριβάνια του Σαιν-Κλου, το Βεζούβιο, ζητούσε να μάθει απ' τον Σουάν μήπως κάποιος μεγάλος ζωγράφος τα είχε αναπαραστήσει και προτιμούσε να μου δώσει φωτογραφίες απ' τον καθεδρικό ναό της Σαρτρ ζωγραφισμένο από τον Κορό, τα σιντριβάνια του Σαιν-Κλου απ' τον Υμπέρ Ρομπέρ, το Βεζούβιο από τον Τέρνερ, γιατί έτσι είχαν έναν πρόσθετο βαθμό τέχνης. [...]

[Απόσπασμα 2ο - Μτφρ. Παναγιώτης Πούλος]

[...]: μια που ο συγγραφέας αυτός, ο οποίος θα παρουσίαζε στο βιβλίο του τις αντικρουόμενες όψεις των ηρώων του για να αναδείξει τις πολλαπλές διαστάσεις τους, θα όφειλε να προετοιμάζει ενδελεχώς¹⁴ το βιβλίο του, ανασυντάσσοντας αδιάκοπα τις δυνάμεις του, σαν να θωρακιζόταν για να μπορέσει να επιτεθεί, να το υπομένει σαν κάποιου είδους καταπόνηση, να το αποδέχεται σαν κανόνα, να το οικοδομεί σαν ναό, να το ακολουθεί σαν επιβεβλημένη δίαιτα, να το υπερνικά σαν εμπόδιο, να το κερδίζει σαν φιλία, να το παραταίξει σαν παιδί, να το πλάθει σαν κάποιον κόσμο, δίχως να παραμελεί ορισμένες αινιγματικές όψεις του, η αιτία των οποίων πιθανότατα να εντοπίζεται αποκλειστικά σε άλλους κόσμους, που αμυδρά¹⁵ τους διαισθανόμαστε και που συγκροτούν εκείνο το οποίο μας συγκινεί βαθύτερα στη ζωή και την τέχνη. Και σε τέτοια μεγαλόπνοα¹⁶ βιβλία, ενδέχεται ορισμένα μέρη τους να παραμείνουν σε μορφή προσχεδίου, καθώς ο χρόνος δεν θα επαρκεί, οπότε δεν είναι διόλου απίθανο να μην ολοκληρωθούν ποτέ, εξαιτίας του ίδιου του εύρους του σχεδίου του αρχιτέκτονα. Πόσοι και πόσοι μεγάλοι καθεδρικοί ναοί δεν παραμένουν ανολοκλήρωτοι! Το τρέφουμε, ενισχύουμε τα αδύναμα σημεία του, το προφυλάσσουμε, και τελικά εκείνο αναπτύσσεται, σημαδεύει τον τάφο μας, τον προστατεύει απέναντι στα βουητά και για κάποιο διάστημα απέναντι στη λήθη¹⁷. Όμως, για να επιστρέψω στα δικά μου, είχα βαλθεί πιο ταπεινά να κάνω σκέψεις για το βιβλίο μου, και θα ήταν μάλιστα ανακριβές να πω γι' αυτούς που θα το διάβαζαν, για τους αναγνώστες μου. Μια που εκείνοι δεν ήταν, κατά την άποψή μου, δικοί μου αναγνώστες, αλλά αναγνώστες του ίδιου του εαυτού τους, καθώς το βιβλίο μου δεν ήταν παρά κάποιου είδους μεγεθυτικός φακός, σαν τους φακούς τους οποίους παρείχε στους πελάτες του ο οπτικός του Κομπραί: οπότε με το βιβλίο μου θα τους προσέφερα το μέσο που θα τους επέτρεπε να διεισδύσουν στα βάθη της ψυχής τους. [...]

¹⁴ ενδελεχώς: που γίνεται με διαρκή και άοκνη φροντίδα, επιμέλεια. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ αμυδρός: που δε διακρίνεται καθαρά, που μόλις διαφαίνεται: ανεπαίσθητος, ασαφής. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ μεγαλόπνοος: που χαρακτηρίζεται από έμπνευση υψηλής ποιότητας και ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις όχι μόνο του παρόντος αλλά και του μέλλοντος (εδώ επίρ.). Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ λήθη: η λησμονιά, το να ξεχνάει κανείς ή να ξεχνιέται, η πλήρης εξαφάνιση από τη συνείδηση κάποιας παράστασης, έτσι ώστε να μην είναι πια δυνατό αυτή να αναπλαστεί. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Μαρσέλ Προυστ (Marcel Proust)

(1871-1922)

Ο Μαρσέλ Προυστ (Βαλαντέν-Λουί-Ζωρζ-Εζζέν-Μαρσέλ) γεννήθηκε στην εξοχή του Οτέιγ, κοντά στο Παρίσι, το 1871. Σπούδασε νομικά, πολιτικές επιστήμες και φιλοσοφία. Γόνος πλούσιας, αστικής οικογένειας –ο πατέρας του ήταν φημισμένος γιατρός– δεν άργησε να βρεθεί στο περιβάλλον της υψηλής κοινωνίας της πρωτεύουσας και άρχισε να δημοσιεύει άρθρα κοσμικού περιεχομένου σε διάφορα έντυπα. Εργάστηκε για ένα διάστημα σε βιβλιοθήκη, ώσπου ανακάλυψε την κλίση του στη λογοτεχνία, στην οποία αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά, για να καταλήξει τελικά σε πλήρη σχεδόν απομόνωση από τον έξω κόσμο: κοιμόταν την ημέρα και έγραφε τη νύχτα σε ένα δωμάτιο επενδυμένο με φελλό. Ανάμεσα στο 1895 και στο 1899 ασχολήθηκε με ένα μυθιστόρημα που έμεινε ημιτελές και εκδόθηκε μετά τον θάνατό του, το 1952, με τον τίτλο *Ζαν Σαντέιγ*. Έγραψε επίσης ποιήματα, σύντομα αφηγήματα, άρθρα και μεταφράσεις. Ορισμένα από τα αφηγήματα αυτά δημοσιεύτηκαν το 1896 στον τόμο *Τέρψεις και ημέρες*, με πρόλογο του Ανατόλ Φρανς και σχέδια της Μαντάμ Λεμαίρ. Η κλιαρή τους υποδοχή από το κοινό και ορισμένα προβλήματα πλοκής τον έκαναν να εγκαταλείψει το μυθιστόρημά του *Ζαν Σαντέιγ*, ώσπου, γύρω στο 1907, καταπίστηκε με τον πολύτομο μυθιστορηματικό κύκλο *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*. Ο πρώτος τόμος του κύκλου, *Από τη μεριά του Σουάν*, που οι εκδότες τον απέρριπταν ο ένας μετά τον άλλον, εκδόθηκε με έξοδα του συγγραφέα το 1913. Ακολούθησαν οι τόμοι *Στον ίσκιο των ανθισμένων κοριτσιών*, ο οποίος του χάρισε το βραβείο Γκονκούρ και τη φήμη, το 1918, *Η μεριά του Γκερμάντ*, σε δύο τόμους, 1920 και 1921, και *Σόδομα και Γόμορρα*, επίσης σε δύο τόμους, 1921 και 1922. Ασθματικός από μικρός, ο Προυστ πεθαίνει από πνευμονία το 1922. Οι τρεις τελευταίοι τόμοι, αν και ολοκληρωμένοι, κυκλοφόρησαν μετά τον θάνατό του, με την επιμέλεια του αδελφού του Ρομπέρ: *Η φυλακισμένη*, 1923, *Η δραπετίς/Η εξαφάνιση της Αλμπερτίν*, 1925 και *Ο ξανακερδισμένος χρόνος*, 1927. Το 1927 κυκλοφόρησαν τα *Χρονικά*, ένας τόμος με δημοσιευμένα άρθρα του. Μετά τον θάνατό του, ο Προυστ πήρε γρήγορα τη θέση του ως ένας από τους σημαντικότερους μυθιστοριογράφους του εικοστού αιώνα κι ένας από τους πιο σημαντικούς κριτικούς της εποχής του. Το έργο του προκάλεσε έναν πολύ μεγάλο αριθμό από αναλυτικές εργασίες και συνθετικές μελέτες και επηρέασε συγγραφείς όπως οι Τζέιμς Τζόις, Βιρτζίνια Γουλφ, Κλοντ Σιμόν, κ.ά.

Πηγή: [βιβλιονet](#)

► Για το έργο του συγγραφέα μπορείτε να ακούσετε στο ERTecho τη συνομιλία του Δημήτρη Τρίκα με τον Βασίλη Πατσογιάννη, με αφορμή τον τόμο: *Roland Barthes, Μαρσέλ Προυστ-Σύμμικτα*. Εκπομπή BOOKFLY: «*Μαρσέλ Προυστ, Σαιν Σιμόν*».

Παραγωγή: Δημήτρης Τρίκας, EPT-3ο Πρόγραμμα (13.7.2022)

► Ιμπρεσιονισμός

Καλλιτεχνική τεχνοτροπία στις εικαστικές τέχνες, που αναπτύχθηκε στη Γαλλία τη δεκαετία του 1860 και μετά. Ο όρος προήλθε από τον πίνακα του Μονέ *Εντύπωση: ήλιος που ανατέλλει (Impression: soleil levant)* (1874).

Τα βασικά γνωρίσματα των ιμπρεσιονιστών είναι η υποκειμενική αίσθηση της πρόσληψης του φυσικού τοπίου, τα παιχνίδια με το φως, η συνήθεια να ζωγραφίζουν τη φύση τα ηλιόλουστα απομεσήμερα, η ιδιαίτερη σύνθεση των χρωμάτων ως προς την απεικόνιση της υπαίθρου.

Ο Μονέ, ο Ρενουάρ (ο οποίος, αργότερα, ζωγράφιζε πρόσωπα, αλλά και γυμνά), ο Πισαρό και ο Σισλέ συγκροτούν τον πυρήνα των ιμπρεσιονιστών. Γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1890 ο Ιμπρεσιονισμός είχε «επιβληθεί» διεθνώς.

Γενικότερα, ο όρος «Ιμπρεσιονισμός» ταυτίζεται με την απόδοση (της στιγμιαίας) υποκειμενικής πρόσληψης μιας σκηνής από την πραγματικότητα, με την απεικόνιση της εντύπωσης που αφήνει στη συνείδηση ένα εξωτερικό ερέθισμα.

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Cuddon, 2010: 242

► Εσωτερικός μονόλογος

Ο όρος χρησιμοποιείται εδώ και έναν αιώνα περίπου, για να δηλωθεί μία συγκεκριμένη τεχνική της πεζογραφίας. Κύριος στόχος της τεχνικής αυτής είναι να φέρει στην επιφάνεια την αδιάκοπη ροή σκέψεων, εικόνων, αναμνήσεων, συνειρμών και εντυπώσεων που διασχίζουν την ψυχή και το νου του ήρωα, σαν να ήταν δυνατόν να διατυπωθούν όλα αυτά σε λόγο αυτόματα, τη στιγμή ακριβώς που γεννιούνται. Πρόκειται για ένα εντελώς ιδιόμορφο είδος αφηγηματικού λόγου, που δίνει την εντύπωση ότι προσπαθεί να μας εισαγάγει στην εσωτερική ζωή του ήρωα, σαν να μην είχαμε κανέναν είδους συγγραφική παρέμβαση: ακόμη και η συντακτική οργάνωση του λόγου είναι υποτυπώδης, σα να μιλά πραγματικά το υποσυνείδητο.

Αναπτύχθηκε ιδιαίτερα, όσον αφορά στην ευρωπαϊκή (λογοτεχνική) πεζογραφία, στο πλαίσιο του Ρεαλισμού. Έφτασε στην υψηλότερη έκφρασή του στο πλαίσιο του Μοντερνισμού (Μ. Προυστ, Β. Γουλφ, Τζ. Τζόις), κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, οπότε και ταυτίστηκε με τον αποσπασματικό χαρακτήρα της απόδοσης της σκέψης και των συναισθημάτων: με την, ασυνεχή και διακεκομμένη, «ροή της συνείδησης».

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα, Cuddon, 2010: 202 και Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., χ.χ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#) [Ε](#)

► Ρομαντισμός

Καλλιτεχνικό/λογοτεχνικό ρεύμα (καλλιτεχνική/λογοτεχνική τεχνοτροπία) που προσβέβει την κυριαρχία του συναισθήματος και της φαντασίας έναντι της (καθημερινής, εργαλειακής) λογικής. Το ξεχείλισμα της δημιουργικότητας του καλλιτέχνη/λογοτέχνη, η πρωτοτυπία στη δομή, στη σύνθεση και στο ύφος, η θεώρηση του ποιητή ως προφήτη, ως ενός ιδιαιτέρως προικισμένου ανθρώπου που, με το χάρισμα της ενόρασης, διεισδύει στα μύχια του φυσικού ή του κοινωνικού κόσμου, ο ντεϊσμός (πανθεισμός), ο ιδεαλισμός (π.χ. εξιδανίκευση της φύσης, της γυναίκας, της πατρίδας, της θρησκείας), ο μουσικός ρυθμός του ποιήματος περιλαμβάνονται στα θεμελιώδη γνωρίσματα του Ρομαντισμού. Επίσης, ο Ρομαντισμός εμφανίζεται και με τη μορφή των ακραίων, σκοτεινών συναισθημάτων: έντονη μελαγχολία και απαισιοδοξία, παράφορος έρωτας που φτάνει ως την τρέλα, πεισιθάνατη ατμόσφαιρα.

Ο Ρομαντισμός εμφανίστηκε στην Ευρώπη (περίπου ταυτόχρονα στη Γερμανία και στην Αγγλία και, λίγο αργότερα, στη Γαλλία και την Ιταλία) γύρω στα 1775/1780. Η ακμή του διαρκεί έως και τα μισά περίπου του 19ου αιώνα. Εμφανίστηκε ως αντίδραση στον προγενέστερό του Νεοκλασικισμό (ο οποίος υπηρετούσε πιστά τους κλασικούς κανόνες της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας ως προς τη συγγραφή των λογοτεχνικών κειμένων, θεωρώντας τους ως τα μόνα πρότυπα αισθητικής αξίας). Συγχρόνως, στο πολιτικό πεδίο οι ρομαντικοί λογοτέχνες/ποιητές υπήρξαν ένθερμοι θιασώτες της Γαλλικής Επανάστασης (1789) και των φιλελεύθερων δημοκρατικών ιδεωδών και ριζοσπαστικοί στα φρονήματά τους.

Στη νεοελληνική λογοτεχνία ο Ρομαντισμός κυριαρχεί περίπου από τα 1830 έως τα 1880. Στην Αθήνα, με τη λεγόμενη Παλαιά Αθηναϊκή Ρομαντική Σχολή (π.χ. οι αδελφοί Α. και Π. Σούτσος, Α.Ρ. Ραγκαβής, Δ. Παπαρηγόπουλος, Α. Παράσχος κ.ά.), ενώ στα αγγλοκρατούμενα Εφτάνησα με τον Δ. Σολωμό και τους νεότερους ποιητές που επηρεάστηκαν από αυτόν (π.χ. Ιούλιος Τυπάλδος, Γ. Μαρκοράς κ.ά.). Όσον αφορά στην πεζογραφία, κατά την ίδια περίοδο, κυριαρχεί το λεγόμενο ρομαντικό (ιστορικό/περιπετειώδες) μυθιστόρημα.

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., χ.χ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Ρ](#)

Πroust

1. Αφού διαβαστούν στην τάξη τα αποσπάσματα από το έργο του Μ. Πroust από τον/την εκπαιδευτικό, διάβασέ τα και μόνος/μόνη σου σιωπηρά. Σημείωσε στο τετράδιό σου ποια θέματα θίγονται και γύρω από ποιο θέμα δημιουργούνται προβληματισμοί. Βλ. το ΨΜΑ Πroust και έλεγξε, παίζοντας, τον βαθμό κατανόησης του κειμένου.

2. Η γιαγιά του Μ. Πroust δεν συνηθίζει να αγοράζει «κακογραμμένα» βιβλία για τον εγγονό της. Θεωρεί πως οτιδήποτε δεν παρέχει κάποια πνευματική ωφέλεια είναι τόσο βλαβερό, όσο τα γλυκά και οι καραμέλες. Συμφωνείτε; Χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες συζητήστε για κάποια λογοτεχνικά βιβλία που διαβάσατε και αν νιώσατε πως ωφεληθήκατε από αυτά. Διατυπώστε τη δική σας αναλογία συμπληρώνοντας τη μία από τις δύο φράσεις:

- «Το λογοτεχνικό βιβλίο που ..... είναι τόσο ....., όσο ..».
- «Η επαφή με τη λογοτεχνία είναι τόσο ....., όσο ..».

Πίνακες
ζωγραφικής vs.
φωτογραφίες

3. Δες το ΨΜΑ Πίνακες ζωγραφικής vs. φωτογραφίες και κάνε τη δραστηριότητα. Κατόπιν, εντόπισε μια πρωτότυπη άρση της αντίθεσης ζωγραφικής-φωτογραφίας (βλ. ΨΜΑ Κεσσανλής).

4. α) Μπορείς να εντοπίσεις ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στην αποτύπωση ενός θέματος από τον ζωγράφο και την αποτύπωση από τον φωτογράφο; Αξιοποίησε το διαφημιστικό προβολής (τρέιλερ) της ταινίας για τον ζωγράφο J.M.W. Turner¹⁸ για να απαντήσεις στην ερώτηση. Η λογοτεχνία, κατά τη γνώμη σου, λειτουργεί όπως η ζωγραφική ή όπως η φωτογραφία;

β) «Το σύμπαν είναι χαοτικό, κι εσείς μας βοηθάτε να το δούμε», ακούγεται στο διαφημιστικό προβολής (τρέιλερ). Μέσα από τις ρομαντικές και ιμπρεσιονιστικές εικόνες του J.M.W. Turner και των άλλων ζωγράφων πιστεύεις ότι μπορεί να δει κανείς πέρα από τη ρεαλιστική πραγματικότητα ή «να διεισδύσει στα βάθη της ψυχής του»;

Κεσσανλής

¹⁸ Leigh, M. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2014). *Mr. Turner*. G. Lowe (Παραγωγή). Lipsync Productions & France 3 Cinéma & Thin Man Films & Diaphana Films & Xofa Productions & Amusement Park Films.

5. Μελέτησε τι σημαίνει *Ρομαντισμός* και τι *Ιμπρεσιονισμός* στη ζωγραφική και στη λογοτεχνία. Στη συνέχεια, διάλεξε τις κατάλληλες λέξεις και φράσεις από τον παρακάτω πίνακα αλλά και άλλες δικές σου και γράψε ένα σύντομο κείμενο (για παράδειγμα μια επιστολή προς τον δημιουργό του έργου) για τα συναισθήματα και τις σκέψεις που σου υποβάλλει ένα από τα έργα ζωγραφικής που παρουσιάστηκαν στο ΨΜΑ Πίνακες ζωγραφικής vs. φωτογραφίες (βλ. σ. 28).

Οπτική	Απεικόνιση	Μορφή	Ζωγραφική απόδοση
υποκειμενική εντύπωση	ρεαλιστικός	φαντασία/ φαντασμαγορία (=θέαμα εντυπωσιακό και ωραίο)	αντανάκλαση/καθρέφτισμα
μυστηριώδης/ αιγιματικός	ουτοπικός- δυστοπικός	παιχνίδι με το φως	έκρηξη χρωμάτων

6. Στο ΨΜΑ Τι είναι λογοτεχνία-μελέτες διάβασε τον προβληματισμό για τους ιμπρεσιονιστές λογοτέχνες και συμβούλεψο τις πληροφορίες για τους όρους *ιμπρεσιονισμός* και *εσωτερικός μονόλογος*. Ο Μ. Προυστ ανήκει στους κορυφαίους πεζογράφους της παγκόσμιας λογοτεχνίας που υιοθετούν την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου. Εντόπισε τον εσωτερικό μονόλογο στα αποσπάσματα από το μυθιστόρημα *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*. Γιατί επέλεξε ο συγγραφέας αυτήν την τεχνική; Γράψε ξανά την ιστορία επιλέγοντας την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου μέσα από την οπτική ενός άλλου προσώπου/χαρακτήρα της ιστορίας.

Τι είναι
λογοτεχνία-
μελέτες

Vincent van Gogh (1889). *Χωράφι σιταριού με κυπαρίσσια* (*Wheat Field with Cypresses*).
Πηγή: The Met Museum

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Γιώργης Παυλόπουλος, Ο Άλλος

Albert Schindler (1836).
Πορτρέτο του Εμμάνιουελ Ρίο
(Portrait of Emmanuel Rio).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Εκεί που πάλευα να τελειώσω το ποίημα
περασμένα μεσάνυχτα
ήρθε πάλι ξαφνικά με ανοιχτό αμάξι
με δυο γυναίκες αγκαλιά
και κάτω από το παράθυρό μου
κατέβα άθλια μου φώναζε
παράτα τα που να σε πάρει
σκίς' τα επιτέλους τα χαρτιά.

5

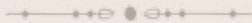
Κατέβηκα με την ψυχή στο στόμα
όμως ο δρόμος ήταν έρημος
και τσακισμένος ξαναγύρισα στο ποίημα
κι όλη τη νύχτα πάλευα
χωρίς να το τελειώνω.

10

Vincent van Gogh (1888). Ο κήπος του ποιητή (The Poet's Garden).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Γιώργης Παυλόπουλος (1924-2008)

Ο Γιώργης Παυλόπουλος ανήκει, ως ποιητής, στην Α΄ Μεταπολεμική Γενιά, δηλαδή στους ποιητές εκείνους που γεννήθηκαν μεταξύ 1918-1928 και εξέδωσαν το πρώτο τους ποιητικό βιβλίο μετά το 1940. Η γενιά αυτή καθορίστηκε από τα σκληρά χρόνια της Κατοχής (1941-1944).

Γεννήθηκε στον Πύργο της Ηλείας, όπου τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του και έζησε, με μικρά διαλείμματα, όλη του τη ζωή. Εργάστηκε ως προϊστάμενος γραμματέας στο ΚΤΕΛ Ηλείας.

Από νωρίς βρήκε καταφυγή στη λογοτεχνία. Έφηβος ακόμη, το 1940, δημοσίευσε δύο διηγήματα στην εφημερίδα *Πατρίς* του Πύργου· το 1943 δημοσίευσε έξι ποιήματα, τα περισσότερα στο περιοδικό *Οδυσσέας* του Πύργου. Το 1942 ενεγράφη στη Νομική Σχολή Αθηνών χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Την περίοδο 1945-1951 έζησε στην Αθήνα. Υπήρξε στενός φίλος του Τάκη Σινόπουλου και του Νίκου Καχτίτση. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γιώργος Σεφέρης μίλησε θετικά για το ποιητικό έργο του Γιώργη Παυλόπουλου. Η σχέση του Γιώργη Παυλόπουλου με τον Γιώργο Σεφέρη καθόρισε τον πρώτο ως προς την ποιητική του εξέλιξη. Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Το κατώγι* (1971), *Το σακί* (1980), *Τα αντικλειδιά* (1988), *33 χαϊκού* (1990), *Λίγος άμμος* (1997), *Ποιήματα 1943-1997* (2001), *Πού είναι τα πουλιά*; (2004), *Να μη τους ξεχάσω* (2008). Πολλές ποιητικές του συλλογές έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες. Ασχολήθηκε συγχρόνως με την τυπογραφική επιμέλεια, ενώ αγάπησε πολύ και τη ζωγραφική. Ήταν ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων.

«[...] ο Γιώργης Παυλόπουλος είναι δημιουργός ποιητικών μύθων και η επικοινωνία με την ποίησή του στην ουσία προϋποθέτει την αντιμετώπιση του ποιήματος ως ενός μικρού και αδιάσπαστου σύμπαντος και την αποδοχή και τον σεβασμό από τον αναγνώστη του των κανόνων του παραμυθιού που διέπεται από τους δικούς του νόμους: την κατάργηση της λογικής τάξης και την α-χρονική και α-τοπική λειτουργία του μύθου, στοιχεία που προϋποθέτουν την κατά βάση βιωματική και όχι νοητική συμμετοχή του αναγνώστη. [...]» (Τασούλα Καραγεωργίου).

Πηγή: βιβλιονet

▶ Χαρακτηριστικά Νεοτερικής ή Μοντέρνας Ποίησης

Χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι, ως προς τη μορφή, ο ελεύθερος στίχος, η διάλυση των συμβάσεων της ομοιοκαταληξίας, του μέτρου και ο εσωτερικός ρυθμός του ποιήματος. Το περιεχόμενό του είναι κρυπτικό και πολυσημικό. Οι μεταφορικές εικόνες εμφανίζουν μια ρευστή, ακαθόριστη, σημασιική ποικιλία. Στη νεοελληνική ποίηση, η μοντέρνα ποίηση παρουσιάζεται δυναμικά με την ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη *Στροφή* (1931). Πρόδρομος της μοντέρνας ποίησης είναι ο Τ. Παπατσώνης.

[...] Οι Ευρωπαίοι προτιμούν τον όρο «μοντέρνα ποίηση», ενώ στην Ελλάδα έχει καθιερωθεί ο όρος «νεωτερική ποίηση». [...] Η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στην παραδοσιακή και τη μοντέρνα ποίηση έχει να κάνει με τους κανόνες στους οποίους νιώθει υποχρεωμένος να υπακούει ο ποιητής (ή και το αντίθετο).

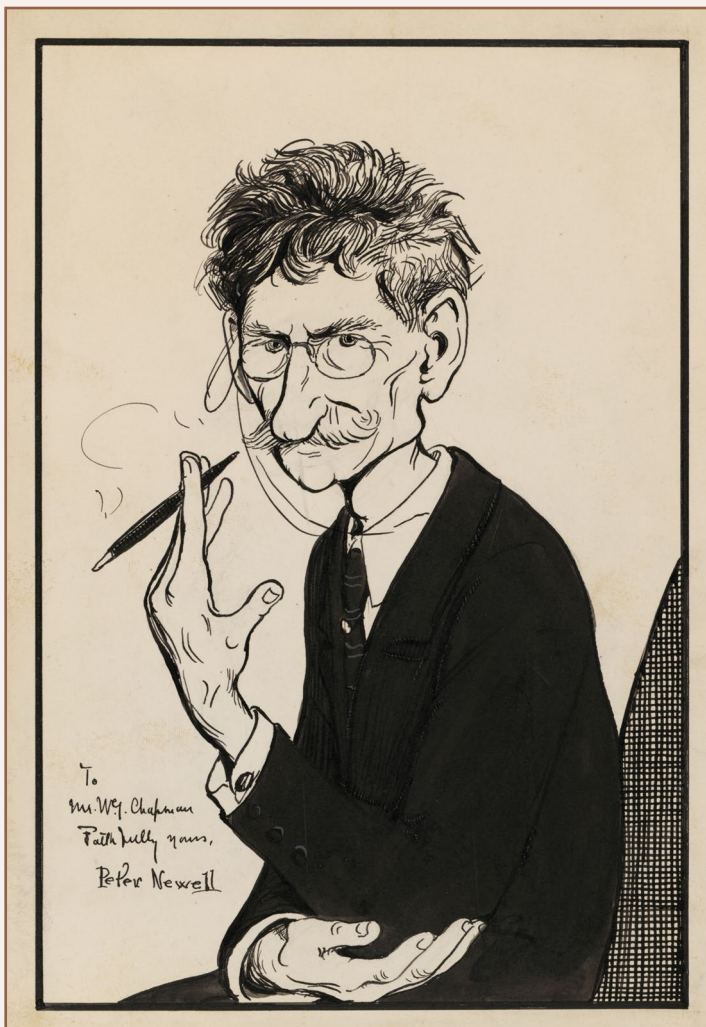
Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Cuddon, 2010: 403-404

▶ Μοντερνισμός

Βασικό γνώρισμα της ποίησης του μοντερνισμού είναι η διάλυση της μορφής και η διάθεση για πειραματισμό. Ο ελεύθερος στίχος εξοστρακίζει το μέτρο και την ομοιοκαταληξία· οι γραμματικοί και οι συντακτικοί κανόνες παραβιάζονται· οι προτάσεις γίνονται αποσπασματικές και ελλειπτικές, τα σημεία στίξης καταργούνται. Τα διακοσμητικά στοιχεία και η φροντίδα για το «ωραίο ύφος» εγκαταλείπονται και συχνά επιλέγονται στοιχεία που ως τότε θεωρούνταν αντι-ποιητικά. Οι τολμηρές μεταφορές και οι απροσδόκητοι και ετερόκλητοι συνδυασμοί λέξεων κυριαρχούν· οι εικόνες ή οι ελεύθεροι συνειρμοί αφθονούν, ιδίως στην υπερρεαλιστική ποίηση. Η ποιητική γλώσσα γίνεται συμβολική, ελλειπτική, υπαινικτική, πολύσημη, ενώ αδιαφορεί για τις συμβάσεις και την ανάγκη κατανόησης. Η θραύση —συχνά η ολοκληρωτική άρνηση— της παραδοσιακής μορφής, σε συνδυασμό με την έντονη επιρροή της ψυχανάλυσης σε πολλούς ποιητές, απελευθερώνει την καταλυτική λειτουργία της φαντασίας και του ονείρου, υποδηλώνοντας την κατάρρευση της λογικής συνοχής του κόσμου.

Πηγή: Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., κ.κ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων_M](#)

1. Καθώς διαβάζεις το κείμενο, να καταγράψεις στο τετράδιό σου:
  - τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος στο ποίημα
  - τις σκέψεις σου για τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου
  - τα γραμματικά πρόσωπα που αλληλοδιαπλέκονται.
2. Θεωρείς ότι ο τίτλος του ποιήματος «Ο Άλλος» μάς προϊδεάζει για το θέμα του; Ποιος, κατά τη γνώμη σου, είναι «Ο Άλλος»; Συνεργαζόμενοι/συνεργαζόμενες σε δυάδες, να υποδυθείτε το ποιητικό υποκείμενο και τον «Άλλο» σε ένα μικρό θεατρικό δρώμενο.
3. Στο ΨΜΑ *Τι είναι λογοτεχνία-μελέτες* (βλ. σ. 29) διάβασε το απόσπασμα συνέντευξης του Γ. Παυλόπουλου στον Κώστα Λιόντη. Λαμβάνοντας υπόψη τα λόγια του Γ. Παυλόπουλου και το ποίημα που διάβασες, να γράψεις το ερμηνευτικό σου σχόλιο σε 150 λέξεις.
4. Μελέτησε τα λήμματα *Χαρακτηριστικά Νεοτερικής ή Μοντέρνας Ποίησης και Μοντερνισμός* και κατάγραψε ορισμένα χαρακτηριστικά του ποιήματος που θεωρείς ότι το εντάσσουν στη μοντέρνα ποίηση.

Peter Sheaf Hersey Newell (1905).
Αυτοπροσωπογραφία (Self-Portrait).
Πηγή: The Smithsonian Museum

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Ουμπέρτο Έκο, Το κοιμητήριο της Πράγας:
Αποσπάσματα από το πρώτο κεφάλαιο με τίτλο
«Ο περαστικός που εκείνο το γκρίζο πρωί»
(Μτφρ. Έφη Καλλιφατίδη)

Alfred Stieglitz (1889). *Οι ακτίνες του ήλιου-
Η Πάολα, Βερολίνο* (Sun Rays-Paula, Berlin).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

Ο περαστικός που εκείνο το γκρίζο πρωί του Μαρτίου του 1897 θα διέσχιζε, με δική του ευθύνη και κίνδυνο, την πλας Μομπέρ ή λα Μομπ [...], θα βρισκόταν σε μιαν από τις ελάχιστες γωνιές του Παρισιού που είχαν διασωθεί από τα ξεκοιλιάσματα του βαρόνου Οσμάν, μέσα σε ένα λαβύρινθο από δύσσομα δρομάκια, κομμένα στα δύο από τη λεωφόρο Μπιέβρ [...]. Αν μετά έμπαινε στη ρυ Σοτόν, θα έβρισκε στα μισά αυτού του δρόμου [...], ένα αδιέξοδο, ένα τυφλό στενάκι, που εκείνη την εποχή ονομαζόταν αδιέξοδο Μομπέρ [...]. Στα μισά εκείνου του στενού, περνούσε εντελώς απαρατήρητη η βιτρίνα ενός παλαιοπώλη [...]. Δίπλα σε αυτή τη βιτρίνα, θα έβλεπε μια πόρτα, πάντα κλειστή, και δίπλα στο κορδόνι ενός κουδουνιού μια επιγραφή που ειδοποιούσε ότι ο ιδιοκτήτης απουσίαζε προσωρινά. [...] αν ο επισκέπτης είχε μια ειδική άδεια ελευθέρας¹⁹ να διασχίσει τη δεύτερη πόρτα που χώριζε το εσωτερικό του μαγαζιού από τους πάνω ορόφους, και ανέβαινε τα σκαλιά μιας ετοιμόρροπης κυκλικής σκάλας, [...] θα έμπαινε σε ένα ευρύχωρο σαλόνι [...]. <Εκεί> ο επισκέπτης θα διέκρινε, μπροστά στο μοναδικό παράθυρο από όπου έμπαινε το λιγιστό φως του αδιεξόδου, έναν ηλικιωμένο άνθρωπο, τυλιγμένο σε μια ρομπ ντεσάμπρ,²⁰ να κάθεται στο τραπέζι, και, απ' όσο θα μπορούσε να δει με μια κλεφτή ματιά πάνω απ' την

πλάτη του, να γράφει αυτό που πρόκειται να διαβάσουμε και το οποίο ο Αφηγητής μερικές φορές θα συνοψίζει για να μην πλήττει πολύ ο Αναγνώστης.

Μάταια θα περιμένει ο Αναγνώστης να του κάνει μια έκπληξη ο Αφηγητής, αποκαλύπτοντάς του κάποιον ήδη γνωστό, διότι (μιας και η αφήγηση αρχίζει μόλις τώρα) κανείς ακόμα δεν είναι γνωστός· και ο ίδιος ο Αφηγητής δεν ξέρει ποιος είναι ο μυστηριώδης γράφων και προτίθεται να το μάθει (μαζί με τον Αναγνώστη) καθώς και οι δύο κοιτούν αδιάκριτα παρακολουθώντας τα ίχνη που αφήνει η πένα του πάνω στα χαρτιά.

¹⁹ άδεια ελευθέρας: που απαλλάσσει τον κάτοχό του από την υποχρέωση να πληρώσει εισιτήριο εισόδου σε χώρο θεάματος, επιβίβασης σε συγκοινωνιακό μέσο κτλ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁰ ρομπ ντεσάμπρ: μακριά ρόμπα που φτάνει ως κάτω (γαλλ.) Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ουμπέρτο Έκο (Umberto Eco)

(1932-2016)

Ο Ουμπέρτο Έκο γεννήθηκε στην Αλεσάντρια του Πιεμόντε και ήταν διάσημος Ιταλός μυθιστοριογράφος, δοκιμιογράφος, κριτικός της λογοτεχνίας και σημειολόγος. Αν και αρχικά παρακολούθησε σπουδές Νομικής, εγκατέλειψε αυτόν τον τομέα και ακολούθησε σπουδές Μεσαιωνικής Φιλοσοφίας και Λογοτεχνίας. Από το 1962 ως το τέλος του 1970 ο Έκο ανέπτυξε τη δική του θεωρία στη Σημειολογία. Το 1965 εξελέγη καθηγητής Οπτικών Επικοινωνιών στη Φλωρεντία και το 1966 καθηγητής της Σημειολογίας στο Μιλάνο. Το 1971 το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια του προσέφερε τη θέση του τακτικού καθηγητή της Σημειολογίας και το 1974 ο Έκο οργάνωσε τον Διεθνή Σύνδεσμο Σημειολογικών Μελετών. Από το 1975 είχε την έδρα του Καθηγητή Σημειωτικής στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια, ενώ από το 1988 ήταν πρόεδρος του Διεθνούς Κέντρου Μελετών Σημειωτικής στο Πανεπιστήμιο του Σαν Μαρίνο. Μέσα στη δεκαετία του '70, άρχισε να γράφει τα μυθιστορήματά του, κάνοντας την αρχή με *Το όνομα του Ρόδου*, που τιμήθηκε με το βραβείο Strega το 1981 και το *Medicis Etranger* το 1982, ενώ πούλησε εκατομμύρια αντίτυπα σε όλο τον κόσμο. Ο Έκο περνούσε τα τελευταία χρόνια της ζωής του με τη γυναίκα του και τα δύο παιδιά τους ανάμεσα στο σπίτι του στο Μιλάνο (ένα διαμέρισμα-λαβύρινθο με μια βιβλιοθήκη 30.000 βιβλίων) και στο εξοχικό του στο Ρίμινι. Άλλα μυθιστορήματά του ήταν *Το εκκρεμές του Φουκώ*, *Το νησί της προηγούμενης ημέρας*, *Μπασουτολίνο*, *Η μυστηριώδης φλόγα της βασίλισσας Λόανα*, *Το Κοιμητήριο της Πράγας*, *Φύλλο Μηδέν*.

Πηγή: Βιογραφικό Ουμπέρτο Έκο, ιστότοπος εκδόσεων Ψυχογιός

► Μπορείτε να δείτε μια συνομιλία «εφ' όλης της ύλης» του Ουμπέρτο Έκο με τον Ανταίο Χρυσοστομίδα και τη Μικέλα Χαρτουλάρη.
Εκπομπή ΟΙ ΚΕΡΑΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ: «Ουμπέρτο Έκο».

Σκηνοθεσία: Γιώργος Κορδέλλας, Παραγωγή EPT2 (2012)

Magnus Enckell (1903).

[Πορτρέτο του ποιητή Otto Manninen](#)
(Portrait of the Poet Otto Manninen).

Πηγή: Finnish National Gallery

▶ Αφηγητής / Αφηγηματικοί Τρόποι / Αφηγηματικός Χρόνος

Ο αφηγητής σ' ένα λογοτεχνικό αφήγημα-πεζογράφημα θεωρείται, σε όποιο πρόσωπο και αν διηγείται, πλασματικό πρόσωπο του (πραγματικού) λογοτέχνη (συγγραφέα). Δηλαδή, ο αφηγητής, όσο και να παρουσιάζει κοινά στοιχεία με τον ιστορικά υπαρκτό συγγραφέα, θεωρείται ότι αποτελεί επινόσή του. Διηγείται την, περισσότερο ή λιγότερο, μυθοπλαστική ιστορία.

Αφηγητής-Τύποι Αφηγητή

Ως αφηγητής χαρακτηρίζεται το πρόσωπο που αφηγείται, γραπτά ή προφορικά, μian ιστορία, η «φωνή» της αφηγηματικής πράξης. Στις μη μυθοπλαστικές αφηγήσεις, πραγματικός αφηγητής και «φωνή» του κειμένου ταυτίζονται, ενώ στα μυθοπλαστικά κείμενα η ταύτιση δεν ισχύει, καθώς ο αφηγητής είναι απλώς ο φορέας της αφήγησης, είναι, δηλαδή, μια λειτουργία του κειμένου και όχι ένα πρόσωπο.

Συνδυάζοντας, ως κριτήρια, α) τη συμμετοχή του αφηγητή στην ιστορία που αφηγείται και β) το αφηγηματικό του επίπεδο (αν είναι εκτός ή εντός διήγησης, εξωδιηγητικός ή ενδοδιηγητικός δηλαδή), προκύπτουν τέσσερις βασικοί τύποι αφηγητή:

- α) Ο κύριος αφηγητής της ιστορίας (αφηγητής πρώτου βαθμού), που αφηγείται μian ιστορία στην οποία δε μετέχει (εξωδιηγητικός-ετεροδιηγητικός τύπος).
- β) Ο κύριος αφηγητής της ιστορίας (αφηγητής πρώτου βαθμού), που διηγείται την ιστορία του (εξωδιηγητικός-ομοδιηγητικός τύπος).
- γ) Πρόσωπο της ιστορίας (αφηγητής δευτέρου βαθμού), που αφηγείται μια δευτερεύουσα ιστορία στην οποία δε μετέχει (ενδοδιηγητικός-ετεροδιηγητικός τύπος).
- δ) Πρόσωπο της ιστορίας (αφηγητής δευτέρου βαθμού), που αφηγείται την ιστορία του (ενδοδιηγητικός-ομοδιηγητικός τύπος).

Αφηγηματικοί τρόποι

Ανήκουν, όσον αφορά στα λογοτεχνικά αφηγήματα-πεζογραφήματα ή στα αφηγηματικά ποιήματα, στη γενική κατηγορία (στο γένος) των αφηγηματικών τεχνικών. Πρόκειται για τις τεχνικές που χρησιμοποιεί ο αφηγητής για τη μετάδοση της ιστορίας.

Κύριοι αφηγηματικοί τρόποι:

- ▶ **Διήγηση.** Τριτοπρόσωπη αφήγηση - ο αφηγητής περιγράφει/αφηγείται γεγονότα/σκέψεις/συναίσθημα των ηρώων.
- ▶ **Μίμηση.** Άμεση παρουσίαση των λόγων και των πράξεων των χαρακτήρων με πρωτοπρόσωπη αφήγηση, διάλογο, εσωτερικό μονόλογο.
- ▶ **Μεικτός τρόπος.** Συνδυασμός διήγησης και μίμησης.

Ειδικότεροι αφηγηματικοί τρόποι:

- ▶ **Αφήγηση.** Έκθεση-παρουσίαση συμβάντων, πράξεων (αφηγηματοποιημένος/αφηγημένος λόγος: όταν τα λόγια του ήρωα/των ηρώων εμφανίζονται ως πράξη, γεγονός. Λόγου χάρη: «μίλησαν και συμφώνησαν ότι...»).
- ▶ **Αφηγηματικό σχόλιο /σχόλιο του αφηγητή.** Οι παρεκβάσεις του αφηγητή, στο πλαίσιο της έκθεσης της ιστορίας, με τις οποίες σχολιάζει-κρίνει τα (ενδοκειμενικά) πρόσωπα (τις ιδέες, τις συμπεριφορές, τις πράξεις τους), ή διατυπώνει τη γνώμη του για διάφορα θέματα της ζωής.
- ▶ **Περιγραφή.** Ο αφηγητής (ή κάποιος άλλο ενδοκειμενικό πρόσωπο) απεικονίζει ένα φυσικό τοπίο (τη χλωρίδα, την πανίδα) ή ένα υλικό αντικείμενο ή τα εξωτερικά χαρακτηριστικά (και την ενδυμασία) ενός ανθρώπου. Συνήθως συνιστά μια άχρονη παρουσίαση (ο χρόνος της ιστορίας σταματά-παύει).

- ▶ **Εκφωνημένος-εξωτερικός μονόλογος.** Παρατίθενται αυτούσια τα λόγια/η ομιλία του (ενδοκειμενικού) προσώπου/ήρωα (σε ευθύ λόγο).
- ▶ **Εσωτερικός μονόλογος.** Παρατίθενται αυτούσιες οι σκέψεις/τα συναισθήματα του ενδοκειμενικού προσώπου (σε ευθύ λόγο).
- ▶ **Διάλογος («Σκηνή»).** Παρατίθενται αυτούσια τα λόγια δύο (ή περισσότερων) προσώπων που συζητούν (σε ευθύ λόγο, φυσικά).
- ▶ **Ελεύθερος πλάγιος λόγος.** Βλ. σχετικά, ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία στο Παράρτημα του βιβλίου.

Αφηγηματικός χρόνος

Διακρίνεται σε α) χρόνο της ιστορίας (διαδοχή των γεγονότων της ιστορίας) και β) χρόνο της αφήγησης (διαδοχή των σημείων που αναπαριστούν τα γεγονότα στην αφήγηση).

Μελετώντας συνδυαστικά τις δύο παραπάνω παραμέτρους οδηγούμαστε στις ακόλουθες διακρίσεις. Η αφηγηματική οργάνωση του χρόνου διακρίνεται α. ως προς τη σειρά αφήγησης των γεγονότων σε: Αναδρομή (flashback), πρόληψη, ευθύγραμμη αφήγηση. β. ως προς τη διάρκεια των γεγονότων σε: επιτάχυνση, επιβράδυνση, επιμήκυνση, με 4 κατηγορίες αφηγηματικού ρυθμού: σκηνή, έλλειψη, περίληψη ή σύνοψη, παύση. γ. ως προς τη συχνότητα σε: μοναδική αφήγηση, πολυμοναδική αφήγηση, επαναληπτική αφήγηση, θαμιστική αφήγηση.

▶ *Περισσότερα για τον αφηγητή και τα είδη του, τον αφηγηματικό χρόνο, τους αφηγηματικούς τρόπους και εν γένει την προβληματική της αφηγηματολογίας βλ. στο Παράρτημα (ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία).*

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και: Cuddon, 2010: 82-85, 87-88, 489, 637-640

Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., x.x.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Α](#). (λήμματα: αφήγηση, αφηγητής)
Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., x.x.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Χ](#). (λήμμα: χρόνος αφηγηματικός)
Καψωμένος, 32011: 146-147

▶ Αναγνώστης

Αν θεωρήσουμε ότι η λογοτεχνία είναι μια μορφή επικοινωνίας, [...], τότε οι πιο σημαντικοί παράγοντες αυτής της ιδιόμορφης οπωσδήποτε επικοινωνίας είναι τρεις: ο συγγραφέας, το κείμενο και ο αναγνώστης. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, ως κεντρικό παράγοντα στη λογοτεχνική επικοινωνία θεωρούσαμε τον συγγραφέα και το ενδιαφέρον των μελετητών στρεφόταν γύρω από αυτόν. Στη συνέχεια, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρέθηκε το κείμενο, που από ένα σημείο και μετά θεωρήθηκε αυτόνομο και ανεξάρτητο από το δημιουργό του. Τέλος, από τη δεκαετία του 1960 και μετά, την πρωτοκαθεδρία έχει χωρίς αμφιβολία ο αναγνώστης. Πράγματι, γύρω από τον αναγνώστη και την ανάγνωση αναπτύχθηκε τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια μια ολόκληρη σειρά θεωριών, τις οποίες συνοπτικά ονομάζουμε αναγνωστικές θεωρίες. Σύμφωνα με αυτές, [...] η ανάγνωση είναι μια καθαρά δημιουργική διαδικασία, μέσα από την οποία ο αναγνώστης δίνει ένα συγκεκριμένο νόημα στο κείμενο που διαβάζει. [...] Σήμερα πιστεύουμε ότι η αναγνωστική πράξη είναι ένας συνδυασμός πολλών παραγόντων. Ορισμένοι από αυτούς είναι οι εξής: — το ίδιο το κείμενο, που ως ένα βαθμό κατευθύνει τον αναγνώστη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι του στερεί κάθε ελευθερία — ο ψυχισμός του αναγνώστη — οι γνώσεις και οι εμπειρίες του αναγνώστη σε σχέση τόσο με τον πραγματικό κόσμο όσο και με τη λογοτεχνία.

Πηγή: Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., x.x.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Α](#)

1.
  - α) Ο τίτλος του πρώτου κεφαλαίου του βιβλίου («Ο περαστικός που εκείνο το γκρίζο πρωί») δεν είναι συνηθισμένος, τουλάχιστον στην «παραδοσιακή» πεζογραφία. Συσχέτισέ τον με το κείμενο και σχολίασέ τον. Γιατί τον επιλέγει, κατά τη γνώμη σου, ο συγγραφέας;
  - β) Ποιος τύπος αφηγητή κυριαρχεί στο απόσπασμα; Αφού συμβουλευτείς το λήμμα *Αφηγητής-Τύποι Αφηγητή* (σ. 36), υιοθέτησε έναν άλλον τύπο αφηγητή και αφηγήσου το κείμενο από τη δική του οπτική. Ποιες αλλαγές παρατηρείς;
  - γ) Το κείμενο περιέχει μια παράδοση ανατροπή της «παραδοσιακής» σχέσης συγγραφέα-αναγνώστη-αφήγησης. Μπορείς να την παρουσιάσεις; Λάβε υπόψη σου το λήμμα *Αφηγητής-Τύποι Αφηγητή* και το λήμμα *Αναγνώστης* (σ. 36-37).

2. Συμβουλέψου το λήμμα *Αφηγηματικοί τρόποι* (σ. 36-37) και εντόπισε δύο αφηγηματικούς τρόπους στο απόσπασμα. Γιατί τους χρησιμοποιεί ο συγγραφέας; Αντικατάστησέ τους με δύο άλλους και σχολίασε το αποτέλεσμα στο κείμενο.

3.
  - α) Συζήτηση - το σκηνικό: Ποιος είναι ο χώρος και ο χρόνος του κειμένου; Σε ποια εποχή και σε ποιο κοινωνικό περιβάλλον εκτυλίσσεται η αφήγηση; Γιατί ένας σύγχρονος συγγραφέας επιλέγει μια διαφορετική από τη δική του εποχή για να τοποθετήσει το έργο του;
  - β) Ποιες αφηγηματικές επιλογές ως προς την απόδοση του χρόνου αξιοποιεί ο συγγραφέας στο απόσπασμα; Τι πετυχαίνει με καθεμία από αυτές; Βλ. και λήμμα *Αφηγηματικός χρόνος* (σ. 37) και **ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία** στο Παράρτημα του τεύχους.

4. Συζήτηση - ο ήρωας: Ποιος είναι ο ήρωας του κειμένου; Σε ποια κοινωνική τάξη θεωρείς ότι ανήκει; Στο τετράδιό σου ή με τη βοήθεια ενός διαδικτυακού εργαλείου, φτιάξε έναν δίστηλο πίνακα των χαρακτηριστικών του, γράφοντας δίπλα στα χαρακτηριστικά τις λέξεις του κειμένου που αιτιολογούν τις επιλογές σου.

5. Στο κείμενο κυριαρχούν το γ' ενικό πρόσωπο και ο υποθετικός συλλογισμός.
  - α) Γιατί πιστεύεις ότι υιοθετεί τις συγκεκριμένες επιλογές ο συγγραφέας;
  - β) Ξαναγράψε το κείμενο σε πρώτο ενικό πρόσωπο, υποδυόμενος/υποδυόμενη τον περαστικό. Παρατηρείς νοηματικές αλλαγές και ποιες είναι αυτές;
  - γ) Το ρηματικό πρόσωπο και ο υποθετικός συλλογισμός είναι υφολογικές επιλογές. Συμβουλέψου το **ΨΜΑ Λογοτεχνικό ύφος**, για να πληροφορηθείς για το ύφος και τον ρόλο του στο λογοτεχνικό κείμενο.

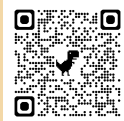
Λογοτεχνικό
ύφος

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Πώς θα χαρακτηρίζατε τα πρόσωπα των κειμένων της συστάδας; Κάντε τη δραστηριότητα που θα βρείτε στο **ΨΜΑ Χαρακτηρισμοί**.
2. Οξύνετε την παρατηρητικότητά σας συνδυάζοντας λογοτεχνία και ζωγραφική (βλ. **ΨΜΑ**).
3. *Ελάτε να παίξουμε με την ποίηση*: Στον πίνακα της τάξης ή σε χαρτί του μέτρου που θα τοποθετήσετε σε κάποιον από τους τοίχους της τάξης, καταγράφετε καθημερινά λέξεις ή φράσεις από τα κείμενα της συστάδας οι οποίες σας έκαναν εντύπωση. Στο τέλος της μελέτης των κειμένων της συστάδας φτιάξτε τα δικά σας ποιήματα χρησιμοποιώντας τις λέξεις αυτές.
4. Αναζητήστε και διαβάστε τις σχολιασμένες απόψεις του Ό. Γουάιλντ και του Μ. Προυστ για τη σχέση συναισθημάτων και τέχνης στο **ΨΜΑ Τι είναι λογοτεχνία-μελέτες** (βλ. σ. 29). Δουλεύοντας ομαδικά, παρουσιάστε ένα προσωπικό βίωμα ή συναίσθημα π.χ. στιγμές μοναξιάς, ευτυχίας, χαράς, συντροφικότητας, γέλιου, νοσταλγίας κ.ά., με φωτογραφίες ή έργα ζωγραφικής δικής σας επιλογής, και δημιουργήστε ένα καλλιτεχνικό ψηφιακό κολάζ των συναισθημάτων.
5. Στο πλαίσιο μιας ομαδικής εργασίας, αναλαμβάνετε να παρουσιάσετε, σ' ένα κριτικό κείμενο που θα δημοσιευθεί στο μαθητικό λογοτεχνικό περιοδικό σας, τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας γύρω από τη σχέση του ποιητή με την τέχνη του, με έμπνευση τους προβληματισμούς που σας δημιούργησαν τα κείμενα της συστάδας. Γόνιμα ερεθίσματα, ως προς το σκοπό αυτό, θα σας προσφέρει και η παρακολούθηση της κινηματογραφικής ταινίας *Paterson* (2016)²¹.
6. Η «κόντρα» του συγγραφέα με τον αναγνώστη: χωριστείτε σε δύο ομάδες, μία των συγγραφέων και μία των αναγνωστών. Κάθε ομάδα θα υποστηρίξει γιατί ο συγγραφέας ή ο αναγνώστης είναι σημαντικότερος κατά τη συγγραφή του λογοτεχνικού έργου, παρουσιάζοντας τα επιχειρήματά της στην ολομέλεια της τάξης.
7. Στα κείμενα της συστάδας περιγράφεται ο ρόλος της λογοτεχνίας, του συγγραφέα, του αναγνώστη. Φτιάξτε συνεργατικά μια διαφημιστική αφίσα για ένα στρογγυλό τραπέζι με θέμα «Το τρίπτυχο της Λογοτεχνίας» που οργανώνει ο πολιτιστικός σύλλογος της περιοχής σας. Ακολούθως, συζητήστε στο στρογγυλό τραπέζι, με βάση τις προσωπικές σας απόψεις και με εφόδια τις απόψεις των συγγραφέων της συστάδας, τα τρία μότο²² της («*Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας*», «*Κι οι ποιητές τι χρειάζονται σ' ένα μικρόψυχο καιρό;*», «*Κάποιος που διαβάζει ζει χίλιες ζωές προτού πεθάνει [...]. Εκείνος που δε διαβάσει ποτέ ζει μόνο μία*»). Βλ. και **ΨΜΑ**.

Χαρακτηρισμοί

Κειμενικά πρόσωπα και πίνακες ζωγραφικής

Παζλ: Λογοτεχνία

²¹ Jarmusch, J. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2016). *Paterson*. J. Astrachan & C. Logan (Παραγωγή). K5 Film & Amazon Studios & Inkjet & Animal Kingdo & Le Pacte.

²² μότο (motto): σύντομη φράση που χαρακτηρίζει το περιεχόμενο του λόγου, ιδίως κειμένου ή εντύπου, και συνήθως γράφεται σε περίοπτη θέση. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

8. «Κι οι ποιητές τι χρειάζονται σ' ένα μικρόψυχο καιρό;»: Πιστεύεις ότι υπάρχουν κατάλληλες και ακατάλληλες εποχές για τη λογοτεχνία; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί; Λάβε υπόψη και τα αποσπάσματα από το βιβλίο του Στρατή Πασχάλη *Ποίηση σε μικρόψυχους καιρούς* από το ΨΜΑ *Τι είναι λογοτεχνία-μελέτες* (βλ. σ. 29) και συζήτησε τις απόψεις σου στην ολομέλεια.

Λογοτεχνία
και διαδίκτυο

9. Ωφελείται η λογοτεχνία από το διαδίκτυο στη σύγχρονη εποχή; Δες το ΨΜΑ και κάνε τη δραστηριότητα.

10. Λογοτεχνική σκυταλοδρομία: Χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες, βρείτε στο διαδίκτυο λογοτεχνικά κείμενα για τη λογοτεχνία. Ακολουθώντας, δημιουργήστε ένα ηχητικό κείμενο ή μια προβολική παρουσίαση χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα εργαλεία, στο οποίο/στην οποία ηχογραφήσετε/παρουσιάσετε χωρία των λογοτεχνικών κειμένων του διαδικτύου και των κειμένων της συστάδας που ξεχωρίσατε. Αναρτήστε τα σε ψηφιακό περιβάλλον της τάξης. Εναλλακτικά, βρείτε τα κείμενα σε έντυπα βιβλία και διαβάστε τα επιλεγμένα αποσπάσματα στην ολομέλεια.

11. Γράψε ένα κείμενο για τον εαυτό σου σε α' πρόσωπο, το οποίο θα αναρτηθεί σε ψηφιακό περιβάλλον της τάξης, απαντώντας στις ερωτήσεις: Ποιος/ποια είμαι; Ή Τι είμαι; Αναφερθείτε στους ρόλους σας: Γιος/Κόρη τού... Συμμαθητής/συμμαθήτρια του/της... Μαθητής/μαθήτρια του/της... Μου αρέσει να... Δεν μου αρέσει να... κ.λπ. Τι σκέφτομαι/θυμάμαι βλέποντας τον πίνακα του Winslow Homer ή του Vincent van Gogh; (Τα κείμενα θα μπορούσαν να αναρτώνται με ψευδώνυμο).

Winslow Homer (1894).

Το ξέσπασμα της καταιγίδας στην ακτή του Maine
(*Breaking Storm, Coast of Maine*).

Πηγή: The Art Institute of Chicago

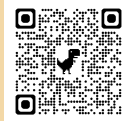

Vincent van Gogh (1889).

Η κρεβατοκάμαρα (*The Bedroom*).

Πηγή: The Art Institute of Chicago

12. Αναζήτησε τον πίνακα του Σπύρου Βασιλείου *Μια γαλάζια μέρα* (βλ. ΨΜΑ) και κάνε τη δραστηριότητα.
13. Με αφορμή τον πίνακα του Σπύρου Βασιλείου *Μια γαλάζια μέρα* ή κάποιον άλλον που θα επιλέξεις από τη συλλογή έργων ζωγραφικής του Ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή, γράψε στο τετράδιό σου μια δική σου ιστορία, ανακαλώντας μνήμες από το παρελθόν σου. Μετά, με ένα λογισμικό ηχογράφησης να δημιουργήσεις ένα διαθέσιμο διαδικτυακά ψηφιακό αρχείο ήχου (podcast) ηχογραφώντας την εκφραστική ανάγνωση της ιστορίας. Να επιλέξεις την κατάλληλη μουσική επένδυση που θα υποβάλει στον/στην ακροατή/ακροάτρια το κλίμα που επιθυμείς. Μπορείς να βρεις σύντομα μουσικά κομμάτια, ελεύθερα πνευματικών δικαιωμάτων σε πλατφόρμα της αρεσκείας σου ή να αυτοσχεδιάσεις με μουσικό όργανο. Μοιράσου το στην ψηφιακή τάξη ή στο European School Radio.
14. Η Λ. Ιακωβίδη και ο Κλ. Κύρου εκφράζουν διαφορετικές απόψεις για την ποίηση. Με τίνος την άποψη συντάσσεσαι και γιατί; Ή μήπως έχεις μια δική σου, διαφορετική τοποθέτηση;
15. Ποιο από τα κείμενα της συστάδας σου άρεσε περισσότερο; Πώς θα αιτιολογούσες την προτίμησή σου;
16. Ο συγγραφέας Charles Baudelaire έγραψε για τον αναγνώστη: «— Hypocrite lecteur, — mon semblable, — mon frère!» («— Υποκριτή αναγνώστη, — όμοιέ μου, — αδελφέ μου!»). Μπορείς να εικάσεις τι ενδέχεται να δηλώνει η ρήση αυτή για τη σχέση συγγραφέα-αναγνώστη-λογοτεχνικού έργου; Λάβε υπόψη σου το λήμμα *Αναγνώστης* και τις απόψεις του Ουμπ. Έκο για τα όρια της ερμηνείας που θα βρεις στο ΨΜΑ *Τι είναι λογοτεχνία-μελέτες* (βλ. σ. 29).
17. Πώς θα οργανώνατε τη δική σας λέσχη ανάγνωσης; Βλ και ΨΜΑ.

Μια γαλάζια μέρα

Λέσχη ανάγνωσης

Υστερόγραφο

Για τη λογοτεχνική σύνθεση

Η Αναζήτηση <= *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο* του Μ. Προυστ> είναι φτιαγμένη από κομμάτια γραμμένα σε διαφορετικές εποχές και κάτω από διαφορετικές κάθε φορά συνθήκες. Έργο του συγγραφέα είναι να τα βάλει σε μια ικανοποιητική σειρά, σύμφωνη – θέλω να πω – με τη δική του αντίληψη για το πώς θα πει την αλήθεια, τουλάχιστον στην αρχή· γιατί όσο προχωρεί η σύνθεση, τόσο δυσκολότερο γίνεται να τη σεβαστεί. [...] Στο τέλος του *Ξανακερδισμένου Χρόνου* ο Προυστ παραλληλίζει τη δουλειά του με τη δουλειά μιας μοδίστρας που προσπαθεί να ράψει ένα φόρεμα ενώνοντας ήδη κομμένα κομμάτια ή που προσπαθεί να το μπαλώσει, όπου είναι πολύ φθαρμένο. Με τον ίδιο τρόπο συνταιριάζει κι εκείνος στο βιβλίο του και κολλά μεταξύ τους διάφορα αποσπάσματα «για να ξαναδημιουργήσει την πραγματικότητα [...]» και να συνθέσει έτσι μια μόνη σονάτα, μια μόνη εκκλησία, ένα μόνο κορίτσι, με εντυπώσεις παρμένες από περισσότερα.

Πηγή: Lévi-Strauss, 1991: 10-11

Ο Αριστοτέλης και η μεταφορά

Ο Αριστοτέλης έχει την τιμή να είναι ο πρώτος που όρισε τη μεταφορά, τόσο στην *Ποιητική* όσο και στη *Ρητορική*· και σε εκείνους τους αρχικούς ορισμούς του υποστήριξε ότι δεν είναι απλός εξωραϊσμός αλλά μια μορφή γνώσης. [...] Στην *Ποιητική*, λέει ότι το να καταλαβαίνεις τις ωραίες μεταφορές σημαίνει ότι «ξέρεις να διακρίνεις το παρόμοιο ή τη συγγενική έννοια». [...] Σ' αυτή τη γνωστική λειτουργία της μεταφοράς, ο Αριστοτέλης επιστρέφει με μεγαλύτερη ευρύτητα στη *Ρητορική*, όπου λέει ότι είναι τερπνό <= ευχάριστο> αυτό που υποκινεί τον θαυμασμό, διότι μας κάνει να ανακαλύπτουμε μία απρόσμενη αναλογία, δηλαδή «μας βάζει μπροστά στα μάτια» [...] κάτι που δεν είχαμε παρατηρήσει ποτέ και μας κάνει να λέμε «κοίτα, έτσι ακριβώς είναι, κι όμως δεν το ήξερα».

Πηγή: Έκο, 2016: 394-395

Ευαγγέλου, Ανέστης [1966] (1988). «Είναι πολλοί».
Μέθοδος Αναπνοής. Στο: *Τα ποιήματα (1956-1986)*.
Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σ. 42.

Μπουκάλας, Παντελής [2009] (2011). «Ανέφικτο».
Ρήματα. Αθήνα: Άγρα, σ. 42-43.

Σωτηρίου, Διδώ [1959] (1976). *Οι νεκροί περιμένουν...*
Μυθιστόρημα. Αθήνα: Εκδόσεις «Ο Κέδρος», σ. 194-195.

Λάσκαρης, Χρίστος [1997]. «Διαβάζοντας ένα ποίημα».
Τέλος [του] προγράμματος. Στο: *Ποιήματα*.
Παιανία: Μπιλιέτο. Αρ. 15, σ. 26.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Τι είναι λογοτεχνία;»

δελτίο

εξόδου

Πες μονολεκτικά
ή γράψε στον πίνακα
τι είναι/τι δεν είναι ποίηση

Αναστοχασμός
«Τι είναι λογοτεχνία;»

Mary Bradish Titcomb (περ. 1912). *Η συγγραφέας* (*The Writer*).
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

[...] μια ζωή για να σκαλίσσεις τα σωστά ονόματα
απόγονος της κοσμικής στάχτης, χλιοκρύσταλλος
η σφραγίδα δολή, ακταιωρός στην άβυσσο

Γιώργος Βέης, «Η δουλειά του ποιητή»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η αναμέτρηση του λογοτέχνη με τον καλλιτεχνικό λόγο είναι ένας διαρκής αγώνας, κατά τον οποίο προσπαθεί να πραγματώσει ταυτοχρόνως τη μορφική και τη σημασιακή τελειότητα. Πρόκειται για έναν αγώνα που απαιτεί υπομονή και επιμονή, για μια επίπονη προσπάθεια διαρκούς μελέτης και εμπάθουσας σε σχέση με την πολύμορφη ανθρώπινη εμπειρία. Ο καλλιτέχνης του λόγου -ο λογοτέχνης, δηλαδή- αναζητά συνάμα τόσο την ουσιαστική επικοινωνία με τον «Άλλο»/την «Άλλη» όσο και με τον ίδιο τον εαυτό του. Για τον γνήσιο λογοτέχνη η λογοτεχνική γραφή δεν είναι πάρεργο: είναι η ίδια η ζωή του. Τα λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα της συστάδας αναδεικνύουν αυτή την αλήθεια.

Τα κείμενα της συστάδας

Καβάφης, Κ.Π. [1899] (1991). «Το πρώτο σκαλί». Ποίημα.

Λαπαθιώτης, Ναπολέον [1941] (2015). «Ποιητής». Ποίημα.

Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. [1945] (2017). *Αστροφεγγιά. Η ιστορία μιας εφηβείας* (αποσπάσματα). Μυθιστόρημα.

Σεφέρης, Γιώργος [1966] (2014). «Θερινό ηλιοστάσι Η΄». *Τρία κρυφά ποιήματα*. Ποίημα.

Καραγεωργίου, Τασούλα [1998]. «Ποιητική Τεχνολογία». Ποίημα.

Λέξεις – κλειδιά

αναδρομή,
αφηγηματικό σχόλιο,
Γενιά του 1920,
διλήμματα του/της λογοτέχνη,
εσωτερικός μονόλογος,
ειρωνεία, λογοτεχνική
δημιουργία, μοντερνισμός,
νεο-(μετα)-συμβολισμός,
νεο-ρομαντισμός, σύμβολο

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αντιλαμβάνεσαι την αγωνία, την απόλαυση και την πικρία όσων ασχολούνται με τη λογοτεχνική γραφή
- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου, με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των λογοτεχνικών διλημάτων που αναδεικνύουν τα κείμενα της συστάδας σε αλληλεπίδραση, μάλιστα, με ανάλογης θεματικής εικαστικά έργα
- ερμηνεύεις λογοτεχνικά κείμενα από τον χώρο της πεζογραφίας και της ποίησης
- κατανοείς το περιεχόμενο λογοτεχνικών όρων, όπως το *σύμβολο*, και καλλιτεχνικών/λογοτεχνικών ρευμάτων, όπως ο *νεο-ρομαντισμός* / *νεο-(μετα)-συμβολισμός* και ο *μοντερνισμός*
- αναγνωρίζεις αφηγηματικές τεχνικές, όπως η *αναδρομή*, και αφηγηματικούς τρόπους, όπως το *αφηγηματικό σχόλιο* και ο *εσωτερικός μονόλογος*
- αντιλαμβάνεσαι τη λειτουργία των ρηματικών προσώπων και της αντίθεσης ως προς την παραγωγή του νοήματος
- συνθέτεις σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές σου ποιήματα, ψηφιακές ιστορίες, κόμικ και ημερολόγιο

Αποφθέγματα
για τον/τη
συγγραφέα

Ξένοι/Ξένες
συγγραφείς

Παιχνίδι
μνήμης

1. Ποιες σκέψεις σας προκαλεί ο τίτλος της συστάδας; Ποια επιμέρους θέματα υποθέτετε ότι θα αναδείξουν τα κείμενά της;
2. Παρατηρήστε τον πίνακα ζωγραφικής που βρίσκεται στην αρχή της συστάδας. Περιγράψτε το έργο και τα συναισθήματα που σας γεννά και, στη συνέχεια, συζητήστε με ποιον τρόπο μπορεί να σχετίζεται με τη διαδικασία της λογοτεχνικής δημιουργίας.
3. Διαβάστε πώς βλέπουν τη συγγραφή και τον ρόλο τους οι ίδιοι οι λογοτέχνες (βλ. ΨΜΑ Αποφθέγματα για τον/τη συγγραφέα).
4. Ας βγούμε από τα όρια της Ελλάδας. Δείτε το ΨΜΑ Ξένοι/Ξένες συγγραφείς για να έλθετε σε επαφή με σημαντικούς/σημαντικές εκπροσώπους της ξένης λογοτεχνίας των 18ου, 19ου και 20ού αιώνα. Ακολουθώντας το παιχνίδι μνήμης για να τους/τις θυμηθείτε (βλ. ΨΜΑ).

Edwaert Collier (1662). Νεκρή φύση Vanitas με σημαία, κηροπήγιο, μουσικά όργανα, βιβλία, σύνεργα γραφής, σφαίρες και κλεψύδρα (A Vanitas' Still Life with a Flag, Candlestick, Musical Instruments, Books, Writing Paraphernalia, Globes and Hourglass).
Πηγή: The Art Institute of Chicago

¹ Είδος ζωγραφικής που καθιερώθηκε στην Ολλανδία τον 16ο-17ο αι. και παραπέμπει στον εφήμερο χαρακτήρα του επίγειου βίου και την παροδική φύση των ανθρώπινων απολαύσεων (βλ. Μαργκιάννης, 2024).

Α΄ ΦΑΣΗ

Κοινοποίηση των κειμένων της συστάδας, πρώτη ανάγνωση και εργασία στην ολομέλεια

1. Διαβάστε τους τίτλους των κειμένων της συστάδας. Γνωρίζετε κάποιον από τους τίτλους; Έχετε διαβάσει κάποιο από τα έργα; Πώς σας προδιαθέτουν οι τίτλοι;
2. Μετά την ανάγνωση των πέντε κειμένων συζητήστε τις πρώτες εντυπώσεις και τα συναισθήματα που σας δημιούργησαν αυτά. Τα βρίσκετε ενδιαφέροντα; Ποιο από αυτά ξεχωρίζετε;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κ.Π. Καβάφης, Το πρώτο σκαλί

William Blake, *Θεόκριτος* (1821).
Πηγή: Wikimedia Commons

Εις τον Θεόκριτο παραπονιούνταν
μια μέρα ο νέος ποιητής Ευμένης·
«Τώρα δυο χρόνια πέρασαν που γράφω
κ' ένα ειδύλλιο² έκαμα μονάχα.
Το μόνον άρτιόν μου έργον είναι. 5
Αλλοίμονον, είν' υψηλή το βλέπω,
πολύ υψηλή της Ποιήσεως η σκάλα·
κι απ' το σκαλί το πρώτο εδώ που είμαι
ποτέ δεν θ' ανεβώ ο δυστυχισμένος.»
Είπ' ο Θεόκριτος· «Αυτά τα λόγια 10
ανάρμοστα και βλασφημίες είναι.
Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο, πρέπει
νάσαι υπερήφανος κ' ευτυχισμένος.
Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι· 15
τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο
πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει.
Εις το σκαλί για να πατήσεις τούτο
πρέπει με το δικαίωμά σου νάσαι 20
πολίτης εις των ιδεών την πόλι.
Και δύσκολο στην πόλι εκείνην είναι
και σπάνιο να σε πολιτογραφήσουν.
Στην αγορά της βρίσκεις Νομοδέτας
που δεν γελά³ κανένας τυχοδιώκτης.
Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι· 25
τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.»

² ειδύλλια: ποιήματα, στα οποία κυριαρχούν περιγραφικές εικόνες και απλά, τρυφερά και αυθόρμητα συναισθήματα, και τα οποία συνήθως έχουν υπόθεση ερωτική ή αναφέρονται στην αγροτική ή ποιμενική ζωή και γι' αυτό εντάσσονται στη βουκολική ποίηση. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#) και το λήμμα *ειδύλλιο* στο Παράρτημα, ΨΜΑ Γλωσσάρι Λογοτεχνικοί Όροι.

³ γελά: (μτφ.) εξαπατώ, ξεγελώ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Κ.Π. Καβάφης
(1863-1933)

Ο Κ.Π. Καβάφης είναι διεθνώς αναγνωρισμένος ποιητής. Θεωρείται ο κατ' εξοχήν πρόδρομος της μοντέρνας νεοελληνικής ποίησης. Με καταγωγή από την Κωνσταντινούπολη, ο Καβάφης μεγάλωσε σε αριστοκρατικό περιβάλλον. Γνώριζε άπταιστα γαλλικά και αγγλικά. Δεν φοίτησε σε πανεπιστήμιο, αλλά ήταν βαθιά μορφωμένος (με ουσιαστική γνώση της ιστορίας). Έμεινε για κάποια διαστήματα στο Λονδίνο και την Κωνσταντινούπολη, ενώ επισκέφθηκε τέσσερις φορές την Αθήνα. Τα πρώτα του ποιήματα τα δημοσίευσε από το 1886 κι έπειτα, στο ύφος της Παλαιάς Αθηναϊκής Ρομαντικής Σχολής (1830-1880), σε γλώσσα καθαρεύουσα. Θήτευσε, στη συνέχεια, στα καλλιτεχνικά/λογοτεχνικά ρεύματα του Παρνασσισμού και του Συμβολισμού, για να μεταβεί έπειτα στον Ρεαλισμό, μέσα από την εντελώς προσωπική, ιδιότυπη αξιοποίησή του. Χαρακτηριστικά στοιχεία του ύφους και της ατμόσφαιρας της ποίησής του είναι η μεικτή γλώσσα (καθαρεύουσα και δημοτική, με ιδιότυπη ορθογραφία), η λεπτή ειρωνεία, η θεατρική δομή των ποιημάτων του, η εκφραστική ακρίβεια και λιτότητα, ο (ανομοιοκατάληκτος) πεζολογικός στίχος, η παραστατικότητα και η υποβολή, η αισθητική εκλέπτυνση και η εύστοχη σύλληψη του τραγικού. Ως προς το περιεχόμενο των ποιημάτων του, κυριαρχούν ο διδακτικός τόνος πάνω σε προσωπικά ζητήματα

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης στην Αλεξάνδρεια (1896).
Πηγή: Αρχείο Καβάφη, Ίδρυμα Ωνάση

ηθικής (βιοθεωρητικό πνεύμα) και ο ερωτικός αισθησιασμός/ηδονισμός και, γενικότερα, η εμπάθυνση στο προσωπικό βίωμα εξ αφορμής διάφορων περιστατικών της καθημερινότητας. Πολλά ποιήματά του προκύπτουν από τη μελέτη ιστορικών περιστατικών (αντιλημμένων κυρίως από τα ελληνιστικά/αλεξανδρινά χρόνια αλλά και από τα ρωμαϊκά και τα βυζαντινά). Άλλα ποιήματά του φαίνεται ότι είναι ιστορικά, ενώ στην πραγματικότητα αποτελούν επινόηση του ποιητή με (ψευδο)ιστορικό «μανδύα». Γι' αυτό και νεοελληνιστές φιλόλογοι/κριτικοί της νεοελληνικής λογοτεχνίας (αλλά και φιλόσοφοι, όπως ο Ε.Π. Παπανούτσος) είχαν διαιρέσει, σχηματικά, τα καβαφικά ποιήματα σε τρεις κατηγορίες: i) φιλοσοφικά, ii) ερωτικά/ηδονικά, iii) ιστορικά/ψευδοϊστορικά. Αξίζει να επισημανθεί ότι η ποίηση του Καβάφη -απογυμνωμένη από τη ρητορική μεγαλοστομία και τον πληθωρικό λυρισμό- βρίσκεται στον αντίποδα της ποίησης του Κ. Παλαμά (1859-1943). Ο λεγόμενος «καβαφικός κανόνας», δηλαδή τα «αναγνωρισμένα» από τον ίδιο τον ποιητή ποιήματα, είναι 154. Η πρώτη συγκεντρωτική έκδοσή τους έγινε μετά το θάνατο του ποιητή, το 1935 στην Αλεξάνδρεια, με την επιμέλεια της Ρίικας Σεγκοπούλου. Το σώμα των ποιημάτων του περιλαμβάνει τα 154 «Αναγνωρισμένα», τα 37 «Αποκηρυγμένα», τα περισσότερα νεανικά, σε ρομαντική καθαρεύουσα, τα 75 «Κρυμμένα» που βρέθηκαν τελειωμένα στα χαρτιά του, καθώς και τα 30 «Ατελή».

Πηγές: Στεργιόπουλος, Κ. Στο συλλογικό έργο: *Η ελληνική ποίηση*, τ. Γ', 1980: 194-201 και [Ψηφιακό αρχείο Ίδρυματος Ωνάση](#)

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ «Κ.Π. Καβάφης 50 χρόνια από τον θάνατό του», με εκτιμήσεις μελετητών και μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν από κοντά.

Σκηνοθεσία: Μαίρη Κουτσούρη. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1983)

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ναπολέον Λαπαθιώτης, Ποιητής

Πόσο βαθύ κι ασήμαντο, συνάμα,
της Ζωής σου και της Τέχνης σου το δράμα,

σ' ένα παιχνίδι μάταιο και γελοίο,
του Νου σου να σκορπάς το μεγαλείο!

Μέρα νύχτα να παίζεις με τις λέξεις,
πώς πρέπει, μεταξύ των, να τις πλέξεις,

και πώς, μαζί, να σμίξεις κάποιους ήχους,
ώστε να κλείσεις τ' Όνειρο σε στίχους!

Πόσος κόπος και πόνος κι αγωνία
να πλάσεις απ' τη θλίψη σου Αρμονία,

-και να την πλάσεις μ' όλους σου τους τρόπους,
για να την ξαναδώσεις στους ανθρώπους!

Μήτε κι αληθινά που ξέρω πράμα
πιο θλιβερό, απ' του Πόνου σου το δράμα,

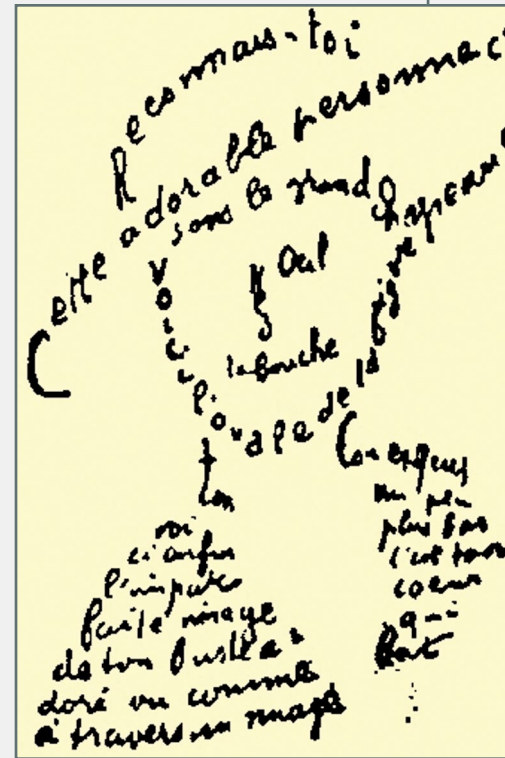
του Πόνου αυτού, που στέργει,⁴ για κλουβί του, 15
το χώρο ενός ανθρώπινου αλφαθήτου!

... Κι αφού, σαν τα μικρά παιδάκια, παίζεις,
τόσον καιρό, με ρίμες⁵ και με λέξεις,

κι όλες σου τις ελπίδες αφανίσεις,
χαμένος, όλος, μες στις αναμνήσεις, 20

μόλις φανούν οι πρώτες μαύρες τύψεις,
κι έρθ' η στιγμή να σκύψεις, -να μη σκύψεις,

μα παίρνοντας, μαζί, το θησαυρό σου,
το Γολγοθά σου ανέβα, -και σταυρώσου!...

Guillaume Apollinaire (1880-1918).

[Καλλιγράφημα \(Calligramme\)](#).

Πηγή: Wikimedia Commons

⁴ στέργω: συγκατατίθεμαι, δέχομαι, ανέχομαι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ ρίμες: ομοιοκατάληκτοι στίχοι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1944)

Ο Ναπολέων Λαπαθιώτης γεννήθηκε στην Αθήνα, γιος του Λεωνίδα Λαπαθιώτη (αξιωματικού του ελληνικού στρατού με καταγωγή από την Κύπρο, που έφτασε ως το βαθμό του στρατηγού και έγινε υπουργός Στρατιωτικών μετά από συμμετοχή του στο κίνημα στο Γουδί) και της Βασιλικής Παπαδοπούλου, ανιψιάς του Χαρίλαου Τρικούπη. Σε ηλικία δέκα ετών μετακόμισε με την οικογένειά του στο Ναύπλιο, όπου τέλειωσε το σχολείο, έμαθε αγγλικά, γαλλικά και ιταλικά, ενώ παρακολούθησε επίσης μαθήματα πιάνου και ζωγραφικής. Το 1905 γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας, από όπου αποφοίτησε κανονικά, δεν άσκησε όμως ποτέ το επάγγελμα του δικηγόρου. Την ίδια χρονιά κι ενώ ήταν μόλις δεκαεφτά χρόνων δημοσίευσε στο *Νουμά* το ποίημα *Έκταση*. Το 1907 υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ποιητικού περιοδικού *Ηγησώ*, στα δέκα συνολικά τεύχη του οποίου δημοσίευσε δεκαέξι ποιήματα ως το 1908, οπότε το περιοδικό έκλεισε και ο Λαπαθιώτης άρχισε τη λογοτεχνική και δημοσιογραφική συνεργασία του με την εφημερίδα *Εσπερινή* και το περιοδικό *Ελλάς* του Σ. Ποταμιάνου. Τον ίδιο χρόνο γνωρίστηκε με τον Κ. Χρηστομάνο και τον Ά. Σικελιανό. Ακολούθησαν συνεργασίες του με τα περιοδικά *Δάφνη* και *Ανεμώνη*, με την εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα*, με τα περιοδικά *Η Διάπλασις των παιδών*, *Μπουκέττο*, *Νέα Εστία*, *Πνευματική Ζωή* και *Νεοελληνικά Γράμματα*. Το 1917 συμμετείχε στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας και υπηρέτησε ως έφεδρος ανθυπολοχαγός κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων. Μετά τα Νοεμβριανά γεγονότα του 1920 κατέφυγε για λίγο καιρό με την οικογένειά του στην Αίγυπτο, όπου γνωρίστηκε με τον Καβάφη. Το 1937 πέθανε η μητέρα του και τρία χρόνια αργότερα ο πατέρας του, ο θάνατος του οποίου είχε καταλυτική επίδραση στη ζωή του ποιητή. Η μοναδική ποιητική συλλογή που εξέδωσε ήταν *Τα πρώτα ποιήματα* (1939). Εθισμένος σε ναρκωτικές ουσίες αναγκάστηκε να πουλήσει τη βιβλιοθήκη του για βιοποριστικούς λόγους. Το 1944 αυτοπυροβολήθηκε στο σπίτι του στα Εξάρχεια. Ο Ναπολέων Λαπαθιώτης ξεκίνησε την ενασχόλησή του με την ποίηση με σαφείς επιρροές από το ρεύμα του αισθητισμού (νεανικά του πρότυπα στάθηκαν οι Walter Pater και Oscar Wilde). Δημοσίευσε μανιφέστα για τον αισθητισμό και προσπάθησε να αντιδράσει στο ασφυκτικά συντηρητικό κλίμα της εποχής του με τολμηρούς στίχους και προκλητικές εμφανίσεις. Η θλίψη που χαρακτήριζε τη ζωή του τον οδήγησε στα τελευταία χρόνια του σε συμβολιστικές επιλογές με έντονα μελαγχολικό τόνο και σταθερή πάντα την επιμελημένη μορφή των ποιημάτων του. Έγραψε επίσης λογοτεχνικές μεταφράσεις και θεατρικά έργα [...] και ασχολήθηκε με το λογοτεχνικό δοκίμιο και τη μουσική σύνθεση.

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ για τον Ναπολέοντα Λαπαθιώτη και το έργο του από το Αρχείο της ΕΡΤ. Εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «[Ναπολέων Λαπαθιώτης](#)».

Σκηνοθεσία: Τάκης Σπετσιώτης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2013)

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, Αστροφεγγιά. Η ιστορία μιας εφηβείας (αποσπάσματα)

[...] Πόσο αλλιώτικος ήταν ο αγέρας μέσα σ' εκείνο το καφεεντάκι του «Μαύρου Γάτου»! Ο αδερφός του ιδιοκτήτη, κοντός, συλλογισμένος, με κατάμαυρο μούσι και μια πλατιά μπέρτα⁶ του παλιού καλού καιρού, πήγαινε κ' ερχόταν κάθε στιγμή βιαστικός, με μια μεγάλη μαγκούρα στο χέρι, και μιλούσε με καμάρι για τα βιβλία του, για τους στίχους του, κεντρίζοντας τους νεότερους σ' αυτό το δύσκολο αγώνισμα που είναι πάντα η ποίηση. [...]

Μια βραδιά στάθηκ' έξω από το καφεεντάκι η Δάφνη. Έγνεψε στην Έρση. Πάνου στην ώρα ερχόταν κι ο Άγγελος. Κρατούσε στα χέρια του ένα χαρτί, ένα ποίημα που τότε γράφει ο ίδιος.

Στο συρτάρι του βρισκόταν ένα τετραδιάκι με κάποια γραψίματα, ολότελα παιδιάστικα, που τότε βαφτίσει κιάλας «Πρώτες απόπειρες». Τώρα τελευταία τόπαιρνε συχνά στα χέρια του αυτό το τετραδιάκι και καθόταν ώρες ολάκερες και συλλογιόταν κ' ένιωθε σα ν' αναβρύζει από μέσα του ένα τραγούδι, που θα ήταν δικό του, αν κατάφερνε να το γράψει καμιά φορά, ένα πονεμένο τραγούδι, γραμένο από ένα παιδί πολύ φτωχό, καταφρονημένο και παδιασμένο. Οι μορφές της μητέρας, της νεκρής αδερφής, της Δάφνης [...] κυριαρχούσαν στο νου του την ώρα που πάσκιζε να συνδέσει το στίχο του. Στο τέλος, απόμενε μέσα του η αόριστη μορφή μιας γυναίκας, της γυναίκας που δάρδει. Που δεν ήξερε να πει μήτε πότε, μήτε και πώς, αλλά ήταν βέβαιος πως βρισκόταν στο δρόμο του και κάποια φορά θα τη συναπαντούσε. [...] Όρες καθόταν να τη συλλογιέται αυτή τη γυναίκα και να πασκιζει να της δώσει ορισμένη μορφή. [...]

Κ' η γυναίκα η άπλαστη, η αγνώριστη, ήρθε και στάθηκε μια νύχτα πολύ κοντά του. Και τους έγραψε πια τους στίχους, σα να βρισκόταν έξω από τον εαυτό του, σα νάταν κουρασμένος και μεθυσμένος πολύ, σ' ένα κόσμο που πρώτη φορά τον αντίκρυζε και που ήταν γεμάτος θλίψη και ηδονή.

Άκουγε στ' αυτί του την Έρση να ξεστομίζει τις βαδιές εκείνες φράσεις από τα φημισμένα τραγούδια που πλημμύριζαν τα μάτια της θάμπος -άκουγε και το αγκομαχητό το επιδανάτιο της νεκρής αδερφής και το γέλιο της Δάφνης και το μουρμούρισμα του νέου κοριτσιού κάτω από την ησυχασμένη μουριά του περασμένου καλοκαιριού. Ένα σωρό πράματα έρχονταν στο νου του κι από τούτα όλα τα πράματα βγήκε ένα φύλλο χαρτί όλο σθησίματα και διορθώματα. Τι παρηγοριά, τι ανακούφιση ήταν αυτή που ένιωσε -Θε μου! - σαν τόγραψε! Να μια ευτυχία που δεν την είχε υποψιαστεί.

Vilhelm Lundstrøm (1921).
Πορτρέτο του Ποιητή Emil Bønnelycke
(Portrait of the Poet Emil Bønnelycke).
Πηγή: Statens Museum for Kunst, Denmark

⁶ μπέρτα: φαρδύ πανωφόρι χωρίς μανίκια ή ανοίγματα για τα χέρια. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

[...] Και, σαν την απάντησε⁷ [την Έρση] το βράδι, μαζί με τη Δάφνη, λησμόνησε να συμμαζέψει το ποίημα, που τόχε διαβάσει στο δρόμο τόσες φορές, και το κρατούσε στο χέρι του, σημάδι μιας νίκης στο πείσμα όλων και πρώτου πρώτου του εαυτού του! Η Έρση το πρόσεξε κ' έτσι δα, χωρίς να το θέλει, του το πήρε και τ' άνοιξε και το διάβαζε σιωπηλή. Ο Άγγελος μόλις που πρόφτασε να φωνάξει μέσα σ' ένα στρόβιλο πανικού:

– Όχι τώρα! Όχι τώρα! Άλλοτε θα το ιδούμε!

Η Δάφνη, έσκυψε να διαβάσει και κείνη.

– Είναι δικό σου; τον ρώτησε και τον κοίταξε κατάματα περιπαιχτικά.

Δεν της αποκρίθηκε. Μόνο έπιασε νευρικά το χαρτί από τα χέρια της Έρσης και τόκρυψε τσαλακωμένο στην τσέπη του. Η Δάφνη επίμενε:

– Όστε άρχισες να μας γράφεις και ποιηματάκια τελευταία και δε μας είπες ακόμα τίποτε! Υποκριτή! Τώρα θα το πω στα παιδιά και θα ιδείς!

– Για το Θεό, την παρακάλεσε ο Άγγελος. Τα παιδιά θα γελάσουν. Για το Θεό!

– Και, βέβαια, πρέπει να γελάσουν με την κατάντια σου!

Ο Άγγελος φρένιασε:

– Λοιπόν, αν θέλεις να ξέρεις, το ποίημα δεν είναι δικό μου. Μου τόδωσε κάποιος φίλος μου να το δώσω της Έρσης.

– Ψέματα! Είναι δικό σου. Το δείχνει κ' η όψη σου!

Ο Άγγελος δεν κρατήθηκε πια:

– Παλιοκόριτσο! φώναξε. Άλλο δεν κάνεις παρά να κοροϊδεύεις όλο τον κόσμο!

Κ' έφυγε γρήγορα, με τα μάτια ξαναμένα, σαν να τον κυνηγούσαν, απελπισμένος, έτοιμος να ξεσπάσει σε δάκρια. [...]

Η Έρση τράβηξε προς τ' απάνου. Συλλογιόταν τον Άγγελο [...] Τον πέτυχε ψηλά, στη γωνία της οδού Πινδάρου, με τα χέρια στις τσέπες φορτωμένον αιώνες. Τόσος ήταν ο κάματος⁸ του, τόση η θλίψη του. Του έπιασε τον ώμο χαϊδευτικά.

– Το ποίημά σου είναι πολύ όμορφο! του είπε. Πολύ όμορφο! Πρέπει να ξέρεις πως αυτά τα πράματα λίγοι τα νιώδουν! Αν είσαι αποφασισμένος να ξαναγράψεις, αν τόχει η μοίρα σου ν' αφιερωθείς σ' αυτό το μαρτύριο που είναι ο στίχος, κάλλιο να το ξέρεις από τώρα πως σε περιμένει πολλή πίκρα και πολλή καταφρόνεση. [...] Έλα, πάμ' εκεί δα, κάτου από το φανάρι, να το διαβάσουμε το ποίημά σου προσεχτικά.

– Όχι! δε χρειάζεται. Θα το σκίσω.

– Να μην το σκίσεις καθόλου. Φέρ' το μου δω!

⁷ απαντώ: (εδώ) συναντώ. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ κάματος: κόπωση που προκαλείται από υπερβολική εργασία. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος (1901-1982)

Ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος γεννήθηκε στο Αιτωλικό, πρωτότοκος γιος του Μιχαήλ και της Ειρήνης. Οι γονείς του απέκτησαν τρία ακόμη παιδιά που πέθαναν όμως σε παιδική ηλικία. Το 1910 η οικογένεια Παναγιωτόπουλου εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου. Αποφοίτησε το 1923 και εργάστηκε για πολλά χρόνια στην ιδιωτική εκπαίδευση. Υπήρξε βασικό στέλεχος της ιδιωτικής σχολής Μακρή, την οποία αργότερα αγόρασε και μετονόμασε σε Ελληνικά Εκπαιδευτήρια (πρόκειται για τη γνωστή σήμερα ως Σχολή Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου στο Παλαιό Ψυχικό). Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής ταξίδεψε στην Ευρώπη, τη Μικρά Ασία, την Κίνα και αλλού. Το 1947 διορίστηκε καθηγητής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης. Διετέλεσε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου στην Εθνική Πινακοθήκη, το Εθνικό Θέατρο και το Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου και υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή το 1974. Το 1976 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πέθανε στην Αθήνα το 1982. Το σύνολο του συγγραφικού έργου του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου είναι τεράστιο σε έκταση. Ασχολήθηκε επί εξήντα χρόνια παράλληλα με την ποίηση, την πεζογραφία, την ταξιδιωτική λογοτεχνία, την αρθρογραφία, το δοκίμιο, την κριτική. Το πρώτο του δημοσίευμα ήταν ένα πεζό κείμενο γραμμένο στην καθαρεύουσα στις στήλες της εφημερίδας *Ελλάδα* το 1916, ενώ συνέχισε να δημοσιεύει κείμενά του στα περιοδικά *Ναυτική Δόξα*, *Σφαίρα* και *Εθνικό Εγερτήριο*. Το 1920 πραγματοποίησε την πρώτη του ουσιαστική εμφάνιση στα γράμματα από τις στήλες του περιοδικού *Μούσα* των Νάσου Χρηστίδη και Παύλου Καλλιγά (1920-1923), του οποίου υπήρξε συνδιευθυντής μαζί με τους Λέοντα Κουκούλα, Μιχαήλ Στασινόπουλο και Κλέωνα Παράσχο. Ακολούθησαν συνεργασίες του με περιοδικά και εφημερίδες όπως *Ζωή*, *Νέα Ζωή*, *Νέα Γράμματα*, *Νέον Κράτος*, *Νέα Εστία*, *Πρωία*, *Ελευθερία*, ενώ συνεργάστηκε επίσης στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Πυρσού*. Στα πρώτα του ποιήματα κινήθηκε στο πλαίσιο του αισθητισμού, του νεοσυμβολισμού και του νεορομαντισμού με έντονες επιρροές από τον Κωστή Παλαμά (εδώ ανήκει η πρώτη του ποιητική συλλογή *Το βιβλίο της Μιράντας* του 1924) και στράφηκε αργότερα προς την ανανεωτική τάση των ποιητών του μεσοπολέμου, την εσωτερικότητα και τον υπερρεαλισμό (ορόσημο η ποιητική συλλογή *Αλκυόνη*, γραμμένη από το 1934 ως το 1948). Στην πεζογραφία του παρατηρείται συνύπαρξη ποιητικών στοιχείων με στοιχεία κριτικού στοχασμού, καθώς επίσης μια ιδιαίτερη φροντίδα της έκφρασης (σημειώνονται ενδεικτικά τα έργα του *Αστροφεγγιά* (1945), *Χαμοζωή* (1946), και *Τα εφτά κοιμισμένα παιδιά* (1956 - Α΄ Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος). Στην κοσμοθεωρία του ανιχνεύονται αρχικές επιρροές από την πεσιμιστική αντίληψη για τη ζωή που υιοθέτησαν και σύγχρονοί του αισθητιστές λογοτέχνες (Κώστας Ουράνης, Τέλλος Άγρας, Ναπολέων Λαπαθιώτης κ.ά.), ενώ στα έργα της ωριμότητάς του στράφηκε προς μια τραγική στάση αποδοχής του ανεκπλήρωτου της ηδονής και της ματαιότητας της ανθρώπινης ζωής. [...]

Πηγή: [βιβλιονet](#)

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ για τη ζωή και το έργο του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου από το Αρχείο της ΕΡΤ. Εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «[Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος](#)».

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς, Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2002)

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Γιώργος Σεφέρης, Θερινό ηλιοστάσι Η΄
[Τ' άσπρο χαρτί σκληρός καθρέφτης]

Jan Ekels (II) (1784).

Συγγραφέας που προετοιμάζει την πένα του
(A Writer Trimming his Pen).

Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

Τ' άσπρο χαρτί σκληρός καθρέφτης
επιστρέφει μόνο εκείνο που ήσουν.

Τ' άσπρο χαρτί μιλά με τη φωνή σου,
τη δική σου φωνή
όχι εκείνη που σ' αρέσει·
μουσική σου είναι η ζωή
αυτή που σπατάλησες.
Μπορεί να την ξανακερδίσεις αν το θέλεις
αν καρφωθείς σε τούτο τ' αδιάφορο πράγμα
που σε ρίχνει πίσω
εκεί που ξεκίνησες.

Ταξίδεψες, είδες πολλά φεγγάρια πολλούς ήλιους
άγγιξες νεκρούς και ζωντανούς
ένιωσες το πόνο του παλικαριού
και το βογκητό της γυναίκας
την πίκρα του άγουρου παιδιού –
ό,τι ένιωσες σωριάζεται ανυπόστατο
αν δεν εμπιστευτείς τούτο το κενό.
Ίσως να βρεις εκεί ό,τι νόμισες χαμένο·
τη βλάστηση της νιότης, το δίκαιο καταποντισμό της
ηλικίας.

Ζωή σου είναι ό,τι έδωσες
τούτο το κενό είναι ό,τι έδωσες
το άσπρο χαρτί.

Γιώργος Σεφέρης (1900-1971)

Ο Γιώργος Σεφέρης (πραγματικό όνομα Γιώργος Σεφεριάδης) γεννήθηκε στις 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου του 1900 στην Σμύρνη της Μικράς Ασίας και ήταν γιος του Στυλιανού και της Δέσπως Σεφεριάδη (το γένος Τενεκίδη). Ο Στυλιανός Σεφεριάδης υπήρξε διακεκριμένος ακαδημαϊκός και καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγγραφέας (με πλουσιότατο επιστημονικό έργο) και διπλωμάτης. [...] Το 1914, με την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η οικογένεια Σεφεριάδη μετακομίζει στην Αθήνα όπου ο Σεφέρης τελειώνει το Γυμνάσιο το 1917. Κατόπιν θα μεταβεί στο Παρίσι όπου και θα σπουδάσει Νομικά ως το 1924. Ήδη όμως από το 1918 θα εκδηλωθεί η αγάπη του για την ποίηση και θα αρχίσει να γράφει στίχους. Στα χρόνια των σπουδών του, όντας στο εξωτερικό, έχει την ευκαιρία να έρθει σε άμεση επαφή με τα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής. Στο Παρίσι θα τον βρει και η Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία θα τον επηρεάσει βαθύτατα και θα παραμείνει χαραγμένη στη μνήμη του. Το 1926 ο Γιώργος Σεφέρης θα αρχίσει την διπλωματική του σταδιοδρομία, διοριζόμενος στο Υπουργείο Εξωτερικών ως ακόλουθος. Ακολούθως θα υπηρετήσει και ως υποπρόξενος και πρόξενος στο Λονδίνο (1931-1934) και στην Κορυτσά της Αλβανίας (1936-1938), και ως σύμβουλος τύπου στο Υπουργείο Εξωτερικών. Μετά την κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα ακολουθήσει την ελληνική Κυβέρνηση στην Κρήτη, την Αίγυπτο, την Νότια Αφρική και την νότια Ιταλία, και μετά την απελευθέρωση στην Αθήνα όπου και μένει μέχρι το 1948. Κατόπιν διορίζεται σύμβουλος στις ελληνικές πρεσβείες στην Άγκυρα και το Λονδίνο, αργότερα πρέσβης στο Λίβανο, τη Συρία, την Ιορδανία και το Ιράκ, και τελικά στο Λονδίνο (1957-1962). Το 1963 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Αφότου αποσύρεται από τη διπλωματική του σταδιοδρομία, αφοσιώνεται ολοκληρωτικά στο λογοτεχνικό του έργο, μέχρι το θάνατό του, το 1971. Η κηδεία του, εν μέσω της δικτατορίας και κατόπιν της *Δήλωσής* του το 1969, προσέλαβε τον χαρακτήρα εκδήλωσης εναντίον του καθεστώτος των συνταγματαρχών. [...] Η επίσημη εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας ως Γιώργος Σεφέρης έγινε το 1931 όταν εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Στροφή*. Εμφανίζεται δηλαδή ως ποιητής σε ηλικία 31 ετών, ύστερα από μακρύ διάστημα προετοιμασίας και εκφραστικών αναζητήσεων. Με το εκτενές ποίημα *Η στέρνα* (1932) ολοκληρώνει τη θητεία του στις εκφραστικές δυνατότητες του παραδοσιακού στίχου, για να εμφανιστεί λίγο αργότερα με εντελώς διαφορετική ποιητική φωνή, με τη συλλογή *Μυθιστόρημα* (1935). Ο αυστηρός και λιτός ρυθμός του *Μυθιστορήματος*, απαλλαγμένος από πολλά επίθετα και σχήματα λόγου, η αίσθηση ελληνικότητας που υπόκειται στη συλλογή, καθώς και η όλη αρχιτεκτονική οικονομία στη σύνθεσή της, άνοιξαν πράγματι νέους δρόμους στην ποίηση της δεκαετίας του 1930, δρόμους που έμελλε να ακολουθήσει ολόκληρη η μεταγενέστερη νεοελληνική ποίηση. Αυτά τα γνωρίσματα επιβεβαίωσε ο Σεφέρης με τις επόμενες συλλογές του (*Γυμνοπαιδιά*, 1936· *Τετράδιο Γυμνασμάτων*, 1940· *Ημερολόγιο Καταστρώματος Α΄*, 1940) οι οποίες αναδεικνύουν έναν ποιητή σαφώς λόγιο, με άμεση όμως επαφή με τα νεωτερικά ρεύματα της εποχής του και με ισορροπημένο συγκερασμό ελληνικής και ευρωπαϊκής παράδοσης. Ακολουθούν οι ποιητικές συλλογές *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β΄* (1944, 1945) και η *Κίχλη* (1947), ερμητικό ποίημα σε τρία μέρη. Το 1955 ενώ είχε ήδη αρχίσει ο απελευθερωτικός αγώνας της Κύπρου, ο Σεφέρης τύπωσε την ποιητική συλλογή *...Κύπρον ου μ' εθέσπισεν...* Η τελευταία ποιητική εργασία που τύπωσε ο ίδιος όσο ζούσε είναι τα *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966), ένα είδος απολογισμού ζωής και εμπειριών. Η βαθιά γνώση της γηγενούς αλλά και της ευρωπαϊκής παράδοσης είναι εμφανής και στο μεταφραστικό έργο του Σεφέρη. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το κριτικό και δοκιμακό έργο του Σεφέρη, συγκεντρωμένο στους τρεις τόμους των *Δοκιμών* που αποτελεί υπόδειγμα γλωσσικού ύφους και πνευματικής διαύγειας (Α΄-Β΄, 1974 και Γ΄, 1992). Μετά τον θάνατό του άρχισε να εκδίδεται, υπό τον τίτλο *Μέρες* (1975-1990) το πολύτιμο, για τις πάσης φύσεως πληροφορίες που παρέχει, προσωπικό ημερολόγιο του [...], ο τελευταίος τόμος του οποίου εκδίδεται το 2001 (τόμοι Α΄-Ζ΄). Έχουν εκδοθεί επίσης: οι δύο πρώτοι τόμοι του *Πολιτικού ημερολογίου* (1979, 1985), το *Χειρόγραφο Σεπ. '41*, το μυθιστόρημα *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη* και διάφοροι τόμοι της πολυσέλιδης και σημαντικής αλληλογραφίας του.

Πηγές: [βιβλιονet](#) και Δασκαλόπουλος, Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 1990-1992

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ: «Τα πολιτικά κείμενα του Γιώργου Σεφέρη».

Σκηνοθεσία: Μάνος Ευστρατιάδης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (1986)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ την εκπομπή ΡΙΜΕΪΚ: «Αφιέρωμα στον Γιώργο Σεφέρη».

Κείμενα-Παρουσίαση: Ρένα Θεολογίδου. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2003)

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Τασούλα Καραγεωργίου, Ποιητική Τεχνολογία

Τασούλα Καραγεωργίου
(1954)

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Από το 1981 έως το 2015 υπηρέτησε ως φιλόλογος στη Δημόσια Εκπαίδευση (από το 2007 ως Σύμβουλος Φιλολόγων). Έχει εκδώσει δέκα ποιητικά βιβλία: *Fragmentum* αριθμός 53 (1986, 1994), *Το αδράχτι που ματώνει* (1989), *Διασπορά* (1994), *Ποιητική Τεχνολογία* (1998), *Το μετρό* (2004-βραβείο Γ. Αθάνα της Ακαδημίας Αθηνών), *Η χελώνα του Κεραμεικού* (2011), *Τι γίναν οι μαστόροι;* (2014), *Η πήλινη χορεύτρια* (2019-βραβείο Λάμπρου Πορφύρα της Ακαδημίας Αθηνών), *Τα πήλινα ποιήματα* (2021), *Η Ανδρομάχη όταν λιώσουν οι πάγοι* (2024), ένα βιβλίο με λυρικά αφηγήματα: *Παράμυθοι* (1996), μία συλλογή δοκιμίων: *Στην αίθουσα της ποίησης* (2001), και τις μεταφράσεις: *Σαπφώ-Ποιήματα* (2009), *Ήρινα, Ηλακότη, σπαράγματα και επιγράμματα* (2013), *Ναυαγού τάφος ειμί* (2016 - βραχεία λίστα του Κρατικού Βραβείου Λογοτεχνικής Μετάφρασης), *Σαπφώ, Τα ποιήματα* (2022). Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, ισπανικά, αραβικά, γερμανικά, ρουμάνικα και ιταλικά. Υπήρξε μέλος της συγγραφικής ομάδας του σχολικού βιβλίου *Νεοελληνική Λογοτεχνία Θεωρητικής Κατεύθυνσης* (ΟΕΔΒ 1999). Από το 2007 διδάσκει Νεοελληνική Ποίηση στο Εργαστήριο Ποίησης του Ιδρύματος Τάκης Σινόπουλος. Δοκίμιά της για την ελληνική ποίηση έχουν δημοσιευθεί σε φιλολογικά και λογοτεχνικά περιοδικά και σε Πρακτικά Συνεδρίων. Έχει διατελέσει Πρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Φιλολόγων για δύο θητείες.

Πηγή: [Εταιρεία Ελλήνων συγγραφέων](#) και Εκδόσεις Κέδρος

Χαίρε, ω χαίρε
ποιήμα
από τα σπλάχνα του υπολογιστή βγαλμένο·
με δύο κλικ σε κατεδαφίζω
και σε τρεις ημέρες σε χτίζω
σε κάνω κάδετο
σε οριζοντιώνω
σε επιλέγω
και σε ακυρώνω
σε ανατρέπω
και σε μετατρέπω
Αν θέλω, το στυλ σου αλλάζω
τόρα τα γράμματά σου πλαγιάζω
τα μεγαλώνω, τα κάνω δεκάρια
τα μικραίνω, τα κάνω εφτάρια.

Εκδικούμαι για τους ποιητές που ικετέψαν
κι ένα νεύμα σου μάταια γυρέψαν.
Λοιπόν, τα *άειδε*⁹ και τα *έννεπε*¹⁰ τέλος.
Θα σε σθήσω απ' την μνήμη αν δεν θέλω.
Έχω επάνω σου μιαν εξουσία·
όσο ανδίστασαι, θ' αλλάζω στοιχεία.
Σωρό με πεσσούς¹¹ θα σε κάνω
να σωριάσω τα κομμάτια μου επάνω.

⁹ άειδε: τραγούδα. Η λέξη παραπέμπει στην επίκληση στη Μούσα που έκανε στην αρχή του έπους ο ποιητής «για να μπορέσει να ανταποκριθεί στην ποιητική του αποστολή. Με τον τρόπο αυτό η αφήγησή του εξυψώνεται και πιστώνεται με το κύρος της Μούσας». Έτσι ξεκινά η Ιλιάδα: *Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος (Τη μάνητα, θεά, τραγούδα μας του ξακουστού Αχιλλέα)*. Βλ. Στεφανόπουλος, Τσιτσιρίδη, Αντζουλή & Κριτσέλη. [Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας. Όμηρος](#).

¹⁰ έννεπε: τραγούδα. Από τον πρώτο στίχο της Οδύσσειας: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον (Τον άντρα, Μούσα, τον πολύτροπο να μου ανιστορήσεις)*. Βλ. [Μετάφραση](#) και προηγούμενη σημείωση.

¹¹ πεσσός: (αρχιτ.) ογκώδης τετράγωνη κολόνα, ως υποστήριγμα (αρχ. ελ. λέξη). Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Κείμενο 1: Κ.Π. Καβάφης, «Το πρώτο σκαλί»

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ 1

1. Αφού διαβάσετε εκφραστικά το ποίημα, αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [Η ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΕΤΗ ΔΙΑΒΑΖΕΙ ΚΑΒΑΦΗ_ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ] και ακούστε την εκφραστική απαγγελία του ποιήματος «Το πρώτο σκαλί» του Κ.Π. Καβάφη από την ηθοποιό Έλλη Λαμπέτη.¹² Συγκρίνετε τη δική της απόδοση του ποιήματος με τη δική σας.
2. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης καταγράψτε στοιχεία της ψυχικής διάθεσης του νεαρού ποιητή Ευμένη και του ώριμου (και αναγνωρισμένου) ποιητή Θεόκριτου. Έπειτα, αναλάβετε ρόλο αφηγητή, μετατρέψτε το ποίημα σ' ένα σύντομο (λογοτεχνικό) αφήγημα και εντάξτε τα δικά σας αφηγηματικά σχόλια, αφού συμβουλευτείτε το λήμμα *Αφηγηματικό σχόλιο*.
3. Εξετάστε τον τίτλο του ποιήματος και πείτε εάν είναι συμβολικός ή κυριολεκτικός, αφού συμβουλευτείτε το λήμμα *Σύμβολο*. Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να προτείνει άλλους (πιθανούς) συμβολικούς τίτλους και η άλλη άλλους (πιθανούς) κυριολεκτικούς τίτλους.
4. **α)** Παρουσιάστε το κυριολεκτικό/κοινωνικό (εξωλογοτεχνικό) νόημα των λέξεων «πολίτης», «πόλις», «Νομοθέτης», «τυχοδιώκτης» καθώς και το μεταφορικό (ενδολογοτεχνικό) νόημά τους.
β) Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η πρώτη να γράψει συνώνυμους όρους (λέξεις ή φράσεις) για την κυριολεκτική σημασία των λέξεων «Νομοθέτης» και «τυχοδιώκτης» ενώ η δεύτερη να γράψει συνώνυμους όρους για τη μεταφορική σημασία των ίδιων λέξεων.
5. Αν ήσασταν στη θέση του Ευμένη, θα συνεχίζατε την ενασχόλησή σας με την ποίηση, σύμφωνα με την παραίνεση του ώριμου ποιητή Θεόκριτου ή θα την εγκαταλείπατε; Καταγράψτε τις σκέψεις, τα συναισθήματά σας αλλά και την τελική σας απόφαση σε μια σελίδα του ημερολογίου σας.
6. **α)** Τι θα συνέβαινε αν είχαν περάσει τα χρόνια και ο Ευμένης ήταν πλέον «γέροντας εξητλημένος και κυρτός»; Δείτε την απάντηση του Κ.Π. Καβάφη στο ΨΜΑ Καβάφης, Πολύ σπανίως και δώστε τις δικές σας απαντήσεις.
β) Ποια θεωρείτε ότι είναι η σχέση του Κ.Π. Καβάφη με τα ποιητικά υποκείμενα, τον Ευμένη και τον Θεόκριτο; Εκφράζει μέσα από αυτούς δικούς του φόβους και επιθυμίες σχετικά με τη λογοτεχνία; Στην απάντησή σας μπορείτε να αξιοποιήσετε και το βιογραφικό σημείωμα για τον ποιητή (βλ. σ. 48).

Καβάφης,
Πολύ σπανίως

¹² Καβάφης, Κ.Π. (Στιχουργός). Λαμπέτη, Ε. (Ερμηνεύτρια). «Το πρώτο σκαλί» (2008). *Έλλη Λαμπέτη, Στην Λύρα. Κασετίνα* [Δίσκος]. Lyra (Παραγωγή).

▶ Αφηγηματικό σχόλιο

Ανήκει στους αφηγηματικούς τρόπους. «Αφηγηματικοί τρόποι ονομάζονται τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μια αφήγηση: [...] Σχόλιο [...]· είναι η μετά από μια διακοπή της αφήγησης [...] παρεμβολή σχολίων, σκέψεων, γνωμών ή και ολόκληρων μικρών διατριβών του αφηγητή [...]».

Πηγή: Βελουδής, 2001: 148

▶ Σύμβολο

Μια εικόνα που παραπέμπει συνειρμικά σε μια ιδέα ή σε ένα συναίσθημα. Δηλαδή, μια λέξη ή φράση που έχει μεταφορική σημασία και επιτελεί καίριο ρόλο στη σημασιόδοτηση του λογοτεχνήματος. Συγκεκριμένα, ένα υλικό αντικείμενο ή ένα στοιχείο της φύσης ή ένα ζώο /πτηνό (ακόμη κι ένα πρόσωπο) εκφράζει, σ' ένα δεύτερο επίπεδο, μια διαφορετική (μεταφορική) σημασία από την αρχική της. Λόγου χάρη, η ζυγαριά αποτελεί σύμβολο της δικαιοσύνης ή το περιστέρι αποτελεί σύμβολο της ειρήνης. Συνήθως η λέξη /φράση, που λειτουργεί ως σύμβολο, υπάρχει στον τίτλο του λογοτεχνήματος και (συνά επαναλαμβάνεται) μέσα στο ίδιο το λογοτεχνικό κείμενο.

Πηγές: Cuddon, 2010: 539-541 και Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., χ.χ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#) Σ

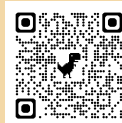
Nicolas Poussin (1640). *Τοπίο με τον Άγιο Ιωάννη στην Πάτμο*
(*Landscape with Saint John on Patmos*).

Πηγή: The Art Institute of Chicago

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

ΟΜΑΔΑ 2

1. Μεταγράψτε το ποίημα σε α' ενικό πρόσωπο. Συγκρίνετε τη νέα μορφή με το ποίημα του Ν. Λαπαθιώτη και πείτε ποιο από τα δύο σας επηρεάζει συναισθηματικά περισσότερο. «Σπάει» η αυστηρή ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία κατά τη μεταγραφή του ποιήματος σε α' ενικό πρόσωπο;
2. Με ποιον παραλληλίζεται ο Ποιητής στην τελευταία στροφή του ποιήματος και γιατί, κατά τη γνώμη σας;
3. Σε ποιον θεωρείτε ότι απευθύνεται το ποιητικό υποκείμενο; Θα μπορούσε το ποίημα να θεωρηθεί αυτοαναφορικό; Εντοπίζετε στοιχεία στο βιογραφικό σημείωμα του Ν. Λαπαθιώτη που θα στήριζαν τις απόψεις σας;
4. **α)** Ο Ν. Λαπαθιώτης ανήκει στους νεο-ρομαντικούς και νεο-(μετα)-συμβολιστές ποιητές της μεσοπολεμικής γενιάς του 1920. Χαρακτηριστικά της νεο-ρομαντικής και νεο-(μετα)-συμβολιστικής ποιητικής γενιάς είναι η έντονη μελωδικότητα /μουσικότητα του στίχου, οι επαναλήψεις και τα σύμβολα (λέξεις/στίχοι που λειτουργούν συμβολικά). Εξετάστε αν επιβεβαιώνονται αυτά τα χαρακτηριστικά στο ποίημα. Διατυπώστε τη γνώμη σας γι' αυτήν την ποιητική τεχνοτροπία, αφού συμβουλευτείτε το λήμμα για τη *Γενιά του 1920*. Δείτε και ΨΜΑ Ομοιοκαταληξία, για να αντιληφθείτε τη συμβολή της ομοιοκαταληξίας στη μουσικότητα των συμβολιστικών ποιημάτων.
β) Δείτε το ΨΜΑ *Καρυωτάκης, Κιθάρες*, κάντε τις δραστηριότητες και γνωρίστε τον Κώστα Καρυωτάκη, την κυρίαρχη ποιητική φυσιογνωμία της γενιάς του 1920, και τον προβληματισμό του για τον ρόλο του λογοτέχνη.
5. Δεν λειτουργεί μόνον ο ήχος υποστηρικτικά προς το ποιητικό μήνυμα. Θυμηθείτε τη συμβολή της μορφής στην έκφραση του λογοτεχνικού μηνύματος (βλ. ΨΜΑ).

Ομοιοκαταληξία

Καρυωτάκης,
Κιθάρες

Γκαλερί:
Καλλιγραφήματα

► ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1920

Ο νεο-ρομαντισμός και ο νεο-(μετα)-συμβολισμός ταυτίζονται, σχεδόν, με τη «Γενιά του '20» (Κ.Γ. Καρυωτάκης, Τ. Άγρας, Μ. Παπανικολάου, Μ. Πολυδούρη και οι παλαιότεροι Ν. Λαπαθιώτης, Ρ. Φιλύρας, Κ. Ουράνης κ.ά.). Ουσιαστικά, ως προς τη θεματική τους οι λογοτέχνες της συγκεκριμένης Γενιάς είναι (νεο)ρομαντικοί, ανανεώνουν δηλαδή τον Ρομαντισμό της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής του 1830-1880: έκφραση προσωπικών συναισθημάτων, κατά βάση αρνητικών, όπως νοσταλγία για τη χαμένη νιότη, μελαγχολία, θλίψη που φτάνει έως την πεισιθάνατη ατμόσφαιρα, υπαρξιακό αδιέξοδο, αίσθημα ματαίωσης των προσδοκιών, αποξένωση από το σύγχρονο (εχθρικό προς αυτούς) κοινωνικό περιβάλλον, διάθεση φυγής κ.ά.

Ως προς τη μορφή/το ύφος της ποίησής τους είναι (νεο)συμβολιστές (συνεχίζουν και ανανεώνουν τον αρχικό Συμβολισμό του Παλαμά -Νέα Αθηναϊκή Σχολή / «Γενιά του 1880»- και των μεταπαλαμικών): έμφαση στη μουσικότητα και την υποβλητικότητα του στίχου, συχνή χρήση συμβολικών εικόνων, αίσθηση μιας θολής, ρευστής συναισθηματικής ατμόσφαιρας κ.ά.

Απ' αυτό το κλίμα της νεο-ρομαντικής και ουτοπικής νοσταλγίας ξεφεύγει κάπως μόνον ο Καρυωτάκης, ο οποίος δε γράφει ποίηση ερήμην της ιστορίας και της τραυματικής πραγματικότητας που τον περιβάλλει. Σε αντίθεση με τους άλλους νεοσυμβολιστές, γίνεται εκφραστής αυτής της πραγματικότητας που τη σατιρίζει και τη σαρκάζει. Γι' αυτό και είναι ο κορυφαίος ποιητής του νεοσυμβολισμού.

Πηγές: Συγγραφική Ομάδα και Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., κ.κ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Σ](#)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

ΟΜΑΔΑ 3

1. Περιγράψτε τον χαρακτήρα του Άγγελου, έτσι όπως παρουσιάζεται στο κείμενο. Εσείς έχετε αντιδράσει με παρόμοιο τρόπο είτε για τον ίδιο λόγο είτε για διαφορετικό;
2. Θυμηθείτε τη λειτουργία της αναδρομής και εντοπίστε μια αναδρομή στο κείμενο. Τι εξυπηρετεί, κατά την κρίση σας, αυτή; Βλ. και ΨΜΑ Γλωσσάρι Αφηγηματολογία στο Παράρτημα του τεύχους.
3. Στο χωρίο «Τώρα τελευταία τόπαιρνε συχνά στα χέρια του αυτό το τετραδιάκι και καθόταν ώρες ολάκερες και συλλογιόταν... Τι παρηγοριά, τι ανακούφιση ήταν αυτή που ένιωσε -Θε μου!- σαν τόγραψε! Να μια ευτυχία που δεν την είχε υποψιαστεί» υπάρχουν ορισμένα σημεία όπου ο αφηγητής διηγείται σε γ' πρόσωπο τις σκέψεις και τα συναισθήματα του πρωταγωνιστή, του Άγγελου. Μετατρέψτε τα σημεία αυτά σε εσωτερικό μονόλογο του Άγγελου.
4. Διάδρομος της συνείδησης: Οι μαθητές/μαθήτριες στέκονται σε δύο παράλληλες σειρές και ανάμεσά τους υπάρχει ένας μικρός διάδρομος, από όπου περνάει ένας μαθητής υποδύμενος τον Άγγελο. Η μία σειρά των μαθητών/μαθητριών λειτουργεί ως η φωνή της συνείδησης και του φωνάζει τις σκέψεις που κάνει ο ίδιος· η άλλη σειρά των μαθητών/μαθητριών τού φωνάζει τις σκέψεις που κάνουν η Δάφνη και η Έρση γι' αυτόν. Έπειτα, ο Άγγελος παρουσιάζει στην ολομέλεια τις (τελικές) δικές του σκέψεις και αποφάσεις για την ενασχόλησή του με την ποίηση.
5. Συμβουλευτείτε το βιογραφικό σημείωμα του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου. Εμφανίζει, κατά τη γνώμη σας, αναλογίες ο ήρωας της *Αστροφεγγιάς* με τον συγγραφέα της;
6. Γιατί γράφει λογοτεχνία ο ήρωας του κειμένου; Γιατί γράφει, γενικότερα, ένας λογοτέχνης; Βλ. και ΨΜΑ.

Λαμπαδαρίδου,
Γιατί γράφω

ΟΜΑΔΑ 4

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

1. Μετά την ανάγνωση του ποιήματος, καταγράψτε τα συναισθήματα και τις σκέψεις που σας δημιούργησε το ποίημα.
2. Μελετήστε προσεκτικά τη φράση «τ΄ άσπρο χαρτί» στα συμφραζόμενα του ποιήματος. Έπειτα, ελέγξτε πώς αρχίζει και πώς τελειώνει το ποίημα. Θεωρείτε ότι «τ΄ άσπρο χαρτί» λειτουργεί ως σύμβολο; Αν ναι, αναλύστε τη σημασία του προφορικά ή γραπτά (σε 100 περίπου λέξεις).
3. Εντοπίστε τις αντιθέσεις του ποιήματος. Έπειτα, ένας/μία μαθητής/μαθήτρια μπορεί να διαβάσει εκφραστικά το ένα σκέλος της αντίθεσης και ένας/μία άλλος/άλλη το άλλο σκέλος. Θεωρείτε ότι τώρα «φωτίζεται» περισσότερο η πρόσληψη του ποιήματος; Συζητήστε στην ολομέλεια για τις πιθανές σημασίες του.
4. Θεωρείτε ότι το παρόν ποίημα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της μοντέρνας ποίησης και, αν ναι, γιατί; (Βλ. και ΨΜΑ Γλωσσάρι Λογοτεχνία/Λογοτεχνικά Γένη/Λογοτεχνικά Είδη στο Παράρτημα του τεύχους).
5. Το ποίημα ανήκει στην ποιητική σύνθεση *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966), «ένα είδος απολογισμού ζωής και εμπειριών του ποιητή». Μελετήστε το συνδυαστικά με το βιογραφικό σημείωμα του Γ. Σεφέρη. Πιστεύετε ότι απηχεί στοιχεία της ζωής και της συγγραφής του ποιητή και, αν ναι, ποια είναι αυτά;
6. Είναι η ζωή του συγγραφέα μια διαρκής διλημματική κατάσταση, μια διαρκής προσφορά στην τέχνη; Ή μήπως «ξοδεύοντας» τον εαυτό του στη συγγραφή, αποκτά τελικά περισσότερους «εαυτούς», περισσότερες «ζωές»; Ακούστε τον προβληματισμό του πεζογράφου Χρήστου Δούκα (βλ. ΨΜΑ).

Δούκας,
Εξαφάνιση
συγγραφέα

1. **α)** Αφού διαβάσετε το ποίημα, παρατηρήστε τον τίτλο του. Πώς συνδέεται με το κείμενο;
β) Δώστε στο κείμενο έναν δικό σας, εναλλακτικό τίτλο.
2. **α)** Βασικό στοιχείο του ποιήματος είναι η ειρωνεία. Αφού συμβουλευτείτε σχετικά το ΨΜΑ Γλωσσάρι Σημασιολογικά σχήματα λόγου στο Παράρτημα του τεύχους, συζητήστε τι/ποιον ειρωνεύεται το ποιητικό υποκείμενο και για ποιους λόγους το κάνει.
β) Στην ειρωνεία συμβάλλει η διακειμενική σχέση του ποιήματος με προηγούμενα κείμενα της ελληνικής λογοτεχνίας. Εντοπίστε τις σχετικές περιπτώσεις και συζητήστε ποια στάση του ποιητικού υποκειμένου απέναντι στην ποιητική σύνθεση αποτυπώνουν.
3. Το κείμενο βασίζεται φραστικά στη λειτουργία του ρήματος. Καταγράψτε τα ρήματα του κειμένου και αναζητήστε πώς αποτυπώνουν τη σχέση της δημιουργού με το ποίημα.
4. Πέρα από τη διακειμενική σχέση με το παρελθόν, το ποίημα προβάλλει τον σύγχρονο χαρακτήρα του. Προσέξτε πώς είναι τυπωμένο. Πώς συνδέεται η τυπογραφική του μορφή με το περιεχόμενό του;
5. **α)** Σε ποια διλήμματά της δίνει απαντήσεις με το ποίημα η δημιουργός και ποιες είναι αυτές;
β) Πώς αντιλαμβάνεστε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος; Γιατί είναι τυπωμένος ξεχωριστά από το υπόλοιπο κείμενο;
6. Συνθέστε δικά σας ποιήματα για ζητήματα που σας απασχολούν, όπου θα αξιοποιείτε την ειρωνεία και την τυπογραφική μορφή του κειμένου προκειμένου να αποτυπώσετε/μεταδώσετε το μήνυμά σας. Αναρτήστε τα στον τοίχο της ψηφιακής σας τάξης και η ολομέλεια σας κάνει διά ζώσης ή ηλεκτρονική ψηφοφορία για το καλύτερο.

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάγνωση

Οι ομάδες προσεγγίζουν και τα πέντε κείμενα. Σκοπός της φάσης αυτής είναι η σύγκριση των κειμένων και η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους ο κάθε συγγραφέας συζητά τον κεντρικό θεματικό άξονα. Επίσης, οι ομάδες μπορούν να ανιχνεύσουν τους τρόπους με τους οποίους το είδος, οι αφηγηματικές τεχνικές κλπ. συμβάλλουν στο να γίνει κατανοητό το θέμα από τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ **ΚΟΙΝΟ** ΓΙΑ **ΟΛΕΣ** ΤΙΣ **ΟΜΑΔΕΣ**

Σταυρόλεξο:
Λογοτέχνης

1. Εντοπίστε και αναλύστε τη στάση που τηρούν οι πέντε λογοτέχνες απέναντι στη λογοτεχνία. Ανταλλάξτε απόψεις σχετικά με το ποια στάση σας ευαισθητοποιεί περισσότερο. Βλ. και ΨΜΑ.
2. Κατατάξτε σε έναν πίνακα τα πέντε λογοτεχνήματα, κατευθυνόμενοι/κατευθυνόμενες από το πιο εύληπτο προς το πιο «σκοτεινό», ως προς την ευκολία κατανόησης των μηνυμάτων από τον αναγνώστη/την αναγνώστρια.

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

► ερωτήσεις για την οργάνωση του **διαλόγου** της ολομέλειας

1. Επισκεφθείτε τις απαντήσεις σας στην πρώτη δραστηριότητα της προαναγνωστικής φάσης. Επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές σας υποθέσεις;
2. Παρουσιάστε την άποψή σας σχετικά με το ποιο από τα λογοτεχνήματα σας προκάλεσε τα πιο έντονα συναισθήματα και τι είδους συναισθήματα είναι αυτά.

δραστηριότητες **μετά** την **ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Γνωρίστε τα διλήμματα ενός ακόμη σύγχρονου ποιητή, του Δημήτρη Κοσμόπουλου, και προβληματιστείτε για τη συνάφειά τους με αυτά των λογοτεχνών της συστάδας (βλ. ΨΜΑ).
2. Οι λογοτεχνικές γενιές, που έχετε διδαχθεί, έδωσαν τις δικές τους, διαφοροποιημένες απαντήσεις στα ζητήματα και στα διλήμματα της συγγραφής. Ξανασυναντήστε τες στο ΨΜΑ Λογοτεχνικές γενιές και κάντε τη σχετική δραστηριότητα.
3. Ξαναδιαβάστε προσεκτικά τα Κείμενα 2, 3 και 5 και διαπιστώστε ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που βιώνουν οι ποιητές/ποιήτριες τη διαδικασία της ποιητικής δημιουργίας. Αξιοποιώντας μια πλατφόρμα σχεδιασμού ψηφιακών ιστοριών, συνθέστε ομαδικά μια ψηφιακή ιστορία με πρωταγωνιστή ένα νέο ποιητή, ώστε να αποδώσετε την προσωπική του συναισθηματική «περιπέτεια» με την ποιητική γραφή. Επενδύστε την ψηφιακή σας ιστορία με εικόνες ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων και μουσική. Εναλλακτικά, συνθέστε έγχαρτα και αφηγηθείτε ή «τραγουδήστε» την ιστορία σας στην ολομέλεια.
4. Στο ποίημα «Θερινό ηλιοστάσι Η΄» του Γ. Σεφέρη, το ποιητικό υποκείμενο υποστηρίζει ότι, αν εμπιστευτείς το κενό της λευκής σελίδας, «ίσως να βρεις εκεί ό,τι νόμισες χαμένο». Συζητήστε στην τάξη το ερώτημα τι από αυτά που θεωρείτε χαμένο πιστεύετε ότι θα μπορούσατε να το βρείτε αν γράφατε ποίηση.
5. Στο Κείμενο 3 (Αστροφεγγιά. Η ιστορία μιας εφηβείας του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου) η Δάφνη περιγελά τον Άγγελο. Γράψε έναν φανταστικό διάλογο μαζί της. Τι θα της έλεγες για τη συμπεριφορά της απέναντί του και ποια υποθέτεις ότι θα ήταν η απάντησή της;
6. Διαβάστε/ακούστε το ποίημα «Νεότερα από τον ποιητή Ευμένη» του Μάριου Μαρκίδη (βλ. ΨΜΑ Μαρκίδη). Ακολουθώντας, φανταστείτε τον νεαρό ποιητή Ευμένη σε ώριμη ηλικία. Δημιουργήστε ομαδικά με τη βοήθεια μιας πλατφόρμας ή άλλης εφαρμογής ψηφιακού κόμικ ένα σατιρικό κόμικ με ήρωα τον ώριμο πια Ευμένη, αξιοποιώντας σε αυτό στίχους του ποιήματος του Μ. Μαρκίδη. Εναλλακτικά, μπορείτε να σχεδιάσετε το κόμικ σε μπλοκ ζωγραφικής.
7. Διλήμματα και φιλοδοξίες δεν έχουν μόνον οι λόγιοι συγγραφείς, έχουν και οι λαϊκοί δημιουργοί. Γνωρίστε τους ποιητάρηδες της Κύπρου στο ΨΜΑ Ποιητάρης και κατόπι συζητήστε για τη σημασία της προφορικής απόδοσης των ποιημάτων μπροστά σε κοινό.
8. Πώς «βλέπουν» οι εποχές τους λογοτέχνες με τον χρωστήρα του ζωγράφου ή με τον φακό του φωτογράφου; Συζητήστε σχετικά (βλ. και ΨΜΑ).

Ειρκτή

Λογοτεχνικές
γενιές

Μαρκίδης

Ποιητάρης

Πώς βλέπουν
οι εποχές τον/
τη λογοτέχνη

Υστερόγραφο

Καλλιτέχνης και καλλιτέχνημα

Το έργο τέχνης είναι, χωρίς αμφιβολία, η εκδήλωση της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας, που χωρίς αυτή δεν μπορεί να νοηθεί τέχνη. Η τέχνη δεν είναι κάτι δεδομένο στην πραγματικότητα. Δεν προσφέρεται σαν πηγή έμπνευσης, ενέργειας και ζωής εκ των έξω. [...] Η φύση [...], η ζωή, η πραγματικότητα, το Ωραίο και το Αληθινό των κλασικών και των ρομαντικών, πραγματοποιούνται μέσα στην ψυχή του καλλιτέχνη. Ο κόσμος δεν υπάρχει σαν αντικείμενο, σαν υλικό τέχνης, χωρίς την προϋπόθεση της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας που τον ανασυνθέτει και του δίνει μια αυτόνομη ζωή, αισθητική ανεξάρτητη από εκείνη που έχει στην πραγματικότητα.

Πηγή: Κουκούλας, 1998: 40

Καρβέλης, Τάκης [1991] (2006).

«Το ποίημα. I και II». *Αλλαγή σκηρικού*.

Στο: *Ποίηση για την ποίηση. Ανθολογία*.

Ανθολόγηση-πρόλογος Αντώνης Φωστιέρης,

Θανάσης Θ. Νιάρχος. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 98.

Παππά, Λένα [1979] (2006). «Ο ποιητής». *Σκοτεινός θάλαμος*.

Στο: *Ποίηση για την ποίηση. Ανθολογία*. Ανθολόγηση-πρόλογος Αντώνης

Φωστιέρης, Θανάσης Θ. Νιάρχος, Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 161.

Πολυδούρη, Μαρία [1930] (2017). «Εμένα τα τραγούδια μου ήταν

μόνο για Κείνον...». *Τα ποιήματα*. Φιλολογική επιμέλεια-επίμετρο

Χριστίνα Ντουριά. Αθήνα: Εστία, σ. 240.

Παλαμάς, Κωστής (1925). «Οι Πεντασύλλαβοι. 14».

Οι Πεντασύλλαβοι και τα Παθητικά Κρυφομιλήματα,

στο: Μερακλής Μ.Γ. (1989 [1977]). *Ρομαντικοί*,

Εποχή του Παλαμά, Μεταπαλαμικοί, στο συλλογικό έργο:

Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία-Γραμματολογία.

τ. Β'. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη, σ. 249.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Διλήμματα του/της λογοτέχνη»

δελτίο

εξόδου

Γράψε

- α) Μια απορία που σου δημιούργησαν τα κείμενα της συστάδας
- β) Κάτι καινούριο που έμαθες
- γ) Κάτι που σου άρεσε στα κείμενα
- δ) Κάτι που δεν σου άρεσε στα κείμενα.

Αναστοχασμός
«Διλήμματα του/της λογοτέχνη»

Καλημέρα

23 Απριλίου, Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου

Το σκίτσο του Αρκά για την Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου
(23.4.2023)

Από το πώς δαγκώνω μέσα στο φρούτο έως το πώς κοιτάζω απ' το παράθυρο, αισθάνομαι να σχηματίζεται μια ολόκληρη αλφαβήτα που πασχίζω να βάλω σ' ενέργεια με την πρόθεση ν' αρμόσω λέξεις ή φράσεις, και την απώτερη φιλοδοξία, ιάμβους και τετράμετρα. Που σημαίνει: να συλλάβω και να πω έναν άλλο, δεύτερο κόσμο που φτάνει πάντα πρώτος μέσα μου.

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο μικρός Ναυτίλος*

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Τα κείμενα και τα μουσικά και ζωγραφικά έργα που ακολουθούν, διανοίγουν περιοχές προβληματισμού με κέντρο τη λογοτεχνική σύνθεση και τη σημασιοδότησή της. Πώς «δουλεύει» ένας συγγραφέας; Ποιος είναι ο ρόλος της έμπνευσης και ποιος της συγγραφικής πράξης; Τι μας αποκαλύπτει το «λογοτεχνικό εργαστήριο»; Πόσο καθοριστική είναι η παρουσία του ήρωα στη συγγραφική πράξη; Πώς αντιλαμβανόμαστε τον ρόλο της λογοτεχνίας; Τι είναι η «στρατευμένη τέχνη»; Αυτά και άλλα ερωτήματα θα προσεγγίσουμε μέσα από τους δρόμους της λογοτεχνικής έκφρασης στη συγκεκριμένη συστάδα.

Τα κείμενα της συστάδας

Σικελιανός, Άγγελος [1946-1947] (1966). «Προς την Ποίηση-Πράξη» (απόσπασμα). *Λυρικός Βίος, Γ΄: Πρόλογος στη Ζωή. Ποίημα.*

Λουκίδου, Ευτυχία-Αλεξάνδρα [2022]. «Και πώς ξεκινάτε να γράφετε;». *Ποίημα.*

Ελύτης, Οδυσσέας [1959] (2020). [Ανοίγω το στόμα μου] – άσμα ιβ΄. *Τα Πάθη. Το Άξιον Εστί. Ποίημα.*

Πιραντέλλο, Λουίτζι [1921] (2007). *Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα.* (Ε. Μπελιές, Μτφρ.) (αποσπάσματα). *Θεατρικό έργο.*

Ρίτσος, Γιάννης [1948-1949] (1961). *Καπνισμένο τσουκάλι* (απόσπασμα). *Ποίημα.*

Λέξεις – κλειδιά

αυτοαναφορικότητα, Γενιά του 1930 - Ποίηση, διακειμενικότητα, διακαλλιτεχνικότητα, ελευθερωμένος στίχος, έμπνευση, θέατρο, λογοτεχνία, λογοτεχνικό εργαστήριο, λογοτεχνικός ήρωας, στρατευμένη τέχνη

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- διακρίνεις τη σύνθετη υπόσταση του λογοτεχνικού φαινομένου από την έμπνευση έως τη σημασιοδότησή του
- προσεγγίζεις διάφορες ορίζουσες της λογοτεχνίας, την έμπνευση, τη λογοτεχνική πράξη, τη σημαίνουσα παρουσία του ήρωα
- αντιλαμβάνεσαι τις διαφορετικές απόψεις για τη λειτουργία της λογοτεχνίας και να κατανοείς ότι ο όρος *στρατευμένη τέχνη* δεν είναι μονοσήμαντος
- διακρίνεις πώς λειτουργεί ο ελευθερωμένος στίχος
- αντιλαμβάνεσαι συμβάσεις και τεχνικές του θεάτρου
- εκτιμάς την ουσιαστική συνδρομή των αυτοαναφορικών κειμένων των συγγραφέων (επιστολών, συνεντεύξεων) στην κατανόηση του λογοτεχνικού φαινομένου
- διαλέγεσαι με τα κείμενα και τους/τις συναναγνώστες/συναναγνώστριες στο πλαίσιο της σχολικής τάξης
- αξιοποιείς μέσα και τρόπους άλλων τεχνών στην προσέγγιση και κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων
- δημιουργείς δικά σου κείμενα με τη συνδρομή προφορικού, γραπτού ή ψηφιακού λόγου, αξιοποιώντας την αναγνωστική σου εμπειρία
- ερμηνεύεις και να κρίνεις, προφορικά ή/και γραπτά, τα λογοτεχνικά έργα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Συζητήστε στην ολομέλεια την ετυμολογία των όρων *ποίηση*, *πεζογραφία*, *θέατρο*, *έμπνευση* και *λογοτεχνικό εργαστήριο*. Ακολουθώντας, δουλεύοντας ομαδοσυνεργατικά, κάντε μια έρευνα στο διαδίκτυο για τη λογοτεχνική συγγραφή. Από ποια στάδια διέρχεται;
2. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΖΟΥΡΓΟΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΣΤΟ ONE CHANNEL] και δεξ/άκου τη συνέντευξη του Ισιδώρου Ζουργού (23.53-29.53) στην εκπομπή *Citizen One* του Κώστα Γιαννακίδη (Παραγωγή: One Channel, 2019). Πώς προσδιορίζει ο Ι. Ζουργός τη σχέση με τα βιβλία του; Τι είναι γι' αυτόν η έμπνευση; Τι εννοεί με τη φράση «ο λογοτέχνης αναγκάζεται να γίνει ο χειρουργός του εαυτού του»; Ποια στάδια διακρίνει στην «επαγγελματική» συγγραφή ενός μυθιστορήματος; Ποια είναι η σχέση του με τους ήρωες των έργων του;
3. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ (UN HOMME IDÉAL)] και δεξ το διαφημιστικό προβολής (τρέιλερ) της ταινίας θρίλερ *Ο συγγραφέας* (*Un homme idéal*)¹ (βλ. ΨΜΑ), στην οποία ο νεαρός επίδοξος συγγραφέας Ματιέ, που βρίσκεται σε συγγραφικό αδιέξοδο, οικειοποιείται την ιστορία που έγραψε κάποιος άλλος, κατακτά την κορυφή της δημοσιότητας και παντρεύεται τη γυναίκα που αγαπά, όμως κάποιος γνωρίζει τι έχει συμβεί. Πόσο σημαντική είναι, κατά τη γνώμη σου, η έμπνευση, η συγγραφή και η αναγνώριση για έναν συγγραφέα;
4. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, το βίντεο [ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ] (σύνθεση αποσπασμάτων εκπομπών της ΕΡΤ από την ομάδα *Στο δρόμο της ποίησης* για εκπαιδευτικούς σκοπούς, 2021) και ακούστε τις απόψεις πολλών ποιητών μας για την τέχνη τους, τη λειτουργία της, τα στάδια της δημιουργίας της. Μετά, φτιάξτε έναν εννοιολογικό χάρτη² με κέντρο τη φράση «Η λειτουργία της ποίησης» και στις «ακτίνες» του χάρτη καταγράψτε σύντομα τις απόψεις τους.

Ο συγγραφέας

¹ Gozlan Y. (Σκηνοθέτης). Gozlan, Y. & Lemans, G. & Vigneron, G. (Σεναριογράφοι) (2015). *Un homme idéal*. W. Béji & Th. Gast & M. Weber (Παραγωγή). 2425 Films, Wy Productions, TF1 Films Production, Mars Films.

² εννοιολογικός χάρτης: διάγραμμα που απεικονίζει γραφικά τη σχέση μεταξύ εννοιών.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Άγγελος Σικελιανός, Προς την Ποίηση-Πράξη (απόσπασμα)

Ω κορμί,
κορμί μου ακόμα αράγιστο,
υψωμένο από τον πρώτον όρθρο³
ως άγαλμα του Δήλιου Κούρου⁴
για να περιμένει πάνω απ' τη σιωπηλή
Απολλώνια λίμνη
την καινούργια του Ήλιου ανατολή!

Ω ψυχή μου,
που τα λόγια ακόμα μέσα σου
συναπαντιώνται ανάμεσό τους
και γνωρίζονται
στη σφαίρα της πρωινής σιγής σου
άηχα και βουβά...

Ω τυλιγμένε μέσ στην πάχνη ακόμα
Λόγε!

Ω μουγκό μεγάλο ποίημα
της Ζωής βαδιά μου...
Ασάλευτο ως βουνό που καθρεφτίζεται
σε πέλαγος ακίνητο, αυγινό...
Ω μονοκόμματη γιγάντια σύλληψη του κόσμου!

Φοβερή στιγμή
πριν απ' τον πρώτο μεσ στα βάθη της καρδιάς μου
ψίδυρο του «Γεννηθήτω»!
Παρουσία απόλυτη των όντων
από την κορφή ως τα βάθη,
παρουσία ειδών, μορφών, πλασμάτων,
λαών, εθνών, νεκρών και ζώντων,
παρουσία αιώνων! [...]

Jan Ekels (II) (1784). [Άνδρας που γράφει στο γραφείο του](#) (A man writing at his desk).
Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

³ όρθρος: α) η ώρα πριν το ξημέρωμα, β) ιερή ακολουθία που γίνεται κάθε μέρα χωρίς το πρωί. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁴ Δήλιος Κούρος: α) ο θεός Απόλλωνας που γεννήθηκε στη Δήλο, β) ο Κολοσσός των Ναξίων είναι ένας κούρος από μάρμαρο Νάξου ύψους 9 μέτρων περίπου (τέλη 7^{ου} π.Χ. αι.), που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο της Δήλου, είναι ένας από τους μεγαλύτερους γνωστούς κούρους και πιθανολογείται ότι παριστάνει τον θεό Απόλλωνα.

Άγγελος Σικελιανός (1884-1951)

Ο Άγγελος Σικελιανός γεννήθηκε στη Λευκάδα, γιος του Ιωάννη Σικελιανού και της Χαρίκλειας το γένος Στεφανίση. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε κοντά στον πατέρα του. Στη Λευκάδα ολοκλήρωσε το Δημοτικό σχολείο, το Ελληνικό Σχολείο και το Γυμνάσιο. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας του άρχισε η πρώτη ενασχόλησή του με την ποίηση. Το 1901 έφυγε για την Αθήνα, όπου γράφτηκε στη Νομική Σχολή. Στην Αθήνα ήρθε σ' επαφή με τη Νέα Σκηνή του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου όπου δούλεψε ως ηθοποιός. Συνεργάστηκε με λογοτεχνικά περιοδικά της εποχής. Το 1905 έφυγε για τη Λιβύη, όπου έγραψε τον *Αλαφροϊσκίωτο*, που εκδόθηκε το 1909 γνωρίζοντας μεγάλη επιτυχία. Το 1906 επέστρεψε στη Λευκάδα. Παντρεύτηκε την Εύα Πάλμερ το 1907 στην Αμερική. Μετά το γάμο το ζευγάρι εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και γνωρίστηκε με τους φιλολογικούς κύκλους. Τον επόμενο χρόνο γεννήθηκε ο γιος τους Γλαύκος. Το 1910 ο Σικελιανός πήρε μέρος στην ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου και τον επόμενο χρόνο δημοσίευσε τον *Δελφικό Ύμνο*. Το 1914 γνωρίστηκε με τον Νίκο Καζαντζάκη, με τον οποίο συνδέθηκε με βαθιά φιλία. Πραγματοποίησε ταξίδια στην Ελλάδα και την Ευρώπη (ορισμένα μαζί με τον Καζαντζάκη) και το 1921 στράφηκε προς μια ολοκληρωμένη σύλληψη της Δελφικής Ιδέας, υπό την επίδραση της Μικρασιατικής Εκστρατείας, των επιπτώσεων του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και της έκρηξης της Ρωσικής Επανάστασης. Το 1924 εγκαταστάθηκε με τη σύζυγό του στους Δελφούς όπου συνέχισαν την προεργασία για την υλοποίηση της Δελφικής Ιδέας. Ο Σικελιανός απήγγειλε την «Ωδή στο Βαλαωρίτη» κατά τη διάρκεια του εορτασμού των εκατό χρόνων από τη γέννηση του ποιητή στη Λευκάδα. Τον Μάιο του 1927 εγκαινιάστηκαν οι Δελφικές γιορτές που γνώρισαν μεγάλη επιτυχία στην Ελλάδα και είχαν απήχηση στο εξωτερικό. Το 1930 πραγματοποιήθηκαν οι δεύτερες Δελφικές Εορτές με την παρουσία πολιτικών παραγόντων και εξίσου μεγάλη επιτυχία με τις πρώτες. Κατά τη διάρκεια των δύο επόμενων χρόνων ιδρύθηκε η Δελφική Ένωση με κρατική μέριμνα. Το 1933 πραγματοποιήθηκαν δυο παραστάσεις της τραγωδίας του Σικελιανού *Ο Διθύραμβος του Ρόδου* σε σκηνοθεσία δική του με τη συνεργασία της Εύας. Τον επόμενο χρόνο έγιναν κάποιες κρατικές προσπάθειες για την ίδρυση του Δελφικού Κέντρου, οι οποίες όμως δεν ολοκληρώθηκαν. Το 1938 γνωρίστηκε με την Άννα Καραμάνη την οποία παντρεύτηκε στην Ελευσίνα το 1940. Τον ίδιο χρόνο έγραψε τη *Σίβυλλα*. Με τη δεύτερη γυναίκα του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και ταξίδεψε στην Αίγινα. Το 1943 απήγγειλε το ποίημα «Ηχήστε οι σάλπιγγες» κατά τη διάρκεια της κηδείας του Κωστή Παλαμά. Το 1944 άρχισε να έχει προβλήματα υγείας. Το 1946 προτάθηκε δυο φορές από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών για το βραβείο Νόμπελ, τη δεύτερη από κοινού με τον Καζαντζάκη. Το 1947 εκλέχτηκε πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών και προτάθηκε ξανά - αυτή τη φορά από ομάδα ευρωπαίων συγγραφέων - για το βραβείο Νόμπελ. Το 1950 έπαθε εγκεφαλική συμφόρηση και πέθανε το 1951. Το λογοτεχνικό έργο του Σικελιανού υπηρέτησε τη μεγαλόπνοη κοσμοθεωρία του για το ρόλο του ποιητή ως θιασώτη και ιεραπόστολου μιας θρησκευτικής ιδεολογίας, η οποία ενσωματώνοντας την παράδοση της πορείας του κόσμου μέσα στους αιώνες οραματίζεται την επανασύνδεση του ανθρώπου με τον αρχετυπικό Μύθο της ενιαίας ψυχοσωματικής υπόστασης. Στο θεωρητικό αυτό στοχασμό ο Σικελιανός υπέταξε τα εκφραστικά του μέσα. Υιοθέτησε μια προ- και αντι-λογική έκφραση τόσο στην ποίηση, όσο και στις τραγωδίες του και αφομοίωσε ποικίλες πνευματικές επιδράσεις. Στα κείμενά του συνυπάρχουν στοιχεία που παραπέμπουν στα ρεύματα του ρομαντισμού, του αισθητισμού, του συμβολισμού αλλά και στους αρχαίους έλληνες ορφικούς και προσωκρατικούς φιλοσόφους.

Πηγή: Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών, Ε.ΚΕ.ΒΙ. στο: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε ένα εκτενές αφιέρωμα στη ζωή και το έργο του Άγγελου Σικελιανού. Εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «Άγγελος Σικελιανός», Μέρος Πρώτο και Μέρος Δεύτερο. Σκηνοθεσία-Σενάριο: Τάσος Ψαρράς, Επιλογή κειμένων: Τάσος Γουδέλης, Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2006-2007)

► Ελευθερωμένος και Ελεύθερος στίχος

[...] Ειδικότερα, όσον αφορά τη νεοελληνική λογοτεχνία, η νεότερη έρευνα έχει δείξει ότι πρέπει καταρχήν να γίνει η διάκριση μεταξύ του ελεύθερου και του λεγόμενου ελευθερωμένου στίχου: ο δεύτερος προηγήθηκε και ουσιαστικά προετοίμασε το έδαφος για τον πρώτο. Ο ελευθερωμένος στίχος έχει μέτρο, που παραμένει ίδιο σε ολόκληρο το ποίημα (ομοιόμετρος στίχος), ενώ δεν αποκλείεται να διαθέτει και ομοιοκαταληξία. Η σημαντική πρωτοτυπία και το πρώτο σημαντικό βήμα προς τη σύγχρονη ποίηση έγκειται στο γεγονός ότι οι ελευθερωμένοι στίχοι είναι ανισοσύλλαβοι. Από την άλλη πλευρά, ο ελεύθερος στίχος, εκτός του ότι δεν έχει ομοιοκαταληξία και είναι ανισοσύλλαβος, μπορεί να είναι και ετερόμετρος ή και τελείως άμετρος, τουλάχιστον με βάση την παραδοσιακή μετρική. Ο ελευθερωμένος στίχος αποτελεί ουσιαστικά ένα μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στην παραδοσιακή και στη μοντέρνα στιχουργική, ανάμεσα στον αυστηρά έμμετρο και στον ελεύθερο στίχο. [...] Συνεπώς, η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον ελευθερωμένο και στον ελεύθερο στίχο δεν είναι τόσο μορφολογική όσο ουσιαστική: ο ελεύθερος στίχος εκφράζει ένα εντελώς νέο ποιητικό περιεχόμενο και μια νέα αντίληψη για τη φύση και τη λειτουργία του ποιητικού λόγου. Ο ελευθερωμένος στίχος, παρά τη μορφική ανανέωση που επιφέρει, στην πραγματικότητα συνδέεται με μια παραδοσιακή ποιητική αντίληψη, αυτή του τραγουδιού-ποιήματος, από την οποία απομακρύνεται οριστικά ο ελεύθερος στίχος.

Πηγή: Παρίσης. Στο *Λεξικό Πατάκη*, 2008: 616

Jacques-Louis David (1769). *Η κυρία François Buron* (Madame François Buron).

Πηγή: The Art Institute of Chicago

1. Προχωρήστε σε εκφραστική ανάγνωση του ποιήματος στην ολομέλεια. Κάθε μαθητής/μαθήτρια θα διαβάσει από έναν στίχο.
2. Η έμπνευση παρουσιάζεται στο ποίημα ως σύνθετη διαδικασία όπου συμμετέχουν το σώμα, η ψυχή, ο Λόγος, το αγέννητο ακόμη ποίημα και ο χρόνος. Περιγράψτε την κατάσταση στην οποία βρίσκεται καθένα από τα παραπάνω στοιχεία κατά την οριακή στιγμή πριν από την ποιητική δημιουργία.
3. Κλητική προσφώνηση, επανάληψη, ασύνδετο σχήμα: εντόπισε τους στίχους όπου απαντούν τα τρία αυτά στοιχεία και εξήγησε τη λειτουργία τους. Ακολούθως, επίλεξε έναν από αυτούς και γράψε ένα σύντομο ποίημα που θα έχει αυτόν ως τίτλο ή ως εναρκτήριο στίχο.
4. Ο Άγγ. Σικελιανός τοποθετείται στο μεταίχμιο ανάμεσα στην παραδοσιακή και τη μοντέρνα ποίηση καθώς επιδίδεται σε στιχουργικούς πειραματισμούς. Στο ποίημα χρησιμοποιεί όχι τον ελεύθερο αλλά τον ελευθερωμένο στίχο. Αφού μελετήσεις τον ορισμό του ελευθερωμένου στίχου και τα χαρακτηριστικά του, να εντοπίσεις την παρουσία του στο ποίημα. Κατόπιν, να χωριστείτε σε ομάδες και να συνθέσετε ποιήματα σε ελευθερωμένο στίχο με θέματα που θα σας προτείνει ο/η εκπαιδευτικός σας.
5. **α)** Διάβασε το βιογραφικό σημείωμα του Άγ. Σικελιανού και παρακολούθησε επιλεγμένα αποσπάσματα από την εκπομπή *Εποχές και Συγγραφείς* – «Άγγελος Σικελιανός» (σε δύο μέρη) (βλ. εδώ, σ. 72). Διακρίνεις στοιχεία της ζωής του που συμφωνούν με όσα παραθέτει στο ποίημα;
β) Διάβασε το σχόλιο για το έργο του Άγγ. Σικελιανού στο ΨΜΑ. Μπορείς να τεκμηριώσεις την αλήθεια αυτής της άποψης με στοιχεία του ποιήματος;

Λογοτεχνικές
διαδρομές-
παραθέματα

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ευτυχία-Αλεξάνδρα Λουκίδου, Και πώς ξεκινάτε να γράφετε:

— Στη διαδικασία εμπλέκονται
κάτι ευτελή υλικά τελείως αβαρή:
το πούπουλο
κι ένας ρυθμός αρχαίος, καταγωγικός⁵
σαν τον αδιόρατο συλλογισμό φτερού
πριν ξεκολλήσει από τον άγγελο
ή απ' τη σουσουράδα
για να βρεθεί τρεις εποχές μετά
πεσμένο θριαμβευτικά
στην πρώτη ύλη του καθρέφτη.
Το πούπουλο, βέβαια, αποφασίζει μόνο του.
Εγώ, απλώς, ακούω την απόφαση
σαν σύρσιμο παντόφλας στον διάδρομο
ή σαν κουβέντα ακατάληπτη, εμπιστευτική
που αν στήσω αυτή και την αφουγκραστώ
θα πιάσω την αναπνοή εκείνου που μιλάει.

Μπορεί να είναι ασθματική
σαν χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια⁶
ή να κυλά χορευτική
όπως επτανησιακή καντάδα
και άλλοτε ψιθυριστή
μανιάτικο νανούρισμα που έλεγε στον Σολωμό
η Αγγελική Νίκη.⁷
Μπορεί και να θυμίζει μακεδονίτικο δημοτικό
ή μοιρολόι ηπειρώτικο
—δεν έχει τόση σημασία—
όσο το ν' αποχαιρετάς τα φανερά
και διαφυγές να επινοείς
για να μην πλήττουν οι λέξεις.
Μα, εντέλει, ίσως τίποτ' απ' αυτά
παρεκτός να σιωπάς
να σιωπάς
να σιωπάς
και κάποτε, αν είσαι τυχερός
να κρυφακούς την αδώωση προτού υπογραφεί.

⁵ καταγωγικός: που σχετίζεται με την καταγωγή. Βλ. και [Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών](#).

⁶ χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια: (ιατρικός όρος) πάθηση του αναπνευστικού συστήματος με κύριο χαρακτηριστικό τη μείωση της ροής του αέρα στους πνεύμονες και κατά συνέπεια τη δυσχέρεια στην εισπνοή και την εκπνοή. Βλ. και [Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών](#) (λήμμα: αποφρακτικός).

⁷ Αγγελική Νίκη: η μητέρα του Διονύσιου Σολωμού.

Ευτυχία-Αλεξάνδρα Λουκίδου

Η Ευτυχία-Αλεξάνδρα Λουκίδου γεννήθηκε στο Μόναχο, κατάγεται από την Κωνσταντινούπολη και ζει στη Θεσσαλονίκη, όπου σπούδασε στη Φιλοσοφική σχολή του Α.Π.Θ. Διδάσκει Δημιουργική Γραφή στη Θεσσαλονίκη και στην Κύπρο. Παράλληλα με την ποίηση ασχολείται με το δοκίμιο, με δημοσιεύσεις σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους. Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά, αλβανικά, βουλγαρικά, ρουμανικά και περιέχονται σε ελληνικές και ξένες ανθολογίες. Είναι μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων, της Εταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, όπου διετέλεσε Γενική Γραμματέας, και του Κύκλου Ποιητών. Έχει εκδώσει μελετήματα και επτά ποιητικές συλλογές: *Λυπημένες μαργαρίτες* (1986), *Το τρίπτυχο του φέγγους* (1993), *Εν τη ρύμη του νόστου* (1999), *Ν' ανθίζουμε ως το τίποτα* (2004), *Όρφος μείον ένα* (2008), *Το επιδόρπιο* (2012 - Υποψήφιο για το Κρατικό Βραβείο Ποίησης), *Αφόρετα θαύματα* (2017), *Ο θυρωρός των ημερών* (2022).

Πηγή: [Εταιρεία Ελλήνων συγγραφέων](#)

Ποιητικό εργαστήριο

1. Ποιος είναι ο τίτλος του ποιήματος; Ποιες προσδοκίες σάς δημιουργεί και ποια ιδιότητα δίνει στο ποίημα; Λάβετε υπόψη και την παύλα διαλόγου στην αρχή του κειμένου και την προφορικότητα που υποδηλώνει το χωρίο μέσα στις παύλες.
2. Από ποια «υλικά» αποτελείται η έμπνευση; Πώς τα χαρακτηρίζει η ποιήτρια;
3. Ποια είναι τα στάδια από την έμπνευση έως τη σύνθεση στο ποιητικό εργαστήριο της Αλ. Λουκίδου; Ποιους ρόλους αναγνωρίζει στον εαυτό της; Ποιες ομοιότητες ή/και διαφορές διακρίνεις από την αντίστοιχη πορεία του Γιάννη Ευθυμιάδη (βλ. ΨΜΑ);
4. **α)** Το ποίημα είναι γραμμένο σε παραδοσιακή ή μοντέρνα στιχουργία; Τι προσφέρει, κατά τη γνώμη σας, η στιχουργική επιλογή στο κείμενο και στα μηνύματά του;
β) Ποιος είναι ο ρόλος της επανάληψης της λέξης «σιωπίας» στους τελευταίους στίχους του ποιήματος;
γ) Πώς αντιλαμβάνεστε τους δύο τελευταίους στίχους;
5. **α)** Το ποίημα, παρότι σύγχρονο, αποδέχεται διακειμενικές συγγενειές του με το σύνολο της ελληνικής παράδοσης. Συμφωνείτε; Αν ναι, τεκμηριώστε το με χωρία του κειμένου. Λάβετε υπόψη και το λήμμα *διακειμενικότητα*.
β) Οι σύγχρονοι λογοτέχνες μελετούν, ταξιδεύουν, διαβάζουν ελληνικά και ξένα έργα, αξιοποιούν το διαδίκτυο. Τι προσφέρει, κατά τη γνώμη σας, στον σύγχρονο δημιουργό η «συνομιλία» με τη λογοτεχνική παράδοση της χώρας του και τι η «συνομιλία» με την ξένη λογοτεχνική παραγωγή;

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Οδυσσέας Ελύτης, [Ανοίγω το στόμα μου]- άσμα ιβ΄. Τα Πάθη. Το Άξιον Εστί

ιβ΄

Ανοίγω το στόμα μου * κι αναγαλλιάζει το πέλαγος
Και παίρνει τα λόγια μου * στις σκοτεινές του σπηλιές
Και στις φώκιες τις μικρές * τα ψιδυρίζει
Τις νύχτες που κλαιν * των ανθρώπων τα βάσανα.

Χαράζω τις φλέβες μου * και κοκκινίζουν τα όνειρα
Και τσέρκουλα⁸ γίνονται * στις γειτονιές των παιδιών
Και σεντόνια στις κοπέ * λες που αγρυπνούνε
Κρυφά για ν' ακούν * των ερώτων τα θαύματα.

Ζαλίζει τ' αγιόκλημα * και κατεβαίνω στον κήπο μου
Και θάβω τα πτώματα * των μυστικών μου νεκρών
Και τον λώρο το χρυσό * των προδομένων
Αστέρων τους κό * βω να πέσουν στην άβυσσο.

Σκουριάζουν τα σίδερα * και τιμωρώ τον αιώνα τους
Εγώ που δοκίμασα * τις μυριάδες αιχμές
Κι από γιούλια και ναρκί * σσους το καινούριο
Μαχαίρι ετοιμά * ζω που αρμόζει στους Ήρωες.

Γυμνώθω τα στήθη μου * και ξαπολούνται οι άνεμοι
Κι ερείπια σαρώνουνε * και χαλασμένες ψυχές
Κι απ' τα νέφη τα πυκνά * της καθαρίζουν
Τη γη, να φάνουν * τα Λιβάδια τα Πάντερπνα!⁹

Georges Hurltel (1870 ή νωρίτερα).
*Γραφέας που γράφει και ο συγγραφέας
που παρουσιάζει το βιβλίο του*
(*Scribe Writing and the Author
Presenting His Book*).
Πηγή: National Gallery of Art (Washington)

⁸ τσέρκουλο = τσέρκι: ξύλινο ή μεταλλικό στεφάνι που το κυλούσαν τα παιδιά, καθώς το έσπρωχναν με μια βέργα, για να παίξουν-κατρακύλι. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ πάντερπνος: απολαυστικός, πανέμορφος. Βλ. και [Λεξικά Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

Το πραγματικό όνομα του Οδυσσέα Ελύτη είναι Οδυσσέας Αλεπουδέλης και γεννήθηκε το 1911 στο Ηράκλειο της Κρήτης, αλλά η καταγωγή του ήταν από τη Λέσβο. Το 1914 η οικογένεια Αλεπουδέλη εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Εκεί έκανε τις εγκύκλιες σπουδές του ο νεαρός Οδυσσέας και στη συνέχεια άρχισε πανεπιστημιακές σπουδές στη Νομική Σχολή που τις εγκατέλειψε το 1936 για να υπηρετήσει τη θητεία του στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών της Κέρκυρας. Στα γράμματα ο Ελύτης εμφανίστηκε το 1935, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* που συγκέντρωνε τους περισσότερους λογοτέχνες της ονομαζόμενης Γενιάς του Τριάντα. Η γνωριμία του τον ίδιο χρόνο με τον Ανδρέα Εμπειρικό ενίσχυσε τις επαναστατικές υπερρεαλιστικές του απόψεις. Κατά την ιταλική επίθεση το 1940 κατά της Ελλάδας κατατάχτηκε στο στρατό και πολέμησε στο μέτωπο της Αλβανίας. Στην κατεχόμενη Αθήνα έγραψε τον *Ήλιο τον πρώτο* και τα πρώτα σημαντικά πεζά του. Από το 1948 ως το 1951 πραγματοποίησε διάφορα ταξίδια στη δυτική Ευρώπη, με ορμητήριο το Παρίσι, όπου, μέσα στο εκθρικό γι' αυτόν κλίμα της υπαρξιακής στράτευσης, στερεώθηκαν οι δικές του πεποιθήσεις, αυτές που διακηρύσσονται στο *Άξιον Εστί*. Το 1969 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου, ανάμεσα στο σύνθημα «η φαντασία στην εξουσία» που εξήγγειλε η επανάσταση του Μάη, και τη δυσφορία για την Απριλιανή δικτατορία στην Ελλάδα, έγραψε τα ποιήματα *Το φωτόδεντρο*, *Το μονόγραμμα*, *Ο ήλιος ο ηλιότορας*, *Τα ρω του έρωτα*. Στην Αθήνα επέστρεψε το 1971. Την περίοδο αυτή και ως την βράβειυσή του το 1979 από τη Σουηδική Ακαδημία με το Βραβείο Νόμπελ, έγραψε πεζά κείμενα για τον Θεόφιλο (*Ο ζωγράφος Θεόφιλος*, 1973), τον Παπαδιαμάντη (*Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, 1974), τον Εμπειρικό (*Αναφορά στον Ανδρέα Εμπειρικό*, 1979) και το «σκηνικό ποίημα» *Η Μαρία Νεφέλη* (1978). Πριν και ύστερα από το διεθνές βραβείο, ανακηρύχτηκε διδάκτορας από διάφορα πανεπιστήμια, όπως της Θεσσαλονίκης (1975), του Παρισιού (Σορβόνη, 1980) και του Λονδίνου (1981). Άλλα έργα του: *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1945), *Καλοσύνη στις λυκοποριές* (1947), *Αλβανιάδα* (1962), *Ετεροθαλή* (1974), *το Σηματολόγιον* (1977), *Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας* (1982), *το Ημερολόγιο ενός αθέατου Απριλίου* (1984), μια σύνθεση-μετάφραση των σωζόμενων αποσπασμάτων της Σαπφώς με τίτλο *Σαπφώ*, ανασύνθεση και απόδοση (1984), *Αποκάλυψη του Ιωάννη* (1985) και *Ο μικρός Ναυτίλος* (1985). Ποιήματα του μελοποιήθηκαν από τους Μ. Χατζιδάκη, Μ. Θεοδωράκη, Γ. Μαρκόπουλο κ.ά. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί στα γαλλικά, αγγλικά, ιταλικά, γερμανικά, ισπανικά, και σε άλλες γλώσσες. Πέθανε το 1996 σε ηλικία 85 ετών.

Πηγή: βιβλιονet

► Μπορείτε να δείτε το ντοκιμαντέρ από το Αρχείο της ΕΡΤ:
«Παρασκήνιο-Οδυσσέας Ελύτης».

Σκηνοθεσία: Σοφία Μουαίμη, Αρχείο ΡΙΚ, ΕΡΤ ΑΕ (2012)

► ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1930 - Ποίηση

Οι «νέοι του 1930» προωθούσαν δυναμικά τη ρήξη με το «μίζερο» λογοτεχνικό παρόν, προβάλλοντας –στη θέση της «άρνησης» που του καταλόγιζαν– την ισχυρή κατάφαση που παιάνιζε με μπαρεσική «αφτάδεια» το 1929 ο Γ. Θεοτοκάς στο *Ελεύθερο Πνεύμα*: πίστη στο μέλλον, στην ταχύτητα του σύγχρονου κόσμου, στη ρώμη της γυμνασμένης και υγιούς νεότητας, στην ατομικότητα και την ελεύθερη βούληση, στη δημιουργική φιλοδοξία, στη δύσκολη τέχνη. Ο αυτοπροσδιορισμός των νέων του '30 παρέπεμπε εξαρχής σε μια διπλή (και αντιφατική) ταυτότητα: ήταν «οι ανυπόταχτοι, οι ανικανοποίητοι, οι τυχοδιώκτες της ψυχής και του πνεύματος» και, συγχρόνως, «οι νέοι διανοούμενοι, ανεκδήλωτοι ακόμα και άγνωστοι, που θα αναλάβουν αύριο την πνευματική καθοδήγηση του Ελληνισμού» και θα προωθήσουν «μια ελληνική πνευματική αναγέννηση». [...]

Στην ποίηση, εξάλλου, όπου στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 κατοχυρώνεται η ηγεμονία του ελεύθερου στίχου, νεωτερικές εκδηλώσεις εμφανίζονται από νωρίς (Ντόρρος, Σεφέρης, Δρίβας, Σαραντάρης, Ράντος, Παπατσώνης, Μάτσας κ.ά.)· η αλλαγή παραδείγματος, ωστόσο, γίνεται κοινή συνείδηση από το 1935 και ύστερα, με την εμφάνιση δύο έργων (την *Υψικάμινο* του Εμπειρικού και το *Μυθιστόρημα* του Σεφέρη), που εφεξής σηματοδοτούν τις δύο κεντρικές κατευθύνσεις του ελληνικού ποιητικού μοντερνισμού.

Πηγή: Καγιαλής, 2007: 183-185 και 189-192

Και τον Νοέμβριο του 1935, από τις σελίδες των *Νέων Γραμμάτων* θα πρωτοεμφανιστεί ο Οδυσσέας Ελύτης, ένας από τους πιο δυνατούς μοχλούς της νέας ποίησης, η σημαντικότερη ποιητική μορφή έπειτα και μαζί με τον Σεφέρη.

Πηγή: Καραντώνης, 1958: 164-165

Υπενθυμίζουμε: Γιώργος Σεφέρης (Νόμπελ Λογοτεχνίας 1963), Γιάννης Ρίτσος (Βραβείο Λένιν 1977), Οδυσσέας Ελύτης (Νόμπελ Λογοτεχνίας 1979).

Βλ. και [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα](#)

► Διακειμενικότητα

Σύμφωνα με τη θεωρία της διακειμενικότητας τα λογοτεχνικά κείμενα δεν αναφέρονται απαραίτητα στην εξωτερική πραγματικότητα αλλά σε πολλές περιπτώσεις αναφέρονται άμεσα σε άλλα κείμενα. Γεννιέται έτσι η έννοια του διακειμένου, των διάφορων δηλαδή κειμενικών στοιχείων τα οποία μπορούμε να εντοπίσουμε σε περισσότερα από ένα λογοτεχνικά έργα. Όταν λέμε ότι τα κείμενα μιλούν για άλλα κείμενα, δεν πρέπει να μας έρχονται απαραίτητα στο νου οι επιδράσεις που ασφαλώς υπάρχουν μεταξύ λογοτεχνών. Σύμφωνα με τη θεωρία της διακειμενικότητας, είναι πολύ πιθανό δύο κείμενα να συνδέονται μεταξύ τους χωρίς να το έχουν συνειδητοποιήσει οι δημιουργοί τους (π.χ. μπορεί να αγνοούσαν ο ένας την ύπαρξη του άλλου τη στιγμή που έγραφαν τα έργα τους ή να πρόκειται για κείμενα δύο εντελώς διαφορετικών εποχών κτλ.). Μ' άλλα λόγια, είναι δυνατόν τα κείμενα να «συνομιλούν» μεταξύ τους, ανεξάρτητα από τη θέληση ή τους αρχικούς στόχους των δημιουργών τους. Συνεπώς, καθήκον του αναγνώστη και, κυρίως, του μελετητή είναι να μπορέσει να εξηγήσει αυτή τη συνομιλία και στη συνέχεια να ελέγξει κατά πόσον επηρεάζεται από αυτήν η ερμηνεία του κάθε κειμένου. Για να το επιτύχει αυτό, θα πρέπει όχι μόνο να αναλύσει το κάθε κείμενο καθαυτό ή σε σχέση με την εξωκειμενική πραγματικότητα, αλλά να επιχειρήσει τη λεγόμενη διακειμενική ανάγνωση και ερμηνεία· να επιχειρήσει, δηλαδή, μια παράλληλη προσέγγιση των δύο (ή και περισσότερων) κειμένων, προκειμένου να καταδείξει καταρχήν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ τους και στη συνέχεια να την ερμηνεύσει.

Πηγή: Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., x.x.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Δ](#)

Ανοίξω
το στόμα μουΧαιρετισμοί
της Θεοτόκου-
Ανοίξω
το στόμα μουΕκκλησιαστικό
βιβλίοΛογοτεχνία
και γλώσσαΚάλβος,
εικόναΚαλβική
στροφή

1. Το *Άξιον Εστί* είναι μια εκτενής ποιητική σύνθεση που κυκλοφόρησε το 1959 και συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό ώστε ο Οδ. Ελύτης να πάρει το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1979. Προχωρήστε σε εκφραστική ανάγνωση του ποιήματος από 4 μαθητές/μαθήτριες στην ολομέλεια. Καθένας/καθεμία θα διαβάσει μια στροφή. Στη συνέχεια, αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, το λαϊκό ορατόριο [ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ-1977] (αναμετάδοση της συναυλίας του Μ. Θεοδωράκη στον Λυκαβηττό – παραγωγή ΕΡΤ) και ακούστε μελοποιημένες από τον Μίκη Θεοδωράκη τις δύο πρώτες στροφές του άσματος ιβ´ (47:56-51:20).
2. α) Στο άσμα ιβ´ περιγράφεται λογοτεχνικά η ποιητική πράξη. Τι κάνει όταν συνθέτει ποίηση το ποιητικό υποκείμενο; Να καταλογογραφήσεις σε πίνακα τις ενέργειές του και τις συνέπειές τους.
β) Διάβασε στο **ΨΜΑ Λογοτεχνικές διαδρομές-παραθέματα** (βλ. σ. 74) το σχόλιο για την αποστολή του Οδ. Ελύτη στο *Άξιον Εστί*. Εντοπίζεις στο άσμα στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι ο ποιητής αναλαμβάνει αυτή την αποστολή κατά την ποιητική πράξη;
3. Η ποιητική πράξη περιλαμβάνει και τη διακειμενική σχέση. Η Β´ ενότητα του *Άξιον Εστί, Τα Πάθη*, περιλαμβάνει αναγνώσματα, ψαλμούς και άσματα, συνθεμένα και τυπωμένα με βάση εκκλησιαστικά πρότυπα.
α) Ακούστε την 1η ωδή από τον Κανόνα του *Ακαθίστου Ύμνου* «Ανοίξω το στόμα μου και πληρωθήσεται πνεύματος»¹⁰ (βλ. **ΨΜΑ Ανοίξω το στόμα μου**) και διαβάστε τους στίχους της στο **ΨΜΑ Χαιρετισμοί της Θεοτόκου-Ανοίξω το στόμα μου**. Συζητήστε τη διακειμενική σχέση του άσματος ιβ´ με την εκκλησιαστική ωδή, η οποία επανειλημμένα έχει επισημανθεί από μελετητές. Συμβουλευτείτε πρώτα το λήμμα *Διακειμενικότητα*.
β) Μπορείτε να εντοπίσετε την ιδιαιτερότητα του τυπώματος του άσματος; Δείτε τη δραστηριότητα στο **ΨΜΑ Εκκλησιαστικό βιβλίο**. Συναρτάται, κατά τη γνώμη σας, το τύπωμα των ποιημάτων με το περιεχόμενό τους;
4. α) Το *Άξιον Εστί* χαρακτηρίζεται από εκφραστικό πλούτο. Σε έναν πίνακα όπως τον παρακάτω γράψε από ένα απόσπασμα του κειμένου που περιέχει καθένα από τα αναφερόμενα σχήματα λόγου:

Σχήματα λόγου	Αποσπάσματα
Εικόνα	
Προσωποποίηση	
Λειτουργικό επίθετο	
Μεταφορά	

- β) «Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου» γράφει ο Οδ. Ελύτης. Σχετικά με τη διαρκή φροντίδα του ποιητή για τη γλώσσα του κειμένου του βλ. και **ΨΜΑ Λογοτεχνία και γλώσσα**.
- γ) Αντιληφθήκατε την «έγνοια» του Οδ. Ελύτη για την εύρεση της κατάλληλης ποιητικής φόρμας. Η ίδια έγνοια για τη γλώσσα, αλλά και για τη μετρική μορφή του ποιήματος απασχολούσε έναν άλλο μεγάλο Έλληνα ποιητή, τον Ανδρέα Κάλβο (19ος αι.). Βλ. και **ΨΜΑ Κάλβος, εικόνα και ΨΜΑ Καλβική στροφή** και κάνε τη σχετική δραστηριότητα.

¹⁰ Ψάλλει ο χορός της Ιεράς γυναικείας αδελφότητας, του Ιερού Σταυροπηγιακού – Πατριαρχικού Μετοχίου Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας, στην Ορμύλια της Χαλκιδικής (βλ. ανάρτηση ιστοτόπου Ορθοδόξων τυφλών Ελλάδος).

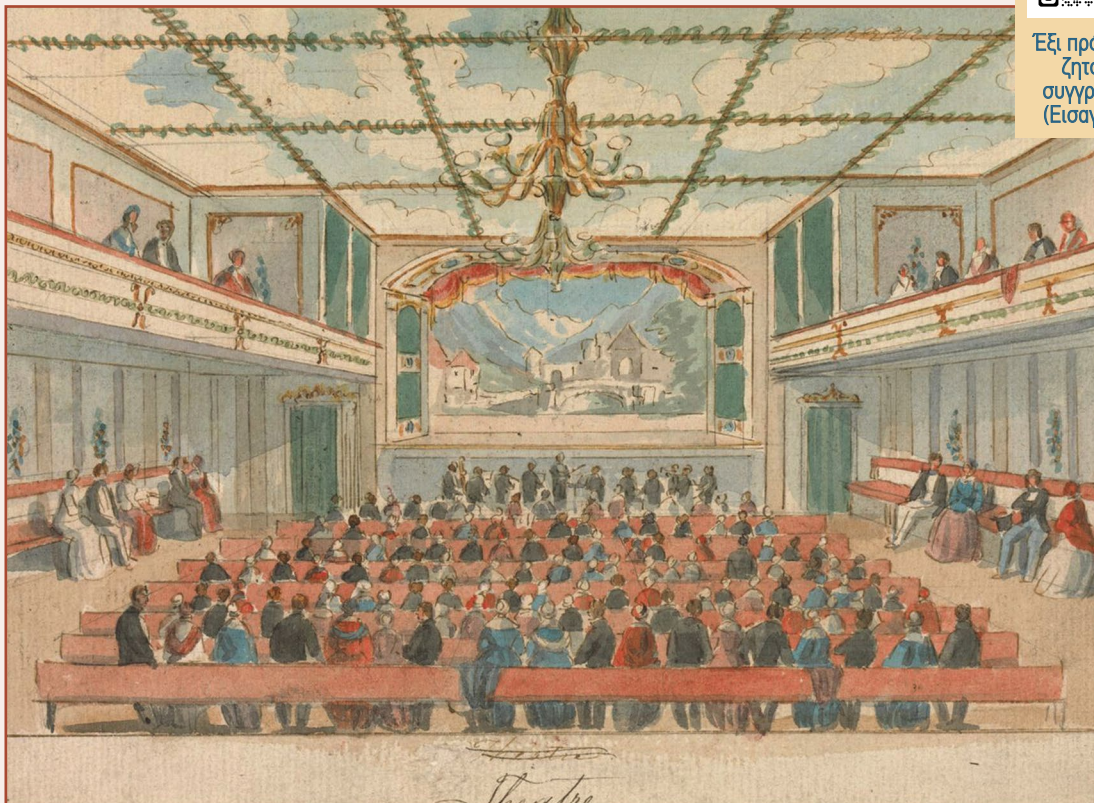

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Λουίτζι Πιραντέλλο, Έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα (αποσπάσματα) (Μτφρ. Ερρίκος Μπελιές)

Έξι πρόσωπα
ζητούν
συγγραφέα
(Εισαγωγή)

William Henry Brooke (αχρονολόγητο). [Θέατρο](#) (Theatre).
Πηγή: Yale Center for British Art, Paul Mellon Collection

ΠΡΩΤΗ ΠΡΑΞΗ

[...] (Ενώ ο Υποβολέας¹¹ πηγαίνει, παίρνει το σκέπασμα του υποβολείου και το τοποθετεί στη θέση του, μπαίνει ο Θυρωρός του θεάτρου και διασχίζει τον κεντρικό διάδρομο της πλατείας για να αναγγείλει στον Θιασάρχη την άφιξη των έξι Προσώπων, που έχουν και αυτά μπει και ακολουθούν τον Θυρωρό από κάποια απόσταση, κοιτάζοντας γύρω τους με αμηχανία. Οποιοσδήποτε αναλάβει τη σκηνική ερμηνεία αυτού του έργου, ένα πρέπει να φροντίσει πάνω απ' όλα τ' άλλα: τα έξι πρόσωπα να ξεχωρίζουν καθαρά από τους Ηθοποιούς του θιάσου. Όταν τα έξι πρόσωπα ανέβουν στη σκηνή, πρέπει να διαχωριστούν από τους Ηθοποιούς όπως αναφέρουν οι γραπτές οδηγίες. Σε αυτό ενδεχομένως θα βοηθήσει και η διαφοροποίηση του φωτισμού στους μεν και στους δε. Πιθανώς το πιο αποτελεσματικό θα ήταν να χρησιμοποιηθούν μάσκες για τα έξι πρόσωπα [...])

[...]

ΠΑΤΕΡΑΣ

(Πλησιάζοντας τη μια σκαλίτσα που οδηγεί στη σκηνή και ακολουθούμενος από τους άλλους)
Ζητάμε ένα συγγραφέα.

ΘΙΑΣΑΡΧΗΣ

(Θυμωμένος όσο και έκπληκτος) Συγγραφέα; Ποιο συγγραφέα;

¹¹ υποβολέας: ειδικός υπάλληλος του θεάτρου, ο οποίος κατά την παράσταση υποβοηθεί τη μνήμη των ηθοποιών υπαγορεύοντας χαμηλόφωνα τα λόγια του ρόλου τους. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΠΑΤΕΡΑΣ

Οποιονδήποτε, κύριε.

ΘΙΑΣΑΡΧΗΣ

Εδώ δεν έχουμε κανένα συγγραφέα. Δεν κάνουμε πρόβα σε καινούργιο έργο.

ΚΟΡΗ

(Ανεβαίνει χαρούμενη τη σκαλίτσα) Ακόμα καλύτερα, κύριε, ακόμα καλύτερα! Μπορούμε να γίνουμε εμείς το καινούργιο σας έργο. [...] *(Πλησιάζοντας τον θιασάρχη, χαμογελαστή και πειστική)* Πιστέψτε με, εμείς οι έξι είμαστε πολύ ενδιαφέροντα πρόσωπα, αν και εκτοπισμένα – άστεγα.

ΠΑΤΕΡΑΣ

(Την παραμερίζει) Εκτοπισμένα... μάλιστα! *(Αμέσως, στον θιασάρχη)* Υπό την εξής έννοια: ο συγγραφέας που άρχισε να μας δημιουργεί ανακάλυψε στη συνέχεια ότι δεν ήθελε ή, ίσως, δεν μπορούσε να μας δώσει μια ολοκληρωμένη υπόσταση για να μπούμε στον κόσμο της Τέχνης. Κι αυτό είναι εγκληματικό, κύριε, γιατί όποιος έχει την τύχη να γεννηθεί ζωντανό θεατρικό πρόσωπο μπορεί να περιγελάει ακόμα και το θάνατο. Ο θεατρικός ήρωας δεν πεθαίνει. Ο συγγραφέας, ο δημιουργός πεθαίνει, αλλά το δημιούργημα του δεν πεθαίνει. Άλλωστε, για να ζήσει αιώνια ο θεατρικός ήρωας δεν χρειάζεται ούτε εξαιρετικά προσόντα ούτε ικανότητες θαυματοποιού. Ποιος ήταν ο Σάντσο Πάντσα; Ποιος ήταν ο Μακμπέθ; Κι όμως, ζουν αιώνια γιατί, σαν ζωντανοί σπόροι, είχαν την τύχη να βρεθούν μέσα σε γόνιμη μήτρα, στη φαντασία, που τους έδρεψε, τους μορφοποίησε και τους χάρισε αιώνια ζωή!

ΘΙΑΣΑΡΧΗΣ

Καλά όλ' αυτά. Όμως εδώ μέσα τι δουλειά έχετε;

ΠΑΤΕΡΑΣ

Θέλουμε να ζήσουμε, κύριε!

ΘΙΑΣΑΡΧΗΣ

(Ειρωνικά) Αιώνια;

ΠΑΤΕΡΑΣ

Όχι. Έστω και για μια στιγμή. Μέσα σ' εσάς και σ' αυτούς. [...]

ΤΡΙΤΗ ΠΡΑΞΗ

[...] ΘΙΑΣΑΡΧΗΣ

(Πετάγεται όρθιος σαν να του ήρθε ξαφνικά ιδέα και στέκεται ακριβώς μπροστά στον Πατέρα) Εγώ ένα δέλω να μάθω: από πότε ένα θεατρικό πρόσωπο βγαίνει από το ρόλο του και αρχίζει να τον αναλύει και να τον ερμηνεύει με φλυαρίες, όπως κάνετε εσείς τώρα! Αυτό δεν το έχω ξαναδεί!

ΠΑΤΕΡΑΣ

Δεν το έχετε ξαναδεί, γιατί συνήθως ο συγγραφέας κρατάει για τον εαυτό του τις δημιουργικές διεργασίες του. Όταν τα θεατρικά πρόσωπα είναι ζωντανά, πραγματικά ζωντανά μπρος στο δημιουργό τους, το μόνο που έχει να κάνει αυτός είναι ν' αντιγράψει τις λέξεις και τις κινήσεις που αυτά του προτείνουν. Και πρέπει να τα θέλει όπως αυτά επιθυμούν να είναι: αλίμονο αν δεν το κάνει αυτό! Όταν ένα θεατρικό πρόσωπο γεννιέται, αποκτά μια τέτοια αυτοτέλεια, ακόμα και απέναντι στο συγγραφέα, ώστε όλοι το φαντάζονται σε διάφορες καταστάσεις που ο συγγραφέας δεν είχε καν διανοηθεί να το εμπλέξει: έτσι το θεατρικό πρόσωπο αποκτά σημασία που, ενδεχομένως, ο συγγραφέας δεν είχε φανταστεί να του δώσει.

Λουίτζι Πιραντέλλο (Luigi Pirandello) (1867-1936)

Ο Λουίτζι Πιραντέλλο, πεζογράφος και ίσως ο σημαντικότερος σύγχρονος ιταλός θεατρικός συγγραφέας, γεννήθηκε στο Αγκριτζέντο της Σικελίας, τον αρχαίο Ακράγαντα. Ο ίδιος, μάλιστα, ισχυριζόταν ότι είναι ελληνικής καταγωγής και ότι το επίθετό του είναι παραφθορά του ελληνικού Πυράγγελος. Σπούδασε νομικά, φιλολογία και γλωσσολογία στα πανεπιστήμια του Παλέρμο, της Ρώμης και της Βόννης και δίδαξε ως καθηγητής ιταλικής φιλολογίας στο ανώτατο ινστιτούτο της ιταλικής πρωτεύουσας. Στη Ρώμη ο Πιραντέλλο συνεργάστηκε με λογοτεχνικά περιοδικά, δημοσιεύοντας ποιήματα και πεζογραφήματά του. Η πρώτη του ποιητική συλλογή εκδόθηκε το 1899. Η οικονομική καταστροφή του πατέρα του όμως, το 1903, τον ανάγκασε να αποδυθεί σε σκληρό αγώνα επιβίωσης ο οποίος τον έφερε στα πρόθυρα της αυτοκτονίας. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα έγραψε το κυριότερο μυθιστόρημά του, *Ο μακαρίτης Ματία Πασκάλ* (1904), που η απήχησή του τον επέβαλε σαν πεζογράφο. Ακολούθησαν τα έργα *Οι γέροι και οι νέοι* (1909), *Τερτσέτι* (1912), *Η τράπουλα* (1915) κ.ά. Εκείνο όμως που έμελλε να τον κάνει διάσημο σε όλο τον κόσμο ήταν το θεατρικό του έργο, το πρώτο μέρος του οποίου συνέθεσε και πάλι σε μια οδυνηρή εποχή γι' αυτόν, εξαιτίας του θανάτου της μητέρας του και της διανοητικής αρρώστιας της γυναίκας του. Τα κυριότερα θεατρικά έργα του, με τα οποία αποκρυσταλλώθηκε το ύφος γνωστό ως «πιραντελλισμός», είναι: *Έτσι είναι (αν έτσι νομίζετε)* (1917), *Η ηδονή της τιμότητας* (1917), *Όλα σε καλό* (1920), *Εξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα* (1921), *Να ντύσουμε τους γυμνούς* (1922), *Απόψε αυτοσχεδιάζουμε* (1922) κ.ά. Το 1934 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του. Πέθανε στη Ρώμη, το 1936.

Πηγή: βιβλιονet

Thomas Rowlandson (αχρονολόγητο). *Το κοινό στο θέατρο Drury Lane*
(An Audience at Drury Lane Theatre). Πηγή: Yale Center for British Art

- Πριν από την ανάγνωση του κειμένου, συζητήστε για τον τίτλο του θεατρικού έργου. Πώς σας κάνει να αισθάνεστε; Τι σας κάνει να περιμένετε;
- Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΕΞΙ ΠΡΟΣΩΠΑ ΖΗΤΟΥΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ_ΛΟΥΙΤΖΙ ΠΙΡΑΝΤΕΛΛΟ_ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ] και παρακολουθήστε αποσπάσματα από τη ραδιοφωνική απόδοση του έργου στο Γ΄ Πρόγραμμα της ΕΡΤ (1977) σε ραδιοσκηνοθεσία Στέφανου Ληναίου και μετάφραση Αλέξη Σολωμού.
- Ανάγνωση θεατρικού έργου – ραδιοφωνική παράσταση – διά ζώσης θεατρική παράσταση – κινηματογραφική απόδοση: ποια είναι τα πλεονεκτήματα καθεμιάς; Ποια προτιμάτε και γιατί; Χωριστείτε σε 4 ομάδες και κάντε έναν αγώνα λόγων.

Διαβάστε το κείμενο και, χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες, ασχοληθείτε με τις ακόλουθες δραστηριότητες.

Ο θεατρικός ήρωας

1. Γιατί τα «έξι πρόσωπα ζητούν συγγραφέα»;
2.
  - α) Ποια χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού ήρωα παρουσιάζουν ο Πατέρας και Η Κόρη στον θιασάρχη για να τον πείσουν να τους επιτρέψει να υπάρξουν θεατρικά;
  - β) Ποια σχέση του συγγραφέα με τους ήρωες των έργων του διαγράφεται στα αποσπάσματα; **Βλ. και ΨΜΑ.**
3.
  - α) Οι εκτενείς λόγοι του Πατέρα στην Πρώτη και την Τρίτη Πράξη θα μπορούσαν να θεωρηθούν θεατρικοί μονόλογοι. Υπό την έννοια αυτή, πώς φαντάζεστε ότι ο ηθοποιός που θα υποδυθεί τον Πατέρα πρέπει να απευθύνεται στο κοινό αξιοποιώντας παραγωγιστικά στοιχεία;¹² Παρουσιάστε τις προτάσεις σας στην ολομέλεια αποδίδοντας τα κείμενα.
  - β) Εντοπίστε στα αποσπάσματα τις θεατρικές οδηγίες. Συγκεντρώστε τις και συζητήστε για τη λειτουργία τους στο κείμενο.
4.
  - α) Φέρτε πίσω τον συγγραφέα: Τι θα γινόταν αν ο αρχικός συγγραφέας μετανοούσε και ζητούσε να «αναλάβει» τα πρόσωπα; Γίνετε σεναριογράφοι και γράψτε το σενάριο.
  - β) Ανεβάστε την παράσταση: δώστε τη δική σας συνέχεια στο απόσπασμα, ολοκληρώστε το έργο, υποδυθείτε τους ρόλους, υιοθετήστε τη δική σας σκηνοθεσία, σκηνογραφία και ενδυματολογία, συμφωνώντας ή διαφωνώντας με τις οδηγίες του Λ. Πιραντέλλο. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Μπούρας

¹² παραγωγιστικά ή εξωγλωσσικά στοιχεία: «όλα τα κωδικοποιημένα συστήματα τα οποία συνοδεύουν την εκφώνηση. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται η προσωδία (επιτονισμός, ρυθμός, παύσεις κλπ.), οι κινήσεις του προσώπου και των χεριών, η θέση και η κατεύθυνση του σώματος κλπ. Στην πραγματικότητα, ο ομιλητής επιστρατεύει για την πληρέστερη οργάνωση του λόγου του κάθε εκφραστικό μέσο που έχει στην διάθεσή του, οργανώνει τον χώρο με τα χέρια του, στρέφει το σώμα και το βλέμμα του στους συνομιλητές του, αλλάζει τον τόνο και τον ρυθμό της ομιλίας του». (Πηγή: Komvos.edu).

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Γιάννης Ρίτσος, Καπνισμένο Τσουκάλι (απόσπασμα)

Και να, αδελφέ μου, που μάδαμε να κουβεντιάζουμε
ήσυχα-ήσυχα κι απλά.
Καταλαβαινόμαστε τώρα – δε χρειάζονται περισσότερα.
Κι αύριο λέω θα γίνουμε ακόμα πιο απλοί
θα βρούμε αυτά τα λόγια που παίρνουν το ίδιο βάρος σ' όλες τις
καρδιές, σ' όλα τα χείλη
έτσι να λέμε πια τα σύκα: σύκα και τη σκάφη: σκάφη,
κ' έτσι που να χαμογελάνε οι άλλοι και να λένε: «τέτοια ποιήματα
σου φτιάχνουμε εκατό την ώρα». Αυτό δέλουμε και μεις.

Γιατί εμείς δεν τραγουδάμε για να ξεχωρίσουμε, αδελφέ μου, απ'
τον κόσμο
εμείς τραγουδάμε για να σμίξουμε τον κόσμο.

... έχεις ακόμη να κλάψεις πολύ
ώσπου να μάθεις τον κόσμο να γελάει.

Robert Barnes (1840-1895).
[Κορίτσι που γράφει](#)
(*Girl writing*) (αχρονολόγητο).
Πηγή: Yale Center
for British Art, Paul Mellon
Collection

Γιάννης Ρίτσος

(1909-1990)

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε στη Μονεμβασιά Λακωνίας, γιος του μεγαλοκτηματία Ελευθέριου Ρίτσου και της Ελευθερίας το γένος Βουζουναρά. Είχε τρία αδέρφια. Το 1924 δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα στη *Διάπλαση των Παιδών* με το ψευδώνυμο Ιδανικόν Όραμα. Το 1925 ολοκλήρωσε και τις γυμνασιακές του σπουδές στο Γύθειο και έφυγε με την αδερφή του Λούλα για την Αθήνα. Είχε προηγηθεί η οικονομική καταστροφή του πατέρα του και έτσι ο Ρίτσος εργάστηκε στην Αθήνα, αρχικά ως δακτυλογράφος και στη συνέχεια ως αντιγραφείας στην Εθνική Τράπεζα. Το 1926 αρρώστησε από φυματίωση και γράφτηκε στη Νομική Σχολή της Αθήνας, χωρίς να μπορέσει ποτέ να φοιτήσει. Υπήρξε βοηθός βιβλιοθηκάρου και γραφέας στο Δικηγορικό Σύλλογο της Αθήνας. Νοσηλεύτηκε κατά διαστήματα σε κλινικές και σανατόρια λόγω της ασθένειάς του, ενώ στο σανατόριο «Σωτηρία» γνωρίστηκε με τη Μαρία Πολυδούρη και με μαρξιστές και διανοούμενους της εποχής του. Το 1931 ανέλαβε τη διεύθυνση του καλλιτεχνικού τμήματος της Εργατικής Λέσχης. Το 1933 συνεργάστηκε με το περιοδικό της Αριστεράς *Πρωτοπόροι* και δούλεψε στο εμπορικό θέατρο για τέσσερα χρόνια. Στο χώρο της δημοσιογραφίας εμφανίστηκε επίσης στις στήλες του *Ριζοσπάστη* -όπου δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή *Τρακτέρ* με το ψευδώνυμο Ι. Σοστήρ- και των *Ελεύθερων Γραμμάτων* (1945). Το 1934 προσλήφθηκε ως επιμελητής εκδόσεων του οίκου Γκοβόστη και γράφτηκε στο Κ.Κ.Ε. Τον επόμενο χρόνο προσλήφθηκε στο Βασιλικό Θέατρο και το 1940 στη Λυρική Σκηνή. Κατά τη διάρκεια του ελληνογερμανικού πολέμου και της κατοχής ο Ρίτσος, αν και κατάκοιτος, συμμετείχε στη δραστηριότητα του μορφωτικού τμήματος του ΕΑΜ. Το 1948 εξορίστηκε λόγω της αριστερής δράσης του στο Κοντοπούλι της Λήμνου, τον επόμενο χρόνο στη Μακρόνησο, το 1950-1951 στον Άη Στράτη. Το 1952 επέστρεψε στην Αθήνα και πολιτεύτηκε στην ΕΔΑ. Το 1954 παντρεύτηκε την παιδιάτρο Φηλίτσα Γεωργιάδου από τη Σάμο, με την οποία απέκτησε μια κόρη, την Έρη. Το 1956 ταξίδεψε στη Σοβιετική Ένωση ως μέλος αντιπροσωπείας διανοουμένων και δημοσιογράφων, το 1959 και το 1962 επισκέφτηκε τη Ρουμανία, κατόπιν πήγε στην Τσεχία και τη Σλοβακία, όπου ολοκλήρωσε την Ανθολογία Τσέχων και Σλοβάκων ποιητών, στην Ουγγαρία και στη Λ. Δ. της Γερμανίας. Το 1964 συμμετείχε στις βουλευτικές εκλογές με την ΕΔΑ. Μετά το πραξικόπημα του 1967 εξορίστηκε στη Γυάρο και τη Λέρο, το 1968 στη Σάμο. Το 1970 επέστρεψε στην Αθήνα, μετά όμως από άρνησή του να συμβιβαστεί με το καθεστώς του Παπαδόπουλου εξορίστηκε εκ νέου στη Σάμο. Το 1973 συμμετείχε στα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Μετά την πτώση της δικτατορίας και τη μεταπολίτευση έζησε κυρίως στην Αθήνα και τιμήθηκε για το έργο του από την Ελλάδα και άλλες χώρες του κόσμου (Μέγα Διεθνές Βραβείο Ποίησης της Biennale του Knokk - le - zont στο Βέλγιο (1972), Διεθνές Βραβείο Δημητρώφ στη Σόφια (1975), Μέγα Γαλλικό Βραβείο Ποίησης Alfred de Vigny, βραβείο Λένιν (1977), Διεθνές Βραβείο του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης (1979), βραβείο Ποιητή Διεθνούς Ειρήνης του ΟΗΕ, Χρυσό Μετάλλιο του Δήμου Αθηναίων (1987), Μετάλλιο Ειρήνης Γρηγόρη Λαμπράκη (1989), Μεγάλος Αστέρας της Φιλίας των Λαών (Γ. Λ. Δ.), μετάλλιο Ζολιό - Κιουρί (1990) κ.ά.). Το 1986 προτάθηκε για το βραβείο Νόμπελ. Υπήρξε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών (1937) και της Ακαδημίας Λογοτεχνών και Επιστημών Mainz της Ο. Δ. Γ. και ανακηρύχτηκε επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης (1975), Μπίρμιγχαμ (1978), Karl Marx της Λειψίας (1984), της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας (1987). Πέθανε το 1990 και ενταφιάστηκε στη γενέτειρά του. Θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου στάθηκε η στράτευσή της στην υπηρεσία του ανθρωπισμού, της αγάπης και της ελληνικότητας. Κατά τη διάρκεια της εξηντάχρονης πνευματικής πορείας του ο Ρίτσος πέρασε γρήγορα από το χώρο του νεορομαντισμού-νεοσυμβολισμού του μεσοπολέμου στην πολιτικά στρατευμένη υπέρ του κομμουνισμού τέχνη, στα πλαίσια της οποίας διαμόρφωσε μια γνήσια λυρική γραφή και πρόβαλε την κοσμοθεωρία του, παραμένοντας σ' όλη τη ζωή του ένας εξαιρετικά ευαίσθητος δέκτης των συνεπειών των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων τόσο στην Ελλάδα, όσο και σ' όλο τον κόσμο. [...]

Πηγή: Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών, Ε.ΚΕ.ΒΙ. στο: [biblionet](http://biblionet.gr)

► Μπορείτε να δείτε το αφιέρωμα της ΕΡΤ στη ζωή και το έργο του Γ. Ρίτσου. Εκπομπή ΛΟΓΟ-ΤΕΧΝΙΑ: «Γιάννης Ρίτσος».

Σκηνοθεσία-Σενάριο: Ηρώ Σγουράκη. Παραγωγή: Γιάννης Σγουράκης. ΕΡΤ (2009)

► Στρατευμένη τέχνη

Με τον όρο «στρατευμένη λογοτεχνία» ή το γενικότερο «στρατευμένη τέχνη» χαρακτηρίζουμε συνήθως τα έργα που έχουν ολοφάνερα στρατευθεί στην υπηρεσία ενός συγκεκριμένου στόχου, πολιτικού ή κομματικού. [...]

Όπως έχει αποδείξει η ιστορία, κάθε φορά που ένας δημιουργός θέτει τον εαυτό του και το έργο του στην υπηρεσία στόχων εντελώς ξένων προς την τέχνη και την ουσία της, το αποτέλεσμα είναι κατώτερο των προσδοκιών, τόσο των δικών του όσο και του κοινού· το έργο πολύ συχνά χαρακτηρίζεται μέτριο ή και αποτυχημένο. Η εξήγηση είναι απλή: ο δημιουργός αυτός χάνει ουσιαστικά την ελευθερία του, που είναι μία από τις πιο βασικές προϋποθέσεις για να μπορέσει να υπάρξει τέχνη· κι αυτό, διότι η στράτευσή του, είτε είναι εθελούσια είτε αναγκαστική, του επιβάλλει περιορισμούς και δεσμεύσεις που κυριολεκτικά αναιρούν και ακυρώνουν όχι μόνο την έμπνευσή του αλλά και την όλη καλλιτεχνική του προσπάθεια. [...] διευρύνοντας κάπως την έννοια της στρατευμένης λογοτεχνίας, είμαστε αναγκασμένοι να παραδεχθούμε ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει έργο που να μην είναι στρατευμένο. Κάθε συγγραφέας έχει ορισμένες ιδέες για τους ανθρώπους και τον κόσμο, τις οποίες συνειδητά ή ασυνείδητα προβάλλει μέσα από το έργο του· είναι κάτι που δεν μπορεί να το αποφύγει: κάθε σημαντικό λογοτεχνικό έργο μάς δίνει μια νέα άποψη για τον κόσμο γύρω μας και αυτό δεν μπορεί με κανένα τρόπο να θεωρηθεί αρνητικό στοιχείο. [...] Η διαφορά είναι ότι στην πρώτη περίπτωση ο συγγραφέας υποτάσσει την τέχνη στις ιδέες και αφήνεται να καθοδηγηθεί από αυτές, με αποτέλεσμα να προδίδει το βασικό στόχο του έργου τέχνης, που είναι πάντοτε αισθητικής, καλλιτεχνικής φύσεως. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, οι ιδέες οι οποίες περνούν μέσα από το έργο δεν είναι ο πρώτιστος στόχος και πολλές φορές δεν τις έχει συνειδητοποιήσει πραγματικά ούτε ο ίδιος ο δημιουργός. Το έργο, επομένως, λειτουργεί πρώτα ως καλλιτεχνικό προϊόν, δηλαδή ως έργο τέχνης, και έπειτα ως φορέας ιδεών, τις οποίες μάλιστα θα πρέπει ίσως να ψάξουμε για να τις εντοπίσουμε. [...]

Πηγή: Παρίσης, Ι. - Παρίσης, Ν., κ.κ.: [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Σ](#)

1. Ποια είναι η «αποστολή» της λογοτεχνίας σύμφωνα με το ποίημα; Δες και το απόσπασμα του ντοκιμαντέρ [Γιάννης Ρίτσος-Ποίηση και Εικόνα](#) (σκηνοθεσία Πέτρος Παναμάς, παραγωγή ΕΤ-1, 1988) (09:10- 11:01) αναζητώντας, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ_ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ].
2. Ο Γιάννης Ρίτσος γράφει, σε μεγάλο μέρος του έργου του, στρατευμένη ποίηση, πιστός στις αριστερές του πεποιθήσεις για τις οποίες υπέστη διώξεις και εξορίες. Μάλιστα, όταν έγραψε το *Καπνισμένο Τσουκάλι* το 1948-49, ήταν εξόριστος στη Λήμνο. Αφού διαβάσεις το βιογραφικό σημείωμα του ποιητή και το λήμμα *Στρατευμένη Τέχνη*, να διακρίνεις σε τι δηλώνει ότι έχει στρατευτεί ο ποιητής στο συγκεκριμένο απόσπασμα.
3. **α)** Ποιο ρηματικό πρόσωπο κυριαρχεί στο ποίημα; Πιστεύεις ότι αυτό συνδέεται με την άποψη του Γ. Ρίτσου για τον ρόλο της ποίησης και αν ναι, πώς;
β) Εντόπισε την προσφώνηση που επαναλαμβάνεται στο ποίημα. Ποια σχέση δημιουργεί ανάμεσα στον ποιητή και τον αναγνώστη;
4. Έχει, κατά τη γνώμη σας, αποστολή η λογοτεχνία; Αν ναι, ποια είναι αυτή; Αν όχι, γιατί υπάρχει; Χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες, γράψτε σύντομα ποιήματα σε ελεύθερο στίχο με αυτό το θέμα.

Theodor Kaufmann (1867). [Προς την Ελευθερία](#) (*On to Liberty*).
Πηγή: The Met Museum

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

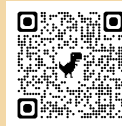
1. Οι δρόμοι της διακειμενικότητας δεν έχουν τέλος. Δες ένα ενδιαφέρον παράδειγμα διακειμενικής σχέσης της σύγχρονης πεζογραφίας με το δημοτικό τραγούδι στο **ΨΜΑ Σκαργιώτης** και κάνε τις δραστηριότητες.
2. Εκτός από τη διακειμενικότητα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει στη λογοτεχνική σύνθεση και η διακαλλιτεχνικότητα, δηλαδή η συγγένεια ανάμεσα σε διαφορετικών ειδών τέχνες. Θεωρείς ότι η έμπνευση του Οδ. Ελύτη στο Κείμενο 3, πέρα από τη βιωμένη πραγματικότητα και τη διακειμενικότητα, μπορεί να θεωρηθεί και διακαλλιτεχνική; Λάβε υπόψη σου:
  - α) την εξομολόγηση του Γιώργου Θεοτοκά για τις πηγές της έμπνευσης του μυθιστορηματός του *Αργώ* (βλ. **ΨΜΑ**) και
  - β) το ακόλουθο σκίτσο με τη λεζάντα του:

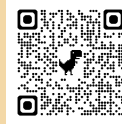
Το παρατιθέμενο σκίτσο (1817;) δημιουργήθηκε, [...] από τον άγγλο ρομαντικό ποιητή, εμπνευστή του Άγγελου Σικελιανού, John Keats (1795-1821), στη διάρκεια προετοιμασίας του διάσημου 50στικου ποιήματός του «Ωδή σε μια ελληνική υδρία» (1819) [...]. Πρόκειται για μία από τις χαρακτηριστικότερες στιγμές δια-καλλιτεχνικού διαλόγου ζωγραφικής και λογοτεχνίας του 19ου αιώνα. [...].

Πηγή: [Σελιδοδείκτες](#)

3. Ο Οδ. Ελύτης και ο Γ. Ρίτσος είναι δυο από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της λογοτεχνικής γενιάς του 1930. Συμβουλευτείτε το λήμμα της συστάδας που αναφέρεται στην ποίηση της *Γενιάς του 1930*, αναζητήστε ποιήματα και άλλων εκπροσώπων της γενιάς αυτής και ανιχνεύστε βασικά χαρακτηριστικά της στα ποιήματα των Οδ. Ελύτη και Γ. Ρίτσου καθώς και σε αυτά που θα εντοπίσετε.
4. Από τι είναι φτιαγμένοι οι λογοτεχνικοί ήρωες; Γιατί κάποτε οι συγγραφείς τούς βαριούνται και τους αρνούνται; Πώς τους εμπνέονται και πώς τους δημιουργούν; Βρες κοινά σημεία ανάμεσα στο Κείμενο 4 και στην εξομολόγηση του Γ. Θεοτοκά για τους ήρωες του μυθιστορηματός του *Αργώ* (βλ. παραπάνω, **ΨΜΑ Εξομολογήσεις λογοτεχνών**).
5. Παρουσιάστε σύντομα στην ολομέλεια α) έναν ήρωα που σας ελκύει, από τη λογοτεχνία, τη μυθολογία ή τον κινηματογράφο, και β) έναν χαρακτήρα από τη ζωή σας, που δεν συμπαθείτε. Συνθέστε μια σκηνή που να περιλαμβάνει αυτούς τους χαρακτήρες.

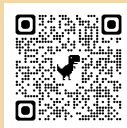

Σκαργιώτης

Εξομολογήσεις
λογοτεχνών

6. Πολλαπλασιάστε τους συνομιλητές: αξιοποιώντας τα Κείμενα 1, 3 και 5 που μελετήσατε, υποδυθείτε τους Άγγ. Σικελιανό, Οδ. Ελύτη και Γ. Ρίτσο, συγκεντρώστε τους σε ένα λογοτεχνικό καφενείο και και βάλτε τους να συζητήσουν για τη λογοτεχνική δημιουργία και τον ρόλο της με αφορμή την επιστολή που υποτίθεται ότι τους στέλνει ο Γιώργος Σεφέρης μέσα στη δίνη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου (βλ. σ. 89, **ΨΜΑ Εξομολογήσεις λογοτεχνών**). Συνθέστε μια σκηνή που να περιλαμβάνει αυτούς τους χαρακτήρες.
7. Καλείτε την Αλ. Λουκίδου στο σχολείο σας για να συζητήσετε μαζί της για την ποιητική σύνθεση στο 21ο αιώνα. Φτιάξτε ομαδοσυνεργατικά τη λίστα των ερωτήσεων που θα θέλατε να της υποβάλετε.
8. Επισκεφθείτε το σκίτσο του Αρκά για την Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου (23.4.2023) στην αρχή της συστάδας. Ποιες σκέψεις σας δημιουργεί για τον ρόλο της λογοτεχνίας στην εποχή μας και τη σχέση της με τις άλλες τέχνες;
9. Διοργανώστε μια διαδικτυακή έρευνα στο σχολείο σας. Αξιοποιώντας ένα ψηφιακό ερωτηματολόγιο συλλέξτε στοιχεία για το αν διαβάζουν λογοτεχνία οι μαθητές/μαθήτριες, πόσο χρόνο αφιερώνουν σε αυτό, και τι ρόλο διαδραματίζει η λογοτεχνία στη ζωή τους.
10. Στη συστάδα που μελετήσατε, κεντρικό θέμα ήταν η λογοτεχνική σύνθεση και η σημασιοδότησή της. Ήλθατε σε επαφή με διάφορους παράγοντες του σύνθετου λογοτεχνικού φαινομένου: την έμπνευση, τη λογοτεχνική πράξη, τον ρόλο του λογοτεχνικού ήρωα, τη λειτουργία της λογοτεχνίας. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η υλική διάσταση της λογοτεχνικής συγγραφής (βλ. και **ΨΜΑ**). Ποιον από τους παραπάνω παράγοντες θεωρείτε σημαντικότερο για τη δημιουργία του λογοτεχνικού έργου και γιατί;
11. **α)** Ο ρόλος της λογοτεχνίας σήμερα: Κάντε μια έρευνα αναζητώντας λογοτέχνες που βραβεύτηκαν με βραβείο Νόμπελ. Φτιάξτε έναν εννοιολογικό χάρτη με το σκεπτικό των αποφάσεων βράβευσής τους. Μας δείχνουν αυτοί οι λόγοι τον ρόλο που η κοινωνία προσδοκά να διαδραματίσει σήμερα η λογοτεχνία ή μήπως όχι;
- β)** Κάντε μια έρευνα για τη στρατευμένη τέχνη. Εντοπίστε περιπτώσεις στρατευμένων δημιουργών και παρουσιάστε τες στην ολομέλεια. Κατόπιν, χωρισμένοι/χωρισμένες σε δύο ομάδες, κάντε έναν αγώνα λόγων με θέμα: «Υπέρ ή κατά της στρατευμένης τέχνης;».

Συγγραφή: η υλική διάσταση

Υστερόγραφο

Ο συγγραφέας ως αναγνώστης

Ο συγγραφέας ως αναγνώστης είναι ένας ιδιότυπος αναγνώστης. Ο ακριβέστερος προσδιορισμός αυτής της ιδιοτυπίας μπορεί, πιστεύω, να αποδοθεί με τη λέξη ιδιοτέλεια. Ο συγγραφέας (μιλώ κυρίως για τον άνθρωπο που γράφει λογοτεχνικά έργα) είναι ένας ιδιοτελής αναγνώστης, γιατί όταν διαβάζει (όταν διαβάζει κυρίως λογοτεχνικά έργα), εκείνο που καθοδηγεί και διακρίνει την αναγνωστική προσοχή του είναι περισσότερο η επιθυμία του να ανακαλύψει στα έργα των ομοτέχνων του στοιχεία που θα τον βοηθήσουν να συνθέσει το δικό του έργο. Αναφέρομαι, βέβαια, στην λειτουργία της επίδρασης [...]. Η επίδραση είναι η κινητήρια δύναμη της λογοτεχνίας. Το λεγόμενο ότι η λογοτεχνία βγαίνει σε μεγαλύτερο βαθμό μέσα από τη λογοτεχνία παρά μέσα από τη ζωή είναι αληθινό, γιατί τις περισσότερες από τις θρεπτικές της ουσίες η λογοτεχνία τις παίρνει από την ίδια τη λογοτεχνία και γιατί και η λογοτεχνία και η ανάγνωση της λογοτεχνίας είναι ζωή.

Πηγή: Βαγενάς, 2011: 237-238

Πατρίκιος, Τίτος [2012].
Σε βρίσκει η ποίηση. VIII. Αθήνα: Κίχλη, σ. 21-22.

Καβάφης, Κ.Π. [1914] (2015). «Ζωγραφισμένα». *Τα Ποιήματα*.
Δημοσιευμένα: Αναγνωρισμένα και Αποκηρυγμένα,
Αδημοσίευτα: Ολοκληρωμένα και Ανολοκλήρωτα,
Παράρτημα: Λογοτεχνικά Πεζά-Μεταφράσεις-Σημειώματα.
Επιμέλεια Έκδοσης με Εισαγωγή, Χρονολόγιο, Σχόλια,
Παράρτημα πρόσθετων κειμένων και Βιβλιογραφία
Δημήτρης Δημηρούλης. Αθήνα: Gutenberg, σ. 255.

Χαραλαμπίδης, Κυριάκος [1982] (?1997). «Ο θυμωμένος ήλιος».
Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Αθήνα: Άγρα, σ. 63-64.

Σαμαράκης, Αντώνης [1954] (x.x.). «Ξανθός Ιππότης».
Ζητείται ελπίς. Διηγήματα. 21η έκδοση.
Αθήνα: Εκδόσεις Γ.Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε., σ. 7-13.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Κειμενικές διαδρομές:
από την έμπνευση στη σύνθεση
και στη λειτουργία της λογοτεχνίας»

δελτίο

εξόδου

Λ .....
Ο .....
Γ .....
Ο .....
Τ .....
Ε .....
Χ .....
Ν .....
Ι .....
Α .....

Δουλέψτε ομαδικά
και συμπληρώστε
την ακροστιχίδα
με λέξεις που συναντήσατε
στους «δρόμους» της λογοτεχνίας
από την έμπνευση έως τη λειτουργία της

Αναστοχασμός
«Κειμενικές διαδρομές:
από την έμπνευση στη σύνθεση
και στη λειτουργία της λογοτεχνίας»

Jean-Baptiste-Camille Corot (περ. 1870).

Ανάγνωση που διακόπηκε
(*Interrupted Reading*).

Πηγή: The Art Institute of Chicago

Εδώ είναι ένα κομμάτι σάρκας, αναγνώστη,
για φέτα είναι ψυχής.

Πέρα απαλά,
παρακαλώ σε, από σελίδα σε σελίδα,
από τη μια στροφή στην άλλη
των ποιημάτων.

Πρόσεχε
μην τα πονέσεις.

Ανέστης Ευαγγέλου, «Στον αναγνώστη»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Τα κείμενα, τα μουσικά και τα ζωγραφικά έργα που ακολουθούν, εστιάζουν στο θέμα της πρόσληψης και της διάχυσης της λογοτεχνίας. Ασχολούνται με τον κρίσιμο ρόλο του αναγνώστη στη λογοτεχνική σύνθεση και την κυριαρχική παρουσία του στις προσδοκίες του λογοτέχνη. Προβληματίζονται για τον ρόλο των «αναγκαίων ενδιάμεσων», του κριτικού και του μεταφραστή, στην προβολή και στη σύνδεση της λογοτεχνίας με το αναγνωστικό κοινό. Εγείρουν ερωτήματα για τα όρια της κριτικής και την ιδιαιτερότητα της μετάφρασης σε σχέση με το πρωτότυπο έργο. Προσεγγίζουν τον ρόλο του βιβλίου, έντυπου και ηλεκτρονικού, στη ζωή μας, και τους μαγικούς δρόμους που ανοίγει ο χώρος της βιβλιοθήκης. Έτσι, το Γ΄ τεύχος τελειώνει όπως ξεκίνησε με τον πίνακα ζωγραφικής της Λυδίας Μάγου: ως αναζήτηση βιβλίων σε μια βιβλιοθήκη, ως αναζήτηση του εαυτού μας και του κόσμου στο πλαίσιο της φιλιαναγνωστικής περιπέτειας.

Τα κείμενα της συστάδας

Ντιούδης, Σιδέρης [2023]. «Απόδραση». Μικροαφήγηση.
Αναγνωστάκης, Μανόλης [1970] (2000). «Κριτική». Ποίημα.
Κοστολάνι, Ντέτζο [1933] (1993). *Ο κλεπτομανής μεταφραστής*
(Α. Σιδέρη, Μτφρ.) (αποσπάσματα). Διήγημα.
Παλαμάς, Κωστής [1912] (2019). «Τα βιβλία». Ποίημα.

Λέξεις – κλειδιά

αναγνώστης, βιβλίο, βιβλιοθήκη, βιβλιοφιλία, Γενιά του 1880 - Ποίηση, ειρωνεία, κριτική, λογοτεχνία, μετάφραση, μέτρο, μικροαφήγηση, ομοιοκαταληξία, φιλιαναγνωσία

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εκτιμάς τον ρόλο του αναγνώστη στη σύνθεση και διάχυση του λογοτεχνικού έργου, καθώς και τη σχέση του με τον λογοτέχνη
- αντιλαμβάνεσαι τον ρόλο του κριτικού και του μεταφραστή στην αναγνωσιμότητα και την προβολή του λογοτεχνικού έργου
- προβληματίζεσαι στο θέμα του ρόλου του βιβλίου λογοτεχνίας στον σύγχρονο κόσμο
- προσεγγίζεις τον ρόλο και την προσφορά της βιβλιοθήκης
- διακρίνεις τη λειτουργία της μικροαφήγησης
- εντοπίζεις τη λειτουργία της ειρωνείας, της ομοιοκαταληξίας, καθώς και διάφορων εκφραστικών επιλογών
- διαλέγεσαι με τα κείμενα και τους/τις συναναγνώστες/συναναγνώστριες στο πλαίσιο της σχολικής τάξης
- αξιοποιείς μέσα και τρόπους άλλων τεχνών στην προσέγγιση και κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων
- ερμηνεύεις και να κρίνεις, προφορικά ή/και γραπτά, τα λογοτεχνικά έργα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Paperback writer

1. Αναζήτησε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [THE BEATLES_PAPERBACK WRITER] και άκου το τραγούδι των Beatles «Ευπώλητος Συγγραφέας» («Paperback Writer»)¹ ή διάβασε τους στίχους του (βλ. ΨΜΑ). Πρόκειται για μια «επιστολή» ενός επίδοξου συγγραφέα χαρτόδετων βιβλίων, δηλαδή βιβλίων ευρείας κυκλοφορίας, στον ενδεχόμενο εκδότη του. Πόσες αλλαγές προτίθεται να κάνει ο συγγραφέας προκειμένου να δεχτεί ο εκδότης το κείμενό του, να βιοποριστεί ο ίδιος και συνακόλουθα το έργο του να βρει αναγνώστες;

Εναλλακτική δραστηριότητα

2. Αναζήτησε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΤΟ ΔΟΛΩΜΑ] και δες το απόσπασμα από την ελληνική ταινία *Το δόλωμα* του 1964,² όπου ο σεναριογράφος ειρωνεύεται τη μοντέρνα ποίηση, έναν χρόνο μετά την απονομή του Νόμπελ Λογοτεχνίας στον Γιώργο Σεφέρη. Ποια είναι η στάση και η άποψη των δύο ακαλλιέργητων λογοτεχνικά αναγνώστων της μοντέρνας ποίησης στο απόσπασμα του έργου; Γιατί την ειρωνεύονται; Τι πιστεύετε ότι θέλει να δείξει ο σεναριογράφος; Έχει αλλάξει η σχέση του αναγνώστη με τη μοντέρνα ποίηση έκτοτε; Αν ναι, γιατί; Βλ. και ΨΜΑ.

3. Παρατηρήστε τον πίνακα ζωγραφικής και το μότο στην αρχή της συστάδας (σ. 94). Με ποιους τρόπους σάς προετοιμάζουν για τη θεματική της;

Συγγραφέας κατά λάθος

4. Δες το απόσπασμα του διαφημιστικού προβολής (τρέιλερ) της ταινίας *Συγγραφέας κατά λάθος* (*A Little White Lie*)³ (βλ. ΨΜΑ). Εκεί αναφέρεται: «Όλοι είναι συγγραφείς στις μέρες μας». Ποια είναι η γνώμη σου για τη διαπιστωμένη αύξηση της συγγραφής λογοτεχνικών βιβλίων στην εποχή μας; Σε ποιους λόγους την αποδίδεις; Συνδέεται αυτή με τη βιβλιοπαρουσίαση, την κριτική και τη μετάφραση; Πιστεύεις ότι συμπορεύεται με την άνοδο της ποιότητας των βιβλίων ή όχι;

¹ Lennon, J. & McCartney, P. (Συνθέτες). McCartney, P. (Στιχουργός). The Beatles (Ερμηνευτές) (1966). «Paperback Writer». *A Collection of Beatles Oldies* [Δίσκος]. G. Martin (Παραγωγή). Parlophone.

² Σακελλάριος, Αλ. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (1964). *Το δόλωμα*. Φίνος Φιλμ (Παραγωγή).

³ Maren, M. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2023). *A Little White Lie*. R.O. Barnum & M. Reiser & B. Wetzel & L. Jarach & J. Kesselman & J. Panebianco (Παραγωγή). Caliwood Pictures, Dooney World Productions, Croon and Swoon Pictures.

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Σιδέρης Ντιούδης, Απόδραση

Είχε περάσει πολύς καιρός από τότε που βρέθηκε πίσω από τα κάγκελα της φυλακής. Έτσι νόμιζε τουλάχιστον, αφού ο χρόνος ανάμεσα στους τέσσερις τοίχους δύμιζε μια ευθεία, δίχως τέλος γραμμή.

Όλα άλλαξαν όταν ένας φίλος του κατάφερε να του φέρει ένα βιβλίο. Ήταν ένα πολύτιμο δώρο για τις ατελείωτες ώρες που περνούσε μόνος. Έπεσε πάνω του και ρούφηξε με μανία κάθε σελίδα, όπως ο διψασμένος ρουφάει το νερό. Το διάβασε σε μία μέρα. Την επομένη το έπιασε απ' την αρχή, σημειώνοντας με μολύβι ό,τι του κέντριζε την προσοχή. Εστίαζε στις εύηχες λέξεις και στα επίδετα που έβρισκε συνεχώς μπροστά του, διάβαζε και ξαναδιάβαζε τις προτάσεις που του άρεσαν.

Έπειτα ξεκίνησε να ομαδοποιεί τα γράμματα που βρίσκονταν σε κάθε σελίδα και να κρατάει στατιστικά σ' ένα τετράδιο. Το ίδιο έκανε με κάθε άρθρο που συναντούσε στο βιβλίο. Επίσης σημείωνε και με ποια συχνότητα εμφανίζονταν οι λέξεις στο κείμενο.

Το βιβλίο ήταν ο πιστός του σύντροφος και σχεδόν είχε μάθει απέξω κάθε του αράδα. Είχε διεισδύσει στις σελίδες και είχε γίνει ένα με αυτές. Το διαπίστωσε ο δεσμοφύλακας το πρωινό εκείνης της ημέρας, όταν δεν τον βρήκε στο κελί του. Είδε μόνο ένα πολυκαιρισμένο βιβλίο, ανοιχτό πάνω στο κρεβάτι.

Raphael (Raffaello Sanzio or Santi) (1518).

[Η Σύβυλλα διαβάζει βιβλίο στραμμένη προς τα αριστερά](#)
(A Sibyl reading a book facing left).

Πηγή: The MET Museum

Σιδέρης Ντιούδης (1976)

Ο Σιδέρης Ντιούδης γεννήθηκε στα Γιαννιτσά το 1976. Ζει στην Αθήνα και εργάζεται στον χώρο του βιβλίου. Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές *Ελεύθερη πτώση* (Φιλόγραφο, 2006) και *Η βραδυπορία της στιγμής* (Αιώρα, 2011), και τη συλλογή μικροδιηγημάτων *Σχεδόν καθημερινές ιστορίες* (Αιώρα, 2018). Συμμετείχε με διηγηματά του στις ανθολογίες *Αστυνομικές ιστορίες* (24 γράμματα, 2020) και *Χριστουγεννιάτικες ιστορίες* (Ελληνοεκδοτική, 2022). Συνεργάζεται ως βιβλιοκριτικός με το ηλεκτρονικό περιοδικό diastixo.gr και συνδιαχειρίζεται το blog www.humantrafficking.gr. [...]

Πηγή: βιβλιονet

► Μικροαφηγήσεις

Πεζογραφήματα εξαιρετικής συντομίας αλλά και υψηλής έντασης, οι μικροαφηγήσεις γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες και συνιστούν, θα έλεγε κανείς, μια δεσπόζουσα τάση στον χώρο της πεζογραφικής λογοτεχνικής έκφρασης. [...] Ο ρόλος του διαδικτύου και γενικότερα των σύγχρονων τεχνολογικών εξελίξεων φαίνεται πως επιδρά καθοριστικά στην εξέλιξη του είδους, καθώς επιτρέπει όχι μόνο την ταχύτερη διάδοσή του, αλλά και τον συνεχή πειραματισμό της γραφής του. [...] <είναι> ένα σύγχρονο πολιτισμικό φαινόμενο, το οποίο, όπως έχει υποστηριχθεί, καλεί τον σύγχρονο αναγνώστη να αναστοχαστεί πάνω στην έννοια και τα όρια της αφήγησης.

Χαρακτηριστικά της μικροαφήγησης

- Η συντομία και η περιορισμένη έκτασή της.
- Η προσεκτική επιλογή των λέξεων και η ακρίβεια της διατύπωσης.
- Η αισθητική της αξία εξαρτάται άμεσα από τον βαθμό συνοχής της αφήγησης και την αποτελεσματικότητα της συμπύκνωσής της.
- Η έμφαση κατά κανόνα δίνεται σε μια αφήγηση που «δείχνει» περισσότερα από όσα «λέει», με στόχο την επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής αφαίρεσης. [...] η τάση αυτή αντικατοπτρίζεται τόσο στην επιλογή των χαρακτήρων (συνήθως απρόσωποι και επίπεδοι ήρωες, οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά των οποίων προκύπτουν έμμεσα, από τα συμφραζόμενα της αφήγησης) όσο και στη χρησιμοποίηση ακαθόριστων και ασαφών σκηνικών. Άλλες φορές πάλι εκείνο που προέχει είναι η εστίαση σε μια συγκεκριμένη στιγμή ή σε ένα αντικείμενο που μπορεί να αποκτήσει συμβολικές διαστάσεις για τον αφηγητή και τα πρόσωπα.
- <Συχνά το τέλος περιέχει μία ανατροπή>.

Πηγές: [Για τις μικροαφηγήσεις](#) και [Συντομία και αφαίρεση](#)

1. Η «Απόδραση» είναι μια μικροαφήγηση. Αφού διαβάσεις το λήμμα *Μικροαφηγήσεις*, κατάγραψε ποια από τα χαρακτηριστικά τους διαθέτει το κείμενο.
2. Πώς συνδέεται ο τίτλος με το κείμενο; Δώσε ένα δικό σου, εναλλακτικό τίτλο. Παρουσιάστε τους τίτλους σας στην ολομέλεια και συγκρίνετέ τους.
3. Ποια είναι η σχέση του αφηγηματικού υποκειμένου-αναγνώστη με το βιβλίο; Κατάγραψε τα στάδια από τα οποία διέρχεται η σχέση αυτή. Βλ. και ΨΜΑ.
4. Πώς σου φαίνεται το τέλος της «Απόδρασης»; Δώσε ένα εναλλακτικό τέλος και σύγκρινέ το με αυτό του κειμένου.

Γκαλερί:
Ανάγνωση

Nicolaas van der Waay (περ. 1910).

Ορφανό κορίτσι στο Άμστερνταμ (Amsterdam Orphan Girl).

Πηγή: The Rijksmuseum, Amsterdam

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Μανόλης Αναγνωστάκης, Κριτική

...Και βασικά, λείπουν οι προεκτάσεις

Αυτή η γοητευτική ασάφεια που υποβάλλει
Δεύτερα πλάνα και απρόσμενες προοπτικές
Που δέτει θέματα ερμηνείας, συζητήσεων,
Υποδηλώνει δομές και αποκαλύπτει ουσίες
Λείπει η παρθενικότητα στην έκφραση, το ά λ λ ο
Εντέλει η πρισματικότης⁴ των πραγμάτων — λες
Κι έχετε στο χέρι ένα σφυρί και σαν τους γύφτους
Σφυροκοπάτε αδιάκοπα στο ίδιο αμόνι.⁵

5

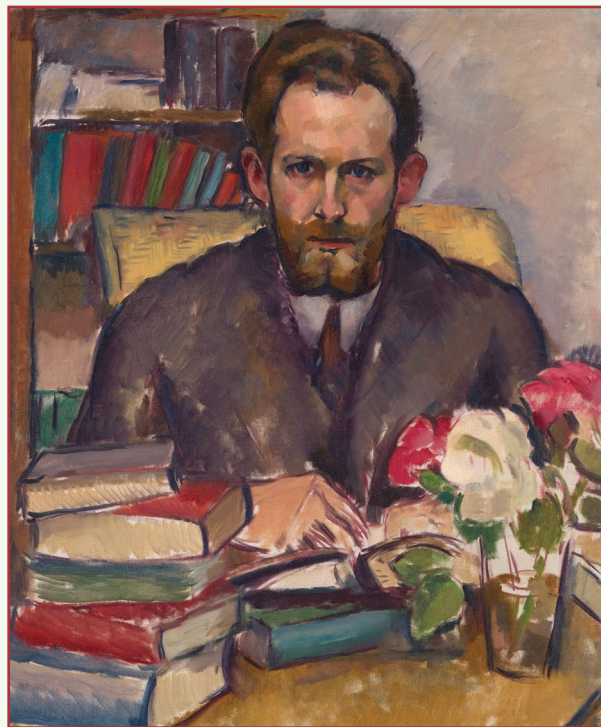
—Σαν τους γύφτους

σφυροκοπάμε

αδιάκοπα

στο ίδιο αμόνι.

10

Stanton MacDonal-Wright (1913-1914).

Willard Huntington Wright (S. S. Van Dine), κριτικός τέχνης.

Πηγή: The Smithsonian Museum

⁴ πρισματικότης (καθαρεύουσα) / πρισματικότητα· πρισματικός: πολύπλευρος, σύνθετος, πολυεπίπεδος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ αμόνι: α) σιδερένια συμπαγής βάση όπου γίνεται η επεξεργασία αντικειμένων από μέταλλο, β) ανάμεσα σφυρί κι αμόνι: έκφραση για κάποιον που βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση, που δέχεται πιέσεις και επιθέσεις από δύο αντίθετες πλευρές. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005)

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε ιατρική και ειδικεύτηκε ως ακτινολόγος στη Βιέννη (1955-1956). Άσκησε το επάγγελμα του ακτινολόγου στη Θεσσαλονίκη και το 1978 μετεγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Για την πολιτική του δράση στο φοιτητικό κίνημα φυλακίστηκε στο διάστημα 1948-1951, ενώ το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο από έκτακτο στρατοδικείο. Εμφανίστηκε στα γράμματα νεότατος, στη διάρκεια της Κατοχής, στο περιοδικό *Πειραιϊκά Γράμματα* (1942) και στο φοιτητικό περιοδικό *Ξεκίνημα* (1944). Του τελευταίου περιοδικού διετέλεσε και αρχισυντάκτης, από το τεύχος 1 (15 Φεβρ. 1944) μέχρι και το 11-12 (1 και 15 Οκτ. 1944). Δημοσίευσε ποιήματα και κριτικά σημειώματα σε πολλά περιοδικά, ενώ είχε πυκνή παρουσία στην εφημερίδα *Αυγή*, με κείμενα για θέματα λογοτεχνικά και πολιτικά. Εξέδωσε το περιοδικό *Κριτική* (Θεσσαλονίκη, 1959-1961), υπήρξε μέλος της εκδοτικής ομάδας των *Δεκαοχτώ κειμένων* (1970), των *Νέων κειμένων* και του περιοδικού *Η συνέχεια* (1973). Έγραψε ποίηση, κριτικά κείμενα και δοκίμια: *Εποχές*, 1945, *Εποχές 2*, 1948, *Εποχές 3*, 1951, *Η συνέχεια*, 1954, *Τα ποιήματα 1941-1956* (συγκεντρωτική έκδοση των τεσσάρων πρώτων ποιητικών συλλογών, μαζί με τις *Παρενθέσεις* και το *Η συνέχεια 2*), 1956, *Η συνέχεια 3*, 1962, *Υπέρ και κατά*, 1965, *Τα ποιήματα*, 1971 (συγκεντρωτική έκδοση όλων των προηγούμενων ποιητικών συλλογών καθώς και του *Στόχου*, που ένα μέρος του περιλήφθηκε στα *Δεκαοχτώ κείμενα*), *Αντιδογματικά, άρθρα και σημειώματα*, 1978, *Το περιθώριο '68-'69*, 1979, *Μανούσος Φάσσης: παιδική μούσα*, 1980, *ΥΓ.*, 1992, *Τα συμπληρωματικά*, 1985, *Μανούσος Φάσσης: ο κατήφορος*, 1986, *Ο ποιητής Μανούσος Φάσσης. Η ζωή και το έργο του. Μια πρώτη απόπειρα κριτικής προσέγγισης*, 1987, *Η χαμηλή φωνή. Τα λυρικά μιας άλλης εποχής στους παλιούς ρυθμούς-μια προσωπική ανθολογία του Μανόλη Αναγνωστάκη*, 1990. Ποιήματά του μεταφράστηκαν στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά και μελοποίησαν ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Θάνος Μικρούτσικος, η Αγγελική Ιονάτου και ο Μιχάλης Γρηγορίου. Πέθανε σε ηλικία 80 ετών, στην Αθήνα, τα ξημερώματα της Πέμπτης 23 Ιουνίου 2005. Βραβεία: Βραβείο Ιδρύματος Κώστα & Ελένης Ουράνη, Ακαδημίας Αθηνών 2001, Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Γραμμάτων 2002.

Πηγή: [βιβλιονet](#)

► Μια συλλογή οπτικοακουστικού υλικού για τη ζωή, το έργο και τη δράση του ποιητή μπορείτε να δείτε στο αρχείο της ΕΡΤ.

Εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ: «Μανόλης Αναγνωστάκης: Δεκαπέντε και μία κινούμενες εικόνες».

Σκηνοθεσία-Σενάριο: Λάκης Παπαστάθης. Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2007). Εκτέλεση: CINETIC

► Ειρωνεία

Συνήθεις (ειρωνικοί) τύποι είναι η *λεκτική/φραστική ειρωνεία* και η *δομική ειρωνεία*.

Η *λεκτική/φραστική ειρωνεία* σημαίνει ότι κάποιος άλλα λέει και άλλα εννοεί. Δηλαδή, η σημασία μιας λέξης/φράσης είναι αντίθετη από την κυριολεκτική της. Αποτελεί έμμεση αποστασιοποίηση/κριτική προς ένα πρόσωπο, μια άποψη, μια κατάσταση, η οποία εμπεριέχει την έμμεση γελοιοποίησή της. Δεν πρέπει να συγχέεται με τη *σάτιρα/παρωδία* (=εμφανής παρώδηση -διακωμώδηση) και με το *σαρκασμό/χλευασμό* (=εμφανής απαξίωση και στηλίτευση). Όσον αφορά τον αναγνώστη αυτός προσλαμβάνει την ειρωνεία μ' ένα ελαφρό μειδίαμα.

Η *δομική ειρωνεία*, από την άλλη, σημαίνει ότι ο λογοτέχνης εισάγει στην ιστορία ένα ορισμένο/σταθερό νόημα, έχοντας κατευθύνει, εκ των προτέρων, τον αναγνώστη προς μία ορισμένη έκβαση της υπόθεσης, η οποία -όμως- στην πορεία ανατρέπεται, διαψεύδεται. Συχνά εμφανίζεται με την ύπαρξη ενός αφελούς ήρωα (ή αφηγητή) που θεωρεί ότι η πραγματικότητα είναι *έτσι*, ενώ -τελικώς- είναι *αλλιώς*.

[Άλλες, ειδικότερες, μορφές ειρωνείας είναι η *σωκρατική ειρωνεία*, η *δραματική/τραγική ειρωνεία*, η *κοσμική ειρωνεία* και η *ρομαντική ειρωνεία*.]

Πηγή: Συγγραφική Ομάδα

Thomas Eakins (1895).

Riter Fitzgerald, κριτικός τέχνης.

Πηγή: The Art Institute of Chicago

1. Στους στίχους 1-7 το ποιητικό υποκείμενο παραθέτει φράσεις που χρησιμοποιούν οι κριτικοί όταν κρίνουν ένα ποιητικό έργο. Από το «λες» του στίχου 7 ξεκινά το σχόλιό του για τη δουλειά των κριτικών. Ποια είναι τελικά η στάση του ποιητικού υποκειμένου έναντι των κριτικών;
2. Οι λέξεις/φράσεις του στίχου 10 είναι τυπωμένες με συγκεκριμένο τρόπο και ο στίχος αποτελεί σε μεγάλο βαθμό επανάληψη των στίχων 8-9. Ποιοι μιλούν σε αυτόν τον στίχο και γιατί ο ποιητής κάνει τις συγκεκριμένες υφολογικές-στιχουργικές επιλογές;
3. Κύριο χαρακτηριστικό της ποίησης του Μ. Αναγνωστάκη είναι η ειρωνεία. Μπορείς να την εντοπίσεις σε χωρία και σε γλωσσικές-υφολογικές-στιχουργικές-τυπογραφικές επιλογές του ποιητή;
4. Διάβασε το κείμενο του Κ.Θ. Δημαρά για τα δύο στάδια της κριτικής (βλ. ΨΜΑ). Πιστεύεις ότι οι κριτικοί στο ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη ακολουθούν όσα υποστηρίζει ο Κ.Θ. Δημαράς;
5. Γράψε ένα πεζό κείμενο με αφορμή το ποίημα διατηρώντας το ειρωνικό ύφος.

Για την κριτική

Richard Dadd (1839).

Πορτρέτο της Maria Elizabeth Dadd,
αδελφής του καλλιτέχνη

(Portrait of Maria Elizabeth Dadd, the Artist's Sister).

Πηγή: Yale Center for British Art

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ντέτζο Κοστολάνι, Ο κλεπτομανής μεταφραστής (αποσπάσματα) (Μτφρ. Αλόη Σιδέρη)

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος – El Greco (περ. 1610).
Ο Άγιος Ιερώνυμος ως λόγιος (Saint Jerome as Scholar).

Ο Άγιος Ιερώνυμος μετέφρασε τη Βίβλο
από τα ελληνικά στα λατινικά τον 5ο μ.Χ.αι.

Πηγή: The Met Museum

[...] Σωπαίναμε ακόμα για κάποια λεπτά όταν κάποιος πρόφερε το όνομα του Γκάλους.

«Τον φουκαρά», είπε ο Κόρνελ Έστι. «Εγώ τον είδα μια φορά πριν από καιρό, πάνε επτά ή οχτώ χρόνια τώρα, και σε συνθήκες πολύ λυπηρές. Ήταν τότε που, με την ευκαιρία ενός αστυνομικού μυθιστορήματος, του είχε συμβεί μια ιστορία που είναι η ίδια μυθιστόρημα, το πιο σπαρακτικό και το πιο λυπηρό που έχω ζήσει ποτέ.

» Μάλλον τον είχατε γνωρίσει, έστω και για λίγο. Ήταν ταλαντούχο παιδί, ευφυέστατο, όλο κατανόηση και επιπλέον ευσυνείδητος και καλλιεργημένος στο έπακρο. Μιλούσε πολλές γλώσσες και τα αγγλικά του ήταν τόσο καλά, ώστε λένε πως θα έβαζε τα γυαλιά ακόμα και στον πρίγκιπα της Ουαλλίας. Είχε ζήσει τέσσερα χρόνια στο Καίημπριτζ.

» Αλλά είχε ένα ολέθριο ελάττωμα. Όχι, δεν έπινε: άρπαζε ό,τι του έπεφτε στα χέρια. Ήταν κλέφτης σαν καρακάξα. [...] Η ευχαρίστησή του ήταν απλώς να κάνει αυτό που δεν μπορούσε να μην κάνει: να κλέβει. [...]

» Μετά την αποφυλάκισή του, ένα μουντό πρωινό του Δεκεμβρίου, λίγο πριν από τα Χριστούγεννα, εισβάλλει στο σπίτι μου κουρελής και πεινασμένος. Πέφτει στα γόνατα. Με εκλιπαρεί να μην τον εγκαταλείψω, να τον

συντρέξω, να του βρω δουλειά. [...] Πήγα λοιπόν να βρω έναν πολύ καλό εκδότη, γεμάτον ανθρωπιά: του συνέστησα τον φίλο μου και κείνος, την επομένη, του ανέθεσε τη μετάφραση ενός αστυνομικού μυθιστορήματος. Ήταν ένα από κείνα τα σκουπίδια, με τα οποία ντρέπεσαι να λερώσεις τα χέρια σου. Δεν τα διαβάξεις ποτέ: στην ανάγκη τα μεταφράζεις, αλλά φορώντας γάντια. Θυμάμαι ακόμα τον τίτλο του: *Ο μυστηριώδης πύργος του κόμητος Βιτσισλάβ*. [...] Τρισευτυχισμένος, ρίχτηκε στη δουλειά. Δούλεψε με τόσο ζήλο, ώστε, χωρίς καν να περιμένει την εκπνοή της προθεσμίας, μέσα σε τρεις μόλις εβδομάδες, παρέδωσε το χειρόγραφο του.

» Φανταστείτε την έκπληξή μου όταν, μετά από μερικές μέρες, μου τηλεφώνησε ο εκδότης για να μου γνωστοποιήσει ότι η μετάφραση του προστατευομένου μου ήταν για πέταμα και ότι δεν ήταν διατεθειμένος να του δώσει δεκάρα τσακιστή. [...]

» [...] Βάλθηκα να διαβάσω το κείμενο. Με επιφωνήματα ενθουσιασμού: φράσεις διαυγείς, διατύπωση ιδιοφυής, μοναδικά γλωσσικά ευρήματα, που μάλλον δεν τα άξιζε εκείνο το σκουπίδι, ξεπηδούσαν το ένα μετά το άλλο. [...]

» Εγώ ο ίδιος δεν το αντιλήφθηκα παρά μετά από αρκετή ώρα, σιγά σιγά. Παρακολουθήστε με προσεκτικά. Η πρώτη φράση του αγγλικού πρωτοτύπου έλεγε τα εξής: *Ο παλαιός πύργος, που είχε διασωθεί από τόσες καταιγίδες, έλαμπε με όλα τα τριανταέξι παράθυρά του. Ψηλά, στο πρώτο πάτωμα, στην αίθουσα του χορού, τέσσερις κρυστάλλινοι πολυέλαιοι σκόρπιζαν ένα όργιο φωτός...* Η ουγγρική μετάφραση έλεγε: *‘Ο παλαιός πύργος, που είχε διασωθεί από τόσες καταιγίδες, έλαμπε με όλα τα δώδεκα παράθυρά του. Ψηλά, στο πρώτο πάτωμα, στην αίθουσα του χορού, δύο κρυστάλλινοι πολυέλαιοι σκόρπιζαν ένα όργιο φωτός...’* [...]

» Αντιλαμβάνεστε τι είχε κάμει ο δυστυχής συνάδελφός μας, ο συγγραφέας αυτός που πάντως άξιζε καλύτερη τύχη; [...] είχε βουτήξει δύο από τους τέσσερις κρυστάλλινους πολυελαίους της αίθουσας του χορού και είχε υπεξαιρέσει εικοσιτέσσερα από τα τριανταέξι παράθυρα του παλαιού πύργου που είχε διασωθεί από τις καταιγίδες. [...]

Ντέτζο Κοστολάνι (Deszö Kosztolányi)

(1905-1966)

Ο Deszö Kosztolányi γεννήθηκε στις 29 Μαρτίου 1885, σε μια παλαιά επαρχία της Αυστρο-ουγγρικής Αυτοκρατορίας, που σήμερα βρίσκεται στη Σερβία. Έγινε γνωστός στα εικοσιδύο του χρόνια με τη δημοσίευση μιας πρώτης συλλογής ποιημάτων. Πολυγραφότατος συγγραφέας, διέπρεψε σε όλα τα είδη: ποίηση, μυθιστόρημα, νουβέλα, διήγημα, δοκίμιο, θεατρική κριτική. Όπως κι ο Κόρνελ Έστί, ο αγαπημένος του ήρωας και το ίδιο το είδωλό του, ο Κοστολάνι έζησε στη Βουδαπέστη μοναχικός. Συγγραφέας επιτυχημένος, θα παραμείνει ένας από τους πλέον απομονωμένους συγγραφείς της γενιάς του. Υπήρξε φίλος του Τόμας Μανν. Πολύγλωσσος, μετέφρασε στα ουγγρικά Σαίξπηρ, Μπωντλαίρ, Ρίλκε, Βαλερύ και Κινέζους ποιητές. Πέθανε στη Βουδαπέστη, στις 3 Νοεμβρίου 1966.

Πηγή: [βιβλιονet](#)

1. Το κείμενο του Ντέτζο Κοστολάνι αποτελεί έναν αφηγηματικό μονόλογο και χαρακτηρίζεται από πλούσια εκφραστική. Σε έναν πίνακα όπως τον παρακάτω γράψε από ένα απόσπασμα που περιέχει καθεμιά από τις αναφερόμενες εκφραστικές επιλογές, καθώς και τη λειτουργία της στο κείμενο:

Εκφραστικές επιλογές	Αποσπάσματα	Λειτουργία
Ασύνδετο σχήμα		
Μεταφορά		
Ιστορικός ενεστώτας		
Παρομοίωση		

2. Το κείμενο περιέχει μια παράδοση αποκάλυψη για τον μεταφραστή Γ κάλους. Ποια είναι αυτή; Πώς την κρίνεις; Θεωρείς ότι αποτελεί δημιουργική πρωτοτυπία που ελκύει τον αναγνώστη ή όχι; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;
3. Πιστεύεις ότι μπορούμε να θεωρήσουμε τον *Κλεπτομανή μεταφραστή* κείμενο συμβολικό για τη μετάφραση της λογοτεχνίας και τα όριά της; Λάβε υπόψη και το σχόλιο του David Dior για τη μετάφραση (βλ. ΨΜΑ).
4. Δείτε το διαφημιστικό προβολής (τρέιλερ) της ταινίας μυστηρίου *Οι μεταφραστές* (*Les traducteurs*) του Régis Roinsard⁶ (βλ. ΨΜΑ), όπου 9 μεταφραστές προσλαμβάνονται για να μεταφράσουν σε απομόνωση το τελευταίο μέρος μιας φημισμένης τριλογίας. Χωριστείτε σε ομάδες και περιγράψτε τις προσδοκίες τους και τα συναισθήματά τους μόλις τους ανατίθεται αυτή η αποστολή.

Για τη
μετάφραση

Οι
μεταφραστές

Dora Wahlroos (1904).

Ίρμα (Πορτρέτο της αδελφής της καλλιτέχνιδας)
(*Irma (Portrait of the Artist's Sister)*).

Πηγή: Finnish National Gallery

⁶ Roinsard, R. (Σκηνοθέτης). Compingt, R. & Presley, D. & Roinsard, R. (Σεναριογράφοι) (2019). *Les traducteurs*. A. Attal (Παραγωγή). Trésor Films, Mars Films, Wild Bunch.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Κωστής Παλαμάς, Τα βιβλία

– Σάμπως εμείς απ’ την καρδιά δεν είμαστε της Φύσης;
Και σαν πνοές δεν είμαστε κι από παντού δεν πνέμε;
Και δε χαλάμε σα σεισμοί και σα φωτιές δεν καίμε;
Σαν τα πελώρια θύσσινα δεν είμαστε της δύσης
Και σαν τα ρόδα της αυγής; Πάντα καθώς μαυρίζουν 5
στ’ άσπρα χωράφια του χαρτιού τ’ άνδια μας δεν αξίζουν
τα περιβόλια, τα βουνά, τις άκρες, τα ρουμάνια,⁷
χλωρά και σαν ακκουμπιστά στα γαλανά τα ουράνια;
Δεν είμαστε σαν τη ζωή της θάλασσας που είν’ όλη
ταξίδι, σάλεμα, δροσιά, φουρτούνα, αραξοβόλι; 10
Τους φλοίσβους δεν τους έχουμε, τους βόγγους και τους βρόντους,
και σαν τους πολυόμματους δεν είμαστε δρακόντους;
Κι ακόμα σαν τα σύγνεφα δεν είμαστ’ αεροπλάνα
με το θυμό της αστραπής, με της βροχής το μάνα;
Δεν είμαστε σαν τα ψηλά πλατάνια με τα μύρια, 15
πάντ’ ανοιχτά σε μάκρητα και τόπους, παραθύρια;
Βοήθεια εμείς δεν είμαστε για να το κατεβάσης
τ’ άλλο, το μέγα της ζωής βιβλίο, τ’ ολόγυρά σου;
Τάχα κ’ εμείς δεν είμαστε σαν τα στοιχειά της πλάσης,
σαν τις νεράϊδες της στεριάς, του πέλαγου, του δάσου; 20
Του κόσμου εμείς δε φέρνομε τις δέσποινες Ιδέες
πίσω απ’ τα μύρια αλλάσματα πάντα ίδιες, πάντα νέες;
1907

⁷ ρουμάνι: πυκνό άγριο δάσος. Βλ. και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Κωστής Παλαμάς (1859-1943)

Ο Κωστής Παλαμάς κατάγεται από την μεγάλη μεσολογγίτικη γενιά των Παλαμάδων. Γεννήθηκε στην Πάτρα στις 13 Ιανουαρίου 1859, όπου υπηρετούσε τότε ο πατέρας του ως δικαστικός. Γονείς του ήταν ο Μιχαήλ Παλαμάς και η Πηνελόπη Πεταλά. Αδελφοί του ο Χρήστος και ο Νίκος. Το 1864-65 χάνει και τους δύο γονείς του και εγκαθίσταται στο Μεσολόγγι (1866), στο σπίτι του θείου τους Δημητρίου Παλαμά, όπου περνά τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια. Το 1875 ενεγράφη στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά δεν τελείωσε τις σπουδές του, επειδή πολύ νωρίς διαπίστωσε πως η ποίηση ήταν για εκείνον όχι το πάρεργο, αλλά το μόνο έργο. Το 1887 νυμφεύθηκε με την συμπατριώτισσά του Μαρία Βάλβη, με την οποία απέκτησαν τρία παιδιά· την Ναυσικά, τον Λεάνδρο και τον Άλκη, ο οποίος πέθανε σε ηλικία τεσσάρων χρόνων. Από το 1897 έως το 1928 υπηρέτησε ως Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1926 διορίστηκε αριστίδην μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και το 1930 εξελέγη Πρόεδρος του ιδρύματος. Πέθανε στις 27 Φεβρουαρίου 1943. Η κηδεία του υπήρξε μία από τις μεγαλύτερες αντικατοχικές εκδηλώσεις, που στερέωσαν την πίστη του ελληνικού λαού για απελευθέρωση. Ποιητικά έργα: τα *Τραγούδια της Πατρίδος μου* (1886), *Υμνος της Αθηνάς* (1889), *Τα Μάτια της Ψυχής μου* (1892), *Ίαμβοι και Ανάπαιστοι* (1897), ο *Τάφος* (1898), η *Ασάλευτη Ζωή* (1904), ο *Δωδεκάλογος του Γύφτου* (1907), η *Φλογέρα του Βασιλιά* (1910). Θ' ακολουθήσουν πολλές συλλογές από το 1912-1935: *Οι Κρημοί της Λιμνοθάλασσας*, τα *Σατιρικά Γυμνάσματα*, *Η Πολιτεία και η Μοναξιά*, *Οι Βωμοί*, *Τα Παράκαιρα*, *Τα Δεκατετράστιχα*, *Οι Πεντασύλλαβοι και Τα Παθητικά Κρυφομιλήματα*, *Οι Δειλοί και Σκληροί Στίχοι*, *Ο Κύκλος των Τετραστίχων*, τα *Περάσματα και Χαιρετισμοί*, *Οι Νύχτες του Φήμιου*. Σε αυτές πρέπει να προστεθούν οι μεταθανάτιες *Βραδινή Φωτιά και Πρόσωπα και Μονόλογοι* και άλλα 500 και πλέον ποιήματα. Εξίσου σπουδαία με την Ποίησή του είναι και η *Κριτική (Η Ποιητική μου, Τα Πρώτα Κριτικά, Γράμματα, Πεζοί Δρόμοι, Σημειώματα στο περιθώριο κ.ά.)*. Ο Παλαμάς, βέβαια, ασχολήθηκε με όλα τα είδη του λόγου και κληροδότησε στην νεοελληνική λογοτεχνία σπουδαία έργα, όπως ο *Θάνατος Παλληκαριού* (διήγημα), *Η Τρισεύγενη* (ποιητικό θέατρο), η *Ξανατονισμένη Μουσική* (λογοτεχνική μετάφραση), η σπουδαία επιστολογραφία του. Η προσφορά του Παλαμά στη νεοελληνική λογοτεχνία και τον πολιτισμό είναι τεράστια. Ο Παλαμάς από τα 20 του χρόνια με μια ομάδα νέων τόλμησε την ρήξη με το παρελθόν και ετέθη επικεφαλής της πρωτοπορίας, στην οποία έμεινε μέχρι τέλους. Η αντίστροφη μέτρηση της κατάλυσης της γλωσσικής διμορφίας αρχίζει από τον Παλαμά. Το δράμα που παιζόταν για είκοσι αιώνες σε βάρος του ελληνικού πολιτισμού, τότε βρίσκει την λύση του. Ο Παλαμάς θεμελίωσε κ' ελάξευσε την γλώσσα της νεότερης ποίησης. Ως πατέρας πλέον δίνει στην γενιά των νέων ποιητών την σκυτάλη για την συνέχεια. Η σύγχρονη ποίηση και οι μεταγενέστερες μείζονες εκδοχές της (Βάρναλης, Σικελιανός, Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος, Βρεττάκος, Εμπειρικός, «μετέλαβαν» από την πλούσια τράπεζά του.

Πηγή: [Ίδρυμα Κωστή Παλαμά](#)

► Μπορείτε να δείτε από το Αρχείο της ΕΡΤ τα ντοκιμαντέρ για τη ζωή και το έργο του Κωστή Παλαμά. Εκπομπή ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: «Κωστής Παλαμάς» (1999) και «Κωστής Παλαμάς (μέρος 1ο και μέρος 2ο)» (2020).

Σκηνοθεσία: Τάσος Ψαρράς.
Παραγωγή: ΕΡΤ ΑΕ (2020)

► Μπορείτε να δείτε τη σύντομη ταινία για τη ζωή και το έργο του Κωστή Παλαμά στην ιστοσελίδα της Στέγης Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς με τίτλο «Ο εθνικός ποιητής Κωστής Παλαμάς».

Σκηνοθεσία-Σενάριο: Σταμάτης Τσαρουχάς.
Παραγωγή: Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς (2017)

► ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1880 - Ποίηση

Τα ίδια εκείνα χρόνια κατά τα οποία πιέζουν τη συνείδηση των συγγραφέων νέα επάλληλα κινήματα όπως ο ρεαλισμός, ο νατουραλισμός, ο παρνασσισμός, ο συμβολισμός, οι Έλληνες περισσότερο παρά ποτέ βιώνουν το δίλημμα της στροφής προς τη Δύση ή της απομόνωσής τους μέσα στις υγιείς πάτριες παραδόσεις. [...] Κατά το τελευταίο διάστημα αυτής της περιόδου οι συνειδήσεις των λογίων αναστατώνονται από τη διάδοση του νιτσεϊσμού και του σοσιαλισμού.

[...] Επιβιώνουν, βέβαια, σ' ένα πρώτο επίπεδο, τα κυριότερα μοτίβα του ρομαντισμού: η πατρίδα, η φύση, ο έρωτας, η ιστορία. Αλλά με πόσες ποιοτικές διαφορές! Έτσι η πατρίδα παρουσιάζεται ταυτόχρονα σαν ευρύτερη εθνική ιδέα και σαν στενότερος εμπειρικός χώρος του δημιουργού. [...] Η φύση, αντικείμενο περιγραφής ή θαυμασμού, συμβολικό πλαίσιο μιας προαστικής ή εξωαστικής σκηνογραφίας, προσεγγίζεται με ακρίβεια και γνώση, πιστοποιώντας την παρουσία του παρατηρητή. Ο έρωτας δεν ταυτίζεται πια μονότονα με τον θάνατο και την αποτυχία· γίνεται ερωτοτροπία, παιχνίδι, διασκέδαση, εκπληρωμένη χαρά των αισθήσεων. Αλλά η θεματική πρωτοτυπία της γενιάς του 1880 φανερώνεται χαρακτηριστικότερα όχι τόσο στην πυκνότητα των λαογραφικών μοτίβων, όσο στην παρουσία του σπιτιού και της οικογενειακής ζωής. [...]

Πηγές: Vittì, 2003: 292-293 και Μουλλάς, 1993: 88-89

► Ομοιοκαταληξία

Η ηχητική ομοιότητα στο τέλος δύο ή περισσότερων στίχων λέγεται ομοιοκαταληξία ή ρίμα. Η ομοιοκαταληξία διακρίνεται σε οξύτονη (όταν η τελευταία λέξη του στίχου τονίζεται στη λήγουσα), παροξύτονη (όταν τονίζεται η προτελευταία συλλαβή του στίχου) ή προπαροξύτονη (όταν τονίζεται η προπαραλήγουσα της καταληκτικής λέξης του στίχου). Τα βασικά είδη ομοιοκαταληξίας είναι τα εξής: ζευγαρωτή (ααββ κτλ.), πλεχτή (αβαβ κτλ.), σταυρωτή (αββα κτλ.), ζευγαροπλεχτή (ααβγγβ κτλ.).

Πηγή: Διαμαντοπούλου, Λ. «Νεοελληνική μετρική». Στο: Παππάς, Κατσιγιάννης & Διαμαντοπούλου, 2016

► Μέτρο

Η κανονική εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών που βασίζεται στον τόνο και δημιουργεί τον ρυθμό του παραδοσιακού ποιήματος με πέντε διαφορετικούς συνδυασμούς:

- α) ιάμβος ή ιαμβικό μέτρο = η εναλλαγή μιας άτονης και μιας τονισμένης συλλαβής (= υ -).
- β) τροχαίος ή τροχαϊκό μέτρο = η εναλλαγή μιας τονισμένης και μιας άτονης συλλαβής (= - υ), το αντίθετο του ιάμβου.
- γ) ανάπαιστος ή αναπαιστικό μέτρο = η εναλλαγή δύο άτονων και μιας τονισμένης συλλαβής (= υ υ -).
- δ) δάκτυλος ή δακτυλικό μέτρο = η εναλλαγή μιας τονισμένης και δυο άτονων συλλαβών (= - υ υ), το αντίθετο του αναπαιστού.
- ε) μεσοτονικό μέτρο = η εναλλαγή μιας άτονης, μιας τονισμένης και μιας άτονης συλλαβής (= υ - υ).

Ο στίχος με μέτρο χαρακτηρίζεται από δύο ακόμη στοιχεία:

- τον συνολικό αριθμό των συλλαβών από τις οποίες αποτελείται (επτασύλλαβος, ενδεκασύλλαβος, δωδεκασύλλαβος, δεκαπεντασύλλαβος κτλ.)
- την τελευταία τονισμένη συλλαβή του (στίχος οξύτονος = η τελευταία τονισμένη συλλαβή του είναι η λήγουσα, παροξύτονος = η τελευταία τονισμένη συλλαβή του είναι η παραλήγουσα, προπαροξύτονος = η τελευταία τονισμένη συλλαβή του είναι η προπαραλήγουσα).

Πηγή: Σαραλής, 1991: 11-17

1. Στο ποίημα του Κωστή Παλαμά αυτοπαρουσιάζονται τα βιβλία. Σε έναν εννοιολογικό χάρτη που θα φτιάξετε δουλεύοντας ομαδικά στην e-me ή στον (διαδραστικό) πίνακα της τάξης σας, τοποθετήστε στο κέντρο τη φράση «Τα χαρακτηριστικά των βιβλίων», και γύρω της τα χαρακτηριστικά που τα ίδια τα βιβλία αποδίδουν στον εαυτό τους.
2. **α)** Ο ποιητής συνθέτει ολόκληρο το ποίημα σε λόγο ερωτηματικό. Γιατί κάνει τη συγκεκριμένη επιλογή και τι προσδίδει αυτή στο ποίημα;
β) Σε ποιον απευθύνονται τα βιβλία και γιατί;
3. Η ποίηση του Κ. Παλαμά διακρίνεται, μεταξύ άλλων, για τη στιχουργική της μαεστρία. Στο συγκεκριμένο ποίημα αξιοποιείται το μέτρο και ποικίλα είδη ομοιοκαταληξίας. Αφού συμβουλευτείς τα λήμματα της σ. 109, να βρεις το μέτρο το ποιήματος, να διακρίνεις τα είδη της ομοιοκαταληξίας και να εξηγήσεις τι εξυπηρετεί αυτή η στιχουργική ποικιλία στο ποίημα.
4. Αφού συμβουλευτείς το λήμμα *Γενιά του 1880-Ποίηση*, να εντοπίσεις χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης λογοτεχνικής Γενιάς στο κείμενο του Κ. Παλαμά.
5. Διαβάστε τα αποσπάσματα για τη βιβλιοθήκη από το μυθιστόρημα *Το χάρτινο σπίτι* του Κάρλος Μαρία Ντομίνγκεζ (βλ. ΨΜΑ). Χωριστείτε σε δύο ομάδες και:
  - α)** Συζητήστε αν υπάρχουν ομοιότητες με το ποίημα του Κ. Παλαμά ως προς τη θεώρηση των βιβλίων. (ομάδα 1)
  - β)** Επισκεφθείτε την ενότητα «Βιβλιοθήκη-Αρχείο» στην [Ιστοσελίδα του Ιδρύματος Κωστή Παλαμά](#), δείτε τις φωτογραφίες και διαβάστε τις πληροφορίες για τη βιβλιοθήκη του ποιητή. Πιστεύετε ότι ο «βιβλιοφάγος» Κ. Παλαμάς θα μοιραζόταν την άποψη του Κ.Μ. Ντομίνγκεζ για τη βιβλιοθήκη; (ομάδα 2). Βλ. και ΨΜΑ.

Αποσπάσματα
Λογοτεχνικών
Έργων

Τα βιβλία
στη ζωγραφική

Albert Edelfelt (1880).
Παριζιάνα που διαβάζει
(*Parisienne Reading*).
Πηγή: Finnish National Gallery

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Διαβάστε «Το ποίημα για τον αναγνώστη» (αποσπάσματα) της Ίνγκεμποργκ Μπάχμαν (βλ. σ. 110, **ΨΜΑ Αποσπάσματα Λογοτεχνικών Έργων**). Στο ποίημα η Ι. Μπάχμαν περιγράφει τη σχέση της με τον αναγνώστη και τις προσδοκίες της από τη σχέση αυτή. Χωριστείτε σε ομάδες και γράψτε ένα ποίημα/μία επιστολή προς την ποιήτρια ή προς έναν αγαπημένο/μία αγαπημένη σας συγγραφέα, όπου παρουσιάζετε τη δική σας σχέση μαζί του/της μέσα από τα βιβλία του/της. Διαβάστε τα κείμενά σας στην ολομέλεια.
2. Συνέντευξη στη βιβλιοθήκη: χωριστείτε σε ομάδες, σκεφτείτε ξένα βιβλία που διαβάσατε και σας άρεσαν και αποφασίστε ποιο από αυτά θα βάλατε στο κέντρο της δραστηριότητάς σας. Ψάξτε στο διαδίκτυο και βρείτε κριτικές γι' αυτό. Φανταστείτε ότι καλείτε τον/τη συγγραφέα, τον μεταφραστή/τη μεταφράστρια και έναν/μία κριτικό του βιβλίου στη σχολική βιβλιοθήκη και παίρνετε συνέντευξη. Λάβετε υπόψη όσα μελετήσατε στα κείμενα της συστάδας και φτιάξτε το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης.
3. Συζητήστε στην ολομέλεια για τη μετάφραση. Τι κάνει για σας μια λογοτεχνική μετάφραση επιτυχημένη; Λάβετε υπόψη και το απόσπασμα συνέντευξης του Οδ. Ελύτη στον Γιώργο Κ. Πηλικό (βλ. σ. 106, **ΨΜΑ Για τη μετάφραση**).
4. **α)** Εκδότες-τυπογράφοι-γραφίστες: χωρίς την πολύτιμη συμβολή τους το βιβλίο δεν θα υπήρχε. Δείτε το **ΨΜΑ** και συζητήστε για τον ρόλο τους.
β) Βασικός τρόπος για να «φτάσει» στους αναγνώστες η λογοτεχνία, είναι τα λογοτεχνικά περιοδικά. Δες το **ΨΜΑ Τα λογοτεχνικά περιοδικά** και κάνε τις δραστηριότητες.
5. Ένα βιβλίο δεν υπάρχει μόνον ως νόημα, πλοκή, δομή, έκφραση, αλλά και ως υλική υπόσταση. Διαβάστε το απόσπασμα για τη σελίδα του λογοτεχνικού βιβλίου από το μυθιστόρημα *Το χάρτινο σπίτι* του Κάρλος Μαρία Ντομίνγκεζ (βλ. σ. 110, **ΨΜΑ Αποσπάσματα Λογοτεχνικών Έργων**). Συμφωνείτε με τις απόψεις του; Πόσο σημαντική είναι για εσάς η υλική μορφή του βιβλίου που επιλέγουν οι συγγραφείς και οι εκδότες; Ποιο ρόλο διαδραματίζει αυτή στο να αγοράσετε ή να διαβάσετε ένα βιβλίο;
6. Βιβλίο και ζωή:
α) Διαβάστε το ποίημα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη «Η δεύτερη φωνή» (βλ. **ΨΜΑ**).
β) Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [STING_THE BOOK OF MY LIFE], ακούστε το τραγούδι «Το βιβλίο της ζωής μου» («The book of my life»)⁸ ή διαβάστε τους στίχους (βλ. **ΨΜΑ**). Με εκκίνηση τα κείμενα της συστάδας και αφού εντοπίσετε τα βασικά σημεία του ποιήματος του Κ. Χαραλαμπίδη και του τραγουδιού του Sting, συζητήστε στην ολομέλεια με θέμα: «Σχετίζεται η λογοτεχνία με την πραγματική ζωή; Και αν ναι, με ποιον τρόπο;».
7. Πώς θα θέλατε να είναι η σχολική σας βιβλιοθήκη; Εάν υπάρχει βιβλιοθήκη στο σχολείο σας, τι αλλαγές θα θέλατε να κάνετε; Εάν δεν υπάρχει, πώς την οραματίζετε; Δουλέψτε ομαδικά και συντάξτε μια επιστολή προς τον διευθυντή ή τη διευθύντρια του σχολείου που θα περιέχει τις προτάσεις σας.

Εκδότες-
τυπογράφοι-
γραφίστες

Τα λογοτεχνικά
περιοδικά

Χαραλαμπίδης

The book
of my life

⁸ Sting (Συνθέτης, Στιχογράφος). Sting & Anoushka S. (Ερμηνευτές) (2003). «The book of my life». *Sacred Love* [Δίσκος]. Kipper & Sting (Παραγωγή). A&M Records.

Εκθεση Βιβλίου-
Εκδηλώσεις

8. Οργανώστε μια φιλαναγνωστική δραστηριότητα στο σχολείο σας (λογοτεχνική βραδιά, λέσχη ανάγνωσης, μουσική βραδιά με μελοποιημένη ποίηση, προβολή ταινιών/ αποσπασμάτων ταινιών με τίτλο «Η λογοτεχνία στον κινηματογράφο» κ.λπ.). Χωριστείτε σε ομάδες, αναλάβετε η κάθε ομάδα από μία αρμοδιότητα και: συνθέστε την αφίσα της εκδήλωσης, συντάξτε το πρόγραμμα, επιλέξτε τους ομιλητές/τις ομιλήτριες που θα προσκαλέσετε, προτείνετε βιβλία προς ανάγνωση/μελοποιημένα ποιήματα προς απόδοση/αποσπάσματα ταινιών για προβολή, φτιάξτε δελτίο τύπου για να παρουσιάσετε την εκδήλωσή σας στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κ.λπ. Βλ. και ΨΜΑ.
9. Επιστρέψτε στην κύρια εικόνα της θεματικής περιοχής «Λογοτεχνικά κείμενα για τη Λογοτεχνία», το ζωγραφικό έργο της Λυδίας Μάγου, μαθήτριας της Γ΄ τάξης σχολικού έτους 2023-24, με τίτλο *Στη βιβλιοθήκη*. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις σας προκαλεί; Δώστε έναν εναλλακτικό τίτλο στον πίνακα. Ακολουθώντας ζωγραφίστε μια εναλλακτική εικόνα για τη θεματική περιοχή, τώρα που έχετε ασχοληθεί μαζί της και γνωρίζετε το περιεχόμενό της.

Υστερόγραφο

Περί βιβλιοφιλίας

Η βιβλιοφιλία είναι αγάπη για τα βιβλία, αλλά όχι κατ' ανάγκη για το περιεχόμενό τους. Το ενδιαφέρον για το περιεχόμενο ικανοποιείται και με μια επίσκεψη στη βιβλιοθήκη, ενώ ο βιβλιόφιλος, ακόμα κι αν προσέχει το περιεχόμενο, θέλει το αντικείμενο και, ει δυνατόν, το πρώτο που βγήκε από τους κυλίνδρους του τυπογράφου. [...] Θέλει να μπορεί να το αγγίζει, να το ξεφυλλίζει, να χαϊδεύει το δέσιμό του. Κατ' αυτή την έννοια, «μιλάει» με το βιβλίο ως αντικείμενο, για την αφήγηση που του προσφέρει το βιβλίο για την καταγωγή του, την ιστορία του, τα αναρίθμητα χέρια από τα οποία πέρασε. Μερικές φορές το βιβλίο αφηγείται μια ιστορία φτιαγμένη από λεκέδες δαχτύλων, σημειώσεις στα περιθώρια, υπογραμμίσεις, υπογραφές στην προμετωπίδα, ακόμα και τρύπες από σαράκι, και αφηγείται μία ακόμα πιο ωραία ιστορία όταν, με πεντακόσια χρόνια στη ράχη του, οι σελίδες του τρίζουν ακόμα φρέσκες και λευκές κάτω απ' τα δάχτυλα.

Πηγή: Έκο, 2016: 368-369

Παλαμάς, Κωστής [1925] (2020).
«Στον ποιητή που έγινε κριτικός μου».
«Οι Πεντασύλλαβοι. 11». *Οι Πεντασύλλαβοι
και τα Παθητικά Κρυφομιλήματα*. Στο: Άπαντα. τ. 7.
Αθήνα: Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ. 39.

Αλεξάνδρου, Άρης [1959] (²1981). «Το βιβλίο». *Ευθύτης οδών.
Ποιήματα (1941-1971)*. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 101.

Κουτσουρέλης, Κώστας [2004]. «Βιβλιοθήκη».
De arte amandi. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 14.

Ντίκινσον, Έμιλυ [1873] (2011). [Άτιτλο. J1263/Fr 1286].
Ποιήματα. Μ. Δαμολή. Μτφρ. Αθήνα: Γιαλός, σ. 63.

Κείμενα επέκτασης συστάδας
«Προσλαμβάνοντας
τη λογοτεχνία...»

δελτίο

εξόδου

Σημείωσε:

3 πράγματα
που ανακάλυψες/έμαθες
από τη μελέτη των κειμένων

2 πράγματα
που βρήκες ενδιαφέροντα

1 ερώτηση που έχεις

1 στοιχείο που μπορείς
να συνδέσεις με τη δική σου ζωή

Αναστοχασμός
«Προσλαμβάνοντας
τη λογοτεχνία...»

John J. Porter (1859). *Peter Bell Smith*. Πηγή: The Smithsonian Museum

Βιβλιογραφία

Ανέμη, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών

Ανοικτή Βιβλιοθήκη: <https://www.openbook.gr/>

Βιβlionet. The Greek books in print: <https://biblionet.gr/>

Γνωμικολογικόν: <https://www.gnomikologikon.gr/>

Ελληνικός Πολιτισμός: <https://users.sch.gr/ipap/>

Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών: <https://www.papadiamantis.net/>

Ηλεκτρονικά Λεξικά της Νέας Ελληνικής – Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα:

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/

Ηλεκτρονικό Λεξικό - Liddell & Scott. Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html

Ηλεκτρονικός Κάμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων την Ελληνική Γλώσσα:

<http://www.komvos.edu.gr/>

Θεωρία και Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας:

<https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/>

Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959: <https://www.eoka.org.cy/>

Ίδρυμα Κωστή Παλαμά: <https://www.kostispalamas.gr/>

Ίδρυμα Μποδοσάκη, Ομιλίες: <https://www.blod.gr/>

Ίδρυμα Ωνάση, Αρχείο Κ.Π. Καβάφη: <https://www.onassis.org/el/initiatives/cavafy-archive>

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (Συλλογές: Νίκος Καζαντζάκης):

<https://archive.historical-museum.gr/webapps/kazantzakis/>

Κάλλιπος. Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις: <https://kallipos.gr/>

Μηχανή του χρόνου: <https://www.mixanitouxronou.gr/>

Μνημοσύνη. Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/index.html

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη: <https://www.kazantzaki.gr/gr>

Μουσείο Καποδίστρια: <https://www.capodistriasmuseum.gr/>

Νεοελληνική Λογοτεχνία – Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα:

<https://www.greek-language.gr/greekLang/literature/>

Πλειάς, Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πατρών: <https://pleias.library.upatras.gr/>

ποιείν.gr. Επιθεώρηση Ποιητικής Τέχνης: <https://www.poein.gr/>

Σελιδοδείκτες - Πολυμεσικός οδηγός για τη λογοτεχνία και την ανάγνωση -

Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: <https://selidodeiktes.greek-language.gr/>

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: <http://www.snhell.gr/>

Στέγη Βιτσέντζος Κορνάρος: <https://www.vitsentzoskornaros.org/>

Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς: <https://www.sgkpalamas.gr/>

Φωτόδεντρο. Εθνικός Συσσωρευτής Εκπαιδευτικού Περιεχομένου:

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών: <https://repository.academyofathens.gr/>

Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση:

<https://www.greek-language.gr/digitalResources/>

Χάρτης. Ηλεκτρονικό περιοδικό λόγου και τέχνης: <https://www.hartismag.gr/>

Χρηστικό λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών:

<https://christikolexiko.academyofathens.gr/>

bookpress. Ο κόσμος μέσα από τα βιβλία: <https://bookpress.gr/>
diastixo.gr. Ηλεκτρονικό περιοδικό για το βιβλίο και τον πολιτισμό: <https://diastixo.gr/>
fractalart.gr (ηλεκτρονικό περιοδικό): <https://www.fractalart.gr/>
LSJ - Ancient Greek dictionaries: <https://lsj.gr/>
Myriobiblos. Βιβλιοθήκη. Τμήμα του διαδικτυακού πολιτιστικού κέντρου atropos:
<https://www.myriobiblos.gr/library%20home.htm>
Poeticanet (ηλεκτρονικό περιοδικό): <https://www.poeticanet.gr/index.php>
Poetry Moves International Festival. Διεθνές Φεστιβάλ ποίησης και συν+κίνησης:
<https://www.poetry-moves-international-festival.com/>

- Αθανασόπουλος, Β., Κοκκινάκη, Ε., Μπίστα, Π. (2023). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Αθανασόπουλος, Β. (1995). *Το ποιητικό τοπίο του ελληνικού 19ου και 20ού αιώνα*. τ. Α΄, Β΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Αθανασοπούλου, Α. (2022). *Σχήματα λόγου με παραδείγματα από κείμενα της ελλαδικής και κυπριακής λογοτεχνίας* (Μ. Γονιδάκη, Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αλεξίου, Στ. (1985). *Η κρητική λογοτεχνία και η εποχή της. Μελέτη φιλολογική και ιστορική*. Αθήνα: Στιγμή.
- Βαγενάς, Ν. (1984). *Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση*. Αθήνα: Στιγμή.
- Βαγενάς, Ν. (1994). *Η ειρωνική γλώσσα. Κριτικές μελέτες για τη νεοελληνική γραμματεία*. Αθήνα: Στιγμή.
- Βαγενάς, Ν. (2011). *Κινούμενος στόχος. Κριτικά κείμενα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Βελουδής, Γ. (2001/1994). *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη (1η έκδοση: Δωδώνη).
- Βρεττάκος, Ν. (1983). *Δυο άνθρωποι μιλούν για την ειρήνη του κόσμου*. Αθήνα: Τρία Φύλλα.
- Γαραντούδης, Ε. (2001). *Οι Επτανήσιοι και ο Σολωμός. Όψεις μιας σύνθετης σχέσης (1820-1950)*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Γκιόκα, Α.-Κατσιμπούρα, Ζ.-Καραγεωργίου, Τ.-Μπεχλικούδη, Δ.Γ.-Αλεξοπούλου, Χ.Ε.-Δανιήλ, Α. (2023). *Η χαμηλόφωνη τόλμη. Έξι λυρικές ποιήτριες του εικοστού αιώνα*. Αθήνα: Νίκας.
- Γκουτσιουκώστα, Ζ. (2020). *Η ψηφιακή αφήγηση (digital storytelling) ως διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της λογοτεχνίας*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: ΠΤΔΕ ΑΠΘ.
- Γούσης, Γ., Παπαμάρκος, Δ., Ράγκος, Γ. (2016). *Ερωτόκριτος του Βιτσέντζου Κορνάρου*. Αθήνα: Polaris.
- Δημαράς, Κ.Θ. (1990). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Δούκα, Δ. (2011). *Συμβολή στη μελέτη της Νεοελληνικής Επιστολογραφίας. Ο επιστολογράφος Σεφέρης. Η αλληλογραφία του με τον Ευάγγελο Λουίζο*. τ. Α΄ και Β΄. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Έκο, Ουμπ. (2016). *Χρονικά μιας ρευστής κοινωνίας* (Ε. Καλλιφατίδη, Μτφρ.). Αθήνα: Ψυχογιός.
- Ελύτης, Οδ. (1991). *Εν Λευκώ*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Ελύτης, Οδ. (2011). *Συν τοις άλλοις. 37 συνεντεύξεις*. Αθήνα: ύψιλον/βιβλία.
- Εμπειρικός, Α. (2009). *Περί σουρρεαλισμού. Η διάλεξη του 1935* (Γ. Γιατρομανωλάκης, Εισαγωγή-Επιμέλεια). Αθήνα: Άγρα.
- Θεοτοκάς, Γ. (1989). *Ημερολόγιο της «Αργώς» και του «Δαιμονίου»* (Γ.Π. Σαββίδης, Φιλολογική Επιμέλεια). Ποικίλη Στοά. Αθήνα: Λέσχη.

- ΙΕΠ (²2022). *Προγράμματα Σπουδών. Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας στις Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεις Λυκείου*. ΕΣΠΑ 2014-2020. Αθήνα.
- Καγιαλής, Τ. (2007). *Η επιθυμία για το μοντέρνο. Δεσμεύσεις και αξιώσεις της λογοτεχνικής διανοήσης στην Ελλάδα του 1930*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Καγιαλής Τ. (2021). «Ο μύθος της 'μυθικής μεθόδου': Μια φιλολογική ανασκαφή». *Σύγκριση*, 30, 1-23. <https://doi.org/10.12681/comparison.27175>
- Καλλίνης, Γ. (2005). *Εγχειρίδιο αφηγηματολογίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καμπερίδης, Λ. & Κατοή, Α. (2019-2021). *Σχόλια στο διήγημα «Ερως-Ήρως». Παπαδιαμάντης και Εκπαίδευση*. Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών: <https://www.papadiamantis.net/aleksandros-papadiamantis/papadiamantis-kai-ekpaidefsi/sxolia-se-26-diigimata/469-eros-iros-l-kamperidis-a-xrysoyelou>
- Καραντώνης, Α. (1958). *Εισαγωγή στη νεώτερη ποίηση*. Αθήνα: Δίφρος.
- Καψωμένος, Ερ. Γ. (²2011). *Αφηγηματολογία. Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κολυβάς Ι.Κ. (1992). «Μελετήματα και δοκίμια. Αρκαδικά θέματα και ποιητική σε δύο διηγήματα του Αλ. Παπαδιαμάντη». *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τχ. 1.
- Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (Επιστ. Επιμ.) (1999). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο [=Ε.Λ.Ι.Α.].
- Κορδάτος, Γ. (1957). *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις 20ός Αιώνας.
- Κουκούλας, Λ. (1998). *Πώς βλέπει ο ποιητής. Αισθητικά δοκίμια* (Ε. Γεωργουσοπούλου, Πρόλογος. Θ.Θ. Νιάρχος, Επίλογος). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κωνσταντινίδου, Ελ. (1996). «Ο Παπαδιαμάντης και η παράδοση του ευρωπαϊκού ρομαντισμού». *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη*. Αθήνα: Δόμος.
- Κωτόπουλος, Τ.Η., Βακάλη, Α.Π., κ.ά. (2023). *Θεωρία και πράξη της δημιουργικής γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μαρκαντωνάτος, Γ. (1971). «Περί την Γένεσιν της Αττικής Τραγωδίας». *Πλάτων: περιοδικό της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων*, τχ. 45-46.
- Μαρκογιάννης, Κ. (2024). «Vanitas: Ιστορίες από το επέκεινα». fractalart.gr
- Μαρωνίτης, Δ.Ν. (2007). *Κ.Π. Καβάφης, Μελετήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μουλλάς, Π. (1993). «Γύρω στα 1880: οι όροι της αλλαγής». *Ρήξεις και συνέχειες. Μελέτες για τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Μπαμπινιώτης Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παπαδημητρακόπουλος, Η. Χ. (2014). *Υποκείμενα*. Αθήνα: Εκδόσεις Γαβριηλίδης.
- Παππάς, Φ., Κατσιγιάννης, Α., & Διαμαντοπούλου, Λ. (2016). *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6432>
- Παρίδης, Χρ. «Ποιος ήταν ο Ηλίας Καζάν; Η ζωή και το έργο του μεγάλου σκηνοθέτη που πέθανε σαν σήμερα το 2003». *LiFO*, 7.9.2017.
- Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Πασχάλης, Στρ. (2024). *Το βαλς του Ορφέα. Στίχοι γραμμένοι για τη σκηνή*. Αθήνα: Κάπα Εκδοτική.
- Πατάκης, Στ. (επιμ.) (2008, β΄ ανατύπωση). *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. Συγγραφείς των λημμάτων που αξιοποιήθηκαν: Αναγνωστόπουλος Β.Δ., Γαραντούδης Ε., Δανιήλ Χρ., Δασκαλόπουλος Δ., Δεσποτίδης Α., Ζήρας Αλ., Μερακλής Μ.Μ., Παραδείση Ε., Παρίσης Γ.Ν., Πούχνερ Β. [Συντομογραφείται: *Λεξικό Πατάκη*].

- Πιερίδης Φιλίππου, Γ. (2010). *Ο καιρός της δοκιμασίας*. Β. Σελιώτη, Έρευνα-Συγγραφή. Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Γ΄ Γυμνασίου. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου/ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο/Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
- Πολίτης, Λ. (1998, 2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Σακκάς, Γ. Δ. (2011). *Οι Άραβες στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. Ιστορία και κοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Σαραλής, Γ. Α. (1991). *Νεοελληνική Μετρική*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ.Κολλάρου & Σίας Α.Ε.
- Σουλιώτης, Μ. και Ομάδα Εργασίας (2012). *Δημιουργική γραφή - Οδηγίες πλεύσεως*. Βιβλίο Εκπαιδευτικού. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου/Παιδαγωγικό Ινστιτούτο/Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
- Σταύρου, Θ. (1992). *Νεοελληνική Μετρική*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Στεφανόπουλος, Θ.Κ., Τσιτσιρίδης, Στ., Αντζουλή, Λ., Κριτσέλη, Γ. (2002). *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής /Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Υπολογιστών «Διόφαντος». Βλ. και [Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας](#).
- Συλλογικό Έργο (1971). *Αρχιτέκτονες του σύγχρονου θεάτρου* (Λ. Μαντζοπούλου, Μτφρ. Π. Μάτσεις, Επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις «Δωδώνη».
- Συλλογικό Έργο (1977 κ.εξ.). *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία-Γραμματολογία*. τ. Α΄ - ΣΤ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Συλλογικό Έργο (1981). *Η κριτική στη νεότερη Ελλάδα*. Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας 13. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. Ίδρυμα Σχολής Μωραΐτη.
- Συλλογικό Έργο (1993). *Η μεσοπολεμική πεζογραφία. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)*. τ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Συλλογικό Έργο (1996 κ.εξ.). *Η παλαιότερη πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. τ. Α΄ - ΙΑ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Συλλογικό Έργο (1974). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.
- Ταγκόπουλος, Δ. (1992). *Οι αλυσίδες*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Τζούμα, Α. (1994). *Εισαγωγή στην αφηγηματολογία. Θεωρία και εφαρμογή της αφηγηματικής τυπολογίας του G. Genette*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.
- Τοντόροφ, Τσβ. (1989). *Ποιητική* (Α. Καστρινάκη, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ. (2014). «Η ειδυλλιακή διάσταση της διηγηματογραφίας του Παπαδιαμάντη. Μερικές παρατηρήσεις και προτάσεις». *Το σχοίνισμα της γραφής. Παπαδιαμαντ(ολογ)ικές μελέτες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκούλης, Ι. (2022). *Η αξιοποίηση συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Επιμορφωτικό πρόγραμμα Παιδαγωγική & διδασκαλία στη Γ΄ εκπαίδευση. Καινοτόμες μέθοδοι και τεχνικές διδασκαλίας. Θεσσαλονίκη: ΠΑΜΑΚ.
- Χατζηβασιλείου, Β. (2018). *Η κίνηση του εκκρεμούς. Άτομο και κοινωνία στη νεότερη ελληνική πεζογραφία: 1974-2020*. Αθήνα: Πόλις.
- Χρυσανθόπουλος, Μ., Βασιλειάδης, Β., Δεληβοριά, Γ., & Τικτοπούλου, Α. (2015). *Αυτοβιογραφία: μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας στον 19ο αιώνα*. Κάλλιπος. Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 13. Ανακτήθηκε 11-01-2024: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3349>

- Abrams, M.H. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων. Θεωρία, Ιστορία, Κριτική Λογοτεχνίας*. (Γ. Δηληβοριά - Σ. Χατζηγιαννίδου, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Beaton, R. (1996). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Cuddon, J. A. (2010). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων και Θεωρίας Λογοτεχνίας* (Γ. Παρίσης - Μ. Λιάπη, Μτφρ.- Επιστ. επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Darwish, N. (2024). *No One Will Know You Tomorrow, selected poems 2014-2024* (Kareem James Abu-Zeid, Μτφρ.). Yale University Press.
- Genette, G. (2017). *Σχήματα III. Ο λόγος της αφήγησης: Δοκίμιο μεθοδολογίας και άλλα κείμενα* (Μπ. Λυκούδης, Μτφρ. Ε. Καψωμένος, Επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Λένι-Strauss, Cl. (1991). *Κοιτάζω Ακούω Διαβάζω* (Ευ. Τσελέντη, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Mallinson, W. (2009). *Κύπρος: ιστορική επισκόπηση* (Μ. Μιλτιάδου - Α. Νικολαΐδου, Επιμ. έκδοσης. Δ. Δελή, Απόδοση στα ελληνικά). Λευκωσία: Έκδοση του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Nietzsche, Fr. (1995). *Η γέννηση της Τραγωδίας* (Γ. Λάμπας, Μτφρ.). Αθήνα: Κάκτος.
- Saint-Exupéry, A. de (1984). *Ο μικρός πρίγκηπας*. Με σχέδια του Συγγραφέα (Β. Δαλακούρα, Μτφρ.). Αθήνα: Νεφέλη.
- Sutherland, J. (2014). *Μικρή Ιστορία της Λογοτεχνίας* (Γ. Λαμπράκος, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Vitti, M. (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Γλωσσάρι
Λογοτεχνία/
Λογοτεχνικά Γένη/
Λογοτεχνικά Είδη
(γ' τεύχος)

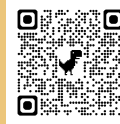
Γλωσσάρι
Λογοτεχνικοί Όροι
(γ' τεύχος)

Γλωσσάρι
Λογοτεχνικά
ρεύματα
και τάσεις
(γ' τεύχος)

Γλωσσάρι
Αφηγηματολογία
(γ' τεύχος)

Γλωσσάρι
Σημσιολογικά
σχήματα λόγου
(γ' τεύχος)

Λειτουργική
αξιοποίηση
ψηφιακών
εργαλείων
(γ' τεύχος)

Λεπτομερείς
παραπομπές
προμετωπίδων
και κειμένων
των συστάδων
(γ' τεύχος)

Λογοτεχνικές
Γενιές/
Περίοδοι/
Σχολές
(γ' τεύχος)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

